

Interjúalany neve: Márkus Klára
Születési helye és ideje: Nagykároly, 1914
Interjúkészítő: Major Emőke
Az interjúkészítés helye és ideje: Máramarossziget, 2004
Átírta: Márton Éva

Máramarossziget, 2004 októbere, interjúvont: Márkus Klára, interjúzó: Major Emőke

K: Kaufmann Jakabról mit tetszik tudni?

V: Jakabról csak azt tudom, a felesége volt ez a Braun Hani, és már megvolt a Kaufmann Jakab és fia cég, egy nagy fűszeráru nagykereskedés volt.

K: Nagykárolyba volt ez a cég?

V: Igen, igen.

K: A fia az az édesapja volt, Kaufmann József, nem?

V: Igen, igen.

K: Vagy voltak más gyerekei is?

V: Hol van az a fénykép? Jaj, azt elvitte Sorin, ahol le van fényképezve a Kaufmann Jakab és fia cég, de megvan a ház, mert azt már én adtam el, mikor ide jöttem.

K: Ott a károlyi ház?

V: De a főtéren van, és megvan.

K: Ott is laktak abban a házban, vagy csak ott volt a...?

V: Nem, nem, ott is laktunk. Ott volt egy háromszobás, fürdőszoba, de nem volt felszerelve, csak helyiség volt, ahol mosdottunk, és volt mosdótál.

K: Az édesapjának nem voltak testvérei?

V: Dehogynem, volt egy csomó.

K: Hogy hívták őket?

V: Az egyik volt Kaufmann Gizella, Kandel Móricné, Ceglédre ment férjhez, és annak is volt négy lánya aztán.

K: Tetszett ismerni őket is?

V: Hogyne, hogyne, nagyon jóban voltunk.

K: Hogy hívták őket?

V: Magdi, Kati, Boris, az Dunapentelén volt férjnél, és Rózsika az Szopron, az volt a legidősebb, a Rózsika.

K: Ez volt a legidősebb testvére az édesapjának, Gizella?

V: Nem, nem, Rezsinke volt a legidősebb testvére, az Rónáné, az is Cegléden élt, annak volt három gyermeke, Róna Pista, Ilus és Inci, aki Amerikába ment férjhez, és valószínűleg ott is halt meg.

K: Rezsinke után ki következett?

V: Rezsike után Gizella, az volt, igen, akkor volt egy ... (valaki közbeszól, nem értődik)

K: Meg ez most már meg lesz a kazettán is, ki tudom írni.

V: Rezsinke, Gizella, Mariska.

K: Ő is férjhez volt menve?

V: Igen, Kaufmann Dávidné volt ő, Kaufmann lány is volt, és Kaufmann Dávidné volt ő, akinek volt egy fia, Jenőke, és ennek volt két fia, Bandi és a Laci. Bandi az kint van Ausztráliában, az megmenekült, a másik az meghalt, munkaszolgálatos volt.

K: Hol volt munkaszolgálatban?

V: Hát ki tudja, hova vitték, Oroszországba, mindegyiket oda vitték.

K: Tehát Rezsinke, Gizella, Mariska.

V: Az apám, József és volt egy Ignác, Náci, annak nem voltak, voltak gyerekei, de arról nem tudunk.

K: Ő hol élt?

V: Nagykárolyban az is.

K: Nem tetszett tartani a kapcsolatot?

V: Dehogynem, csak az már rég volt, szóval nem.

K: Akkor térjünk vissza a nagyapjához, Jakabhoz, ő róla még mit tetszik tudni?

V: Hát itt volt öt gyereke.

K: Igen.

V: Köztük az anyám is, és péksége volt.

K: Nem, az édeasapjának az apja, Kaufmann Jakab.

V: Kaufmann Jakab, hát annak csak a Kaufmann Jakab és fia cég, csak azt tudom, mert mikor én születtem, az pont akkor halt meg.

K: Azt nem tetszik tudni, hogy mennyire volt vallásos?

V: Nem voltak vallásosak.

K: S a feleségéről, Braun Hanniról mit tetszik tudni? Ő is Nagykárolyban született?

V: Igen, Nagykárolyban született. Hát nem tudok semmi közelebbit.

K: Őt tetszett ismerni?

V: Igen.

K: Ott lakott abban a házban?

V: Igen, abban a házban, amit aztán mi örököltünk, szóval ahol mi is laktunk azután.

K: S ő sem volt vallásos?

V: Hát ki tudja, hogy mi voltak, de nem voltak azok a nagyon vallásosak, szóval annyi volt, hogy mondjuk pénteken este meg szombaton elmentek a templomba, ennyi volt a vallásosság, és még kóserságot sem tartottak, de nem ettek diszohúst, mint ahogy az én anyám sem, szóval nem vágtunk disznót, vagy nem tudom mit, már csak akkor mikor nagyon szegények voltunk és akkor a disznóhús olcsóbb volt mint a marhahús.

K: S hogy öltözködött a nagymamája?

V: Ilyen kapison volt neki.

K: Kendőszerűség vagy mi az a kapison?

V: Nem, nem, ilyesmi volt, ilyen valami, keményből, nem kapal, úgy mondták, hogy kapison.

K: Az úgy eltakarta az egész haját meg lejött a fülére?

V: Igen, igen.

K: S a ruhái?

V: Hát olyan zárt ruhák voltak és mindig feketék, én úgy emlékszem, hogy fekete, sötét volt.

K: S miket főzött?

V: Nem főzött, mert volt szakácsné és szobalány. Azán mikor már kezdett szegényedni, akkor már igen, de még az ő életébe ők jómódúak voltak, akkor még volt a Kaufmann Jakab és fia cég, s akkor az még nagy... Tudom, hogy volt egy kiszolgálólány, úgy hívták, hogy Juliska, az egy nagyon drága teremtés volt, és mi elneveztük ötöt Boltikának, mert a boltban szolgált ki, Túróciné, annak megvannak a leszármazottai most Károlyban.

K: Ő zsidó lány volt?

V: Nem, nem, keresztény. De akkor nem úgy volt, akkor a zsidók és a keresztények nagyon jóban voltak.

K: Volt Károlyban zsinagóga?

V: Hogyne, három. Volt egy, úgy hívták, a héjasok, akik vallásosak voltak, de saját hajuk volt. Akkor volt az ortodox templom, amelyik most is megvan, már mint monument, akik oda jártak, azok voltak a nagyon vallásosak, és akkor volt a miénk, a neológ, ahol dr. Schöngut Lázár volt a főrabbi.

K: Ez nem volt valami rokonuk az édesanyja részéről?

V: Nem, nem. Nem Shöngut Lázár, Schöngut Lázár volt.

K: És ön volt ott a templomba, jártak?

V: Hogyne, akkor mindig, mikor az én apám meghalt 1917-ben Pesten, szívbajban, és akkor olyan nagy kultusz volt, szóval isten őrizz, hogy az ember ne menjen a mászkirra, a mászkir az, amit a zsidók imádkoznak a halottért, azt úgy hívják, hogy mászkir, s az olyan izé volt, váj de mine, hogy bizonyos, mindig volt, hogy tíz órakor is, és nehogy elkéssél, és gyerekek és nem tudom mi, az olyan szent dolog volt.

K: És pénteken, szombaton mentek a templomba?

V: Igen, igen. Péntek este és szombaton délelőtt, és akkor szombat délután volt az ávdolé, amikor kimegy a szombat, csak arra emlékszem, hogy volt egy tál, amiben volt valami víz, és abba mártották az izét, és avval csinálták az istentiszteletet, otthon, mindenki, ahol volt férfi, mert ha nem volt férfi, akkor az nem volt válábil.

K: És mit csináltak ezzel a vízzel? Áldást akartak?

V: Áldást ízéltek, hogy kimegy a szombat. Mikor kiment a szombat, akkor ebbe úgy emlékszem, bemártották a kezüket, meg tettek mindenkinek vizet.

K: Az édesapja csinálta ezt?

V: Igen. Igen, de én már arra nem emlékszem, hogy az apám csinálta, de valaki csinálta, hogy ki csinálta? Mert akkor már az apám nem élt. De ez volt egy olyan rituális, szombat este.

K: Hány éves volt akkor?

V: Hát '17-ben halt meg, és ha én '14-ben születtem, három.

K: S az édesanyja nem ment férjhez újra?

V: Férjhez ment, de nem sikerült, rövidezen el is vált, mert férjhez ment egy bécsi emberhez, és akkor még nekünk megvolt az üzlet, volt egy fűszerüzlet, a Kaufmann Jakab és fia cég, csakhogy aztán ez a bécsi ember mindennek a nyakára hágott, és utána lelépett.

K: Őt hogy hívták, nem tudja?

V: Erdős István, Erdős Ilusnak az apja, aki színész volt.

K: S utánna az édesanyja többet nem ment férjhez?

V: Nem, csak egy pár hónapot voltak együtt, elherdálta az egész vagyont. Anyuka nem akart férjhez menni, de ez egy olyan fogstakler volt, egy olyan vagány, és annyit beszélt, nagypapa mindig ment Bécsbe, Karsbagba, és ezek ott találkoztak ezzel az Erdős Istvánnal Bécsben. Na s akkor nagypapa el volt ragadtatva, mert ennek volt egy olyan jó dumája, s akkor egész egyszerűen anyunak hozzá kellett menni ehhez, ahhoz, hogy aztán teljesen tönkretegye. Az egész céget eladta, meg minden, szóval, s olajra lépett utána.

K: Utána újra megnősült?

V: Hát ki tudja mi lett vele, Nem tudom, mi lett velük, fogalmam sincs.

K: S azt honnan tetszik tudni, hogy ez a színész a lánya?

V: Hát utána felnőtt ez az Ilus, és mondták, hogy Erdős Ilus az a lánya. Szóval hogy mentünk úgy tönkre, hogy ez az Erdős István küldött a feleségének meg a lányának mindent, és kifosztotta a mi kis vagyonkánkat.

K: De ő már el volt válva attól a feleségétől, nem?

V: El volt válva a feleségétől, mert akkor anyám volt a felesége. S egyszer csak észrevettük, hogy már nincs semmink sem, az üzlet se, semmi, mert mindennek a nyakára hágott.

K: S utána miből éltek?

V: Hát akkor a nagybátyáim, a Schöngut Ernő és Schöngut Emil segítettek, és adtak minden hónapban száz pengőt vagy mennyit küldtek. Csak annyi volt, hogy a familia nagyon jó volt, és hogy megvolt a ház, amiben laktunk.

K: De elég nagy volt a ház, nem? Hány szobás volt?

V: Három szoba, konyha, fürdőszobahely, de nem volt felszerelve, és volt kint üzlethelyiség, szóval volt nyolc lakó. Bent voltak a műhelyek az udvaron, és kint volt az Olgának, a Kefes Olgának a férje, ékeszerész volt, akkor Gozner, akinek a fia orvos szintén. Ezek ott béreltek, miután az üzlet tönkrement. S akkor mondom, volt adósság, azt Schöngut nagypapa fizette ki, úgyhogy így maradt meg a ház Károlyban.

K: S a Schöngut nagyapjáról mit tud?

V: Nagyon rendes, vallásos zsidó volt, de nagyon okos volt, egy csernoviszi, nagyon okos volt, és hát péksége volt neki, s aztán az egyik fia, Schöngut Imre, a Zsófi meg az Öcsi, ezek vették át aztán a pékséget az apjuktól. Schöngut Imre volt a nagybátyám, az édesanyámnak a testvére.

K: Ők milyen sorrendben következtek egymás után születésileg?

V: Hát először Schöngut Emil, Schöngut Sándor, anyám, de öten voltak testvérek, Ernő és Imre, Imre volt a legkisebb.

K: A Schöngut nagyapja melyik templomba járt?

V: Neológ.

K: De ő végzett jesibát vagy valamit? Vagy nem tetszik tudni? Hogy került ő Csernoviszból Károlyba?

V: Nem Károlyba, Szigetre. Hát emigráltak, elszöktek, mikor ottan volt zsidóüldözés vagy nem tudom mi, mindegyik oda ment, ahol gondolta, hogy megmenekül.

K: Azt se tetszik tudni, hogy hány éves volt, amikor idekerült?

V: A nagyapám?

K: Igen.

V: Hát meghalt 1930-ban, volt 85 éves.

K: De fiatalon került ide.

V: Hát persze. Hát 1985-ben született anyuka, az én anyám, s akkor volt még anyu előtt Emil, az Ági apja.

K: Nekik hol volt házuk Szigeten?

V: A Schöngut-pékség, ott laktak, a pékég most is megvan, s ott az udvaron volt egy ötszobás lakás, és elől meg volt az emelet.

K: Hányan laktak ott?

V: Hát az ötszobás lakásban csak nagyapa lakott Ida kisasszonnyal, aki vigyázott rá, és fent lakott Schöngut Imre a feleségével és a három gyerekekkel.

K: Ez már azután volt, hogy a nagymamája meghalt?

V: Igen, igen.

K: Schöngut Jakab vezette a pékséget egészen amíg meghalt, vagy aztán amikor öreg lett, átadta a fiának?

V: A fia, Imre, ő vezette.

K: Gyerekként tetszett jönni hozzájuk?

V: Hogyne, jöttünk, és minden évben kaptunk két zsák lisztet, úgyhogy nekünk ennyi jutott a pékségből, ennyi volt, hogy kenyeret sütöttünk otthon, vagy elvittük, volt egy pékség Károlyban a Wesselényi utcában, s oda vittük, nagy-nagy kenyerek voltak.

K: Vakációkra tetszett ide jönni nyáron vagy télen?

V: Igen. Én mikor kicsi voltam, nem nagyon jöttünk, azután aztán kezdtünk el összejárni a családba. Anyu jött minden évben az édesanyja sírjához, ott Szigeten van eltemetve, ugyancsak a nagyapa is ott van eltemetve.

K: S arra még tetszik emlékezni, hogy hogy nézett ki?

V: Hogyne. A nagyapára igen, a nagymamámat nem ismertem.

K: S hogy nézett ki, hogy öltözködött?

V: Hát pocakos volt, s mikor már én emlékeztem, akkor már idős volt és szakállas, de nem nagy szakáll, csak olyan kis körszakáll, de már ezüstös volt a szakáll.

K: S kalappal járt?

V: Igen, igen. Mindig volt a fején, de olyan furcsa kalap volt, olyan kicsi kalap, nem olyan rendes férfi kalap.

K: Posztóból volt?

V: Posztóból volt, akkor filcből csinálták ezeket a férfikalapokat meg a női kalapokat is.

K: És a ruházata?

V: A ruházat az rendes ruházat volt, nem járt kaftánba vagy ilyesmi, mert nem volt olyan vallásos.

K: S a feleségéről?

V: Azt én nem ismertem már, mert mikor már anyu férjhez ment, már akkor a nagymama nem élt. Anyu azért ment férjhez, 1905-ben ment férjhez, mert a nagyapa hozott mostohát a házhoz, s akkor anyu még mielőtt..., anyu jómódú volt, s persze hogy egy ilyen jómódú családba került bele, a Kaufmann családba, úgyhogy nem is tudom, mennyi hozományt kapott akkor, százezer vagy nem tudom, de tudom, hogy egy nagy hozományt kapott.

K: Pénzbeli hozományt kapott?

V: Igen.

K: Hogy ismerkedtek meg a szülei?

V: Összehozott parti volt. Volt közvetítő.

K: Volt akkor sok közvetítő itt Szigeten?

V: Jaj, nagyon sok, nagyon sok, hát evvel direkt foglalkoztak emberek, úgy hívták őket zsidóul, hogy sáthen.

K: Mennyi részesedést kaptak ők a hozományból?

V: Attól függ, hogy kit hogy tudtak becsapni. Bitangság volt akkor is.

K: Hogy volt ez: a Schöngut Emil fia Sándor?

V: Igen, anyukám, Imre, na még egy volt, Schöngut Emil, Schöngut Ernő, Schöngut Sándor, Shöngut Imre és anyu, öten voltak testvérek.

K: S Károlyban tetszett nevelkedni, nem?

V: Igen, szóval négy gimnáziumot, a polgárit, négy elemi, négy polgárit jártam Károlyban, és ötödiket és hatodikot és az érettségit azt Szatmáron tettem le vagy párdon, Szigeten.

K: Milyen iskola volt ott Szigeten? Magyar iskola?

V: Magyar iskola már akkor nem nagyon volt, hanem volt ez a Domnița Ileană, ez volt a gimnázium.

K: Románul tetszett érettségizni?

V: Románul, igen.

K: Még a nagyszüleiről nem tetszik tudni, hogy milyen iskolát végeztek?

V: Nem.

K: Az édesapja?

V: Az apám? Annak megvan most is, de hol van az a nagy, itt a fiókba, volt egy olyan nagy-nagy-nagy bizonyítvány, megvan valahol.

K: Az iskolai bizonyítvány?

V: Igen.

K: Károlyban járt iskolában?

V: Igen, gimnázium vagy mi volt az.

K: Érettségizett akkor ő is?

V: Nem, akkor nem kellett, valami kereskedelmi iskola volt.

K: S az édesanyja?

V: Anyunak volt felsőbb leányiskola, és egy évre kiküldték Bécsbe, hogy tanulja a nyelvet, s ott volt egy évig, nem tudom, milyen iskolában.

K: Akkor összesen hát évet járt?

V: Igen. Szóval nem. Volt a négy elemi, hat felsőbb leányiskola, s utána egy évre Bécsbe.

K: A Schöngut nagyszülei Karlsbadba jártak üdülni?

V: Nem üdülni, hanem a nagymamának epeköve volt, és Karlsbadba ment kezeltetni, és ott halt meg.

K: Tetszett mondani, hogy a nagyatátja is járt oda.

V: Hát lehet, hogy ő is járt. Nem, a nagyapa nem, csak a nagymama járt Karlsbadba, és ott is halt meg, inoperábilis volt, óriási köve volt.

K: A Schöngut nagyapja járt Bécsbe akkor?

V: Igen.

K: Üzleti ügyben?

V: Ott volt még egy Schöngut József, egy unokatestvére, hogy aztán mi volt, mért járt oda Bécsbe, akkor az volt a divat, hogy menjenek.

K: S ott ismerte meg ezt az Erdős Józsefet.

V: Igen, Erdős Istvánt.

K: Mondta, hogy a Kaufmann házban, ahol laktak, a nagyszüleinek is voltak cselédek.

V: Igen. Volt egy Juliska, az volt a házvezetőnő, és voltak cselédek, mellette, de ez a Juliska volt a házvezetőnő.

K: Hány cseléd volt még mellette?

V: Szakácsné, szobalány.

K: Ez akkor, amikor ön volt gyerek?

V: Igen, de aztán annyira tönkrementünk, hogy aztán már nem tudtunk... Juliskát férjhez adtuk Királydarócra Stark Elekhez, csak hogy szabaduljunk, de őneki nem kellett fizetni, ő valahogy úgy volt, mint hogyha a nagymamának a nevelt lánya lett volna, de cselédnek használta.

K: Odavette amikor kicsi volt?

V: Már nem tudom, csak tudom, hogy ez a Juliska ez olyan mindenese volt, de nagyon rendes volt, nagyon szeretett minket.

K: Ő nem volt zsidó lány?

V: De igen, zsidó lány volt. Aztán volt a másik Juliska, aki a boltban volt kiszolgáló, az volt az a Túróciné.

K: S a Schöngut nagyszüleinek is voltak cselédei?

V: Nagypánál? Hát hogyne, persze.

K: Hány cseléd volt?

V: Elsősorban volt egy házvezetőnő, úgy hívták, hogy Kon Ida.

K: Ő is zsidó volt?

V: Igen.

K: S ott is volt szakács?

V: Szóval ez a Kon Ida ez aztán együtt élt nagypámmal, ő volt a házvezetőnő.

K: Ez lett az a mostoha, aki miatt aztán az édesanyja férjhez ment? Akiről tetszett mesélni?

V: Nem, nem, mert nagyapa más volt. Mikor rögtön meghalt a nagymama, már nem tudom, hogy kit vett oda, de szóval evvel a Kon Idával. Aztán anyuka férjhez ment 1905-ben, mert hogy nagypának voltak ilyen nőügyei, és 1906-ban született az első nővérem, '10-ben a második és én '14 januárjában.

K: De megnősült újra a nagyapja? Vagynem vette feleségül ezeket a nőket?

V: Idát nem vette feleségül, lehet, hogy feleségül vette, de erről nem tudunk, nem vette feleségül, mert mindig mint Kon Ida szerepelt.

K: De sokat élt együtt vele?

V: Egész utolsó napjáig, tudom, aztán adtak valami végkielégítést Ida kisasszonynak, valami ilyesmi, de ez egy nagyon rendes, németül beszélt, Schöngut nagyapa is németül beszélt vele, az volt az anyanyelvük.

K: Németül nem jiddisül?

V: Nem, németül.

K: S így beszélt a feleségével is, Sternberg Jozefinnel?

V: Az első feleségével, azt nem tudom, mert mikor az meghalt, 1906-ban vagy 1905-ben, ilyesmi, nem tudom, ők hogy hogy beszéltek, hát biztosan, mert akkor mindenki tudott németül abban az időben, zsidók.

K: S a másik nagyszülei, a Kaufmann nagyszülei?

V: A Kaufmann nagyszüleimről mondom a nagyapám akkor halt meg, mikor én születtem.

K: De ők milyen nyelven beszéltek otthon?

V: Magyarul.

K: De gondolom, hogy juddisül tudtak ők is.

V: Lehet, hogy tudtak, de Nagyváradban nem beszéltek jiddisül.

K: Nem? Magyarul beszéltek ott a zsidók?

V: Igen.

K: Körülbelül hányan éltek ott?

V: Ó, hát akkor nagyon sok zsidó volt.

K: Hát hogyha volt három zsinagóga, akkor...

V: Igen. Nem tudom, 25 ezer vagy nem tudom, mennyi pontosan, lehet, hogy több, lehet, hogy 250 ezer, de nem, nem mert az egész lakosság volt akkor vagy 22 ezer, nem tudom, de tudom, hogy sokan voltak.

K: A szüleinek volt vallásos esküvője vagy milyen esküvőjük volt?

V: Biztosan volt, biztosan.

K: Itt Szigeten tartották vajon?

V: Igen. Voltak, akik nem tartották, mindenesetre bizonyos formában tartották, a héjasok, azok meghagyták, nem vettek parókát, voltak a parókások, azok nagyon vallásosak voltak, hábotnik, úgyhogy és akkor voltak a neológok, mint mi is, de úgy megfértünk, és békesség volt és szóval nem volt egy olyan nagy rivalizálás.

K: Három rabbi volt akkor? Mindegyiknek volt külön rabbija?

V: Én csak a dr. Schönfelgre emlékszem, aki a mienk volt a neológ. Ja és aztán volt Tajtelbaum, az volt az, aki szigeti származású, és annak volt két lánya, az egyik férjhez ment és nem volt gyereke, nagyon vallásosak voltak és akartak, és nem, volt gyerek, akkor volt a másik, a Hánele. Hánele volt a izé, és jaj, hogy hívták a másikat, Ruhala.

K: Ő volt a két lány?

V: Ő volt a két lány és ez férjhez ment egy Tajtelbaumhoz, egy unokatestvéréhez, és állapotos lett, és méhen kívüli volt, és mivelhogy nagyon vallásosak voltak, nem ment orvoshoz, és 17 éves korában adták férjhez, mert azok nagyon gyorsan mentek férjhez, meghalt szegény.

K: Ez melyik volt?

V: Ez Hánele, a Ruhele, a kicsi, mert a nagyak nem volt gyermeke.

K: Tehát Tajtelbaum volt a családnevük?

V: Igen. Szigetről származik ez a Tajtelbaum család.

K: A rabbi családja?

V: A rabbi családja.

K: S az édesapjuk is rabbi volt? Vagy ki volt az édesapjuk?

V: Hát rabbi lehetett egész biztos, mert ez egy olyan nagyon komoly és nagyon vallásos család volt.

K: Ott laktak Károlyban?

V: Igen. Szigetről kerültek oda.

K: De mivel foglalkoztak?

V: Semmi, csak a rabbi, kit tudja, hogy honnan volt nekik annyi pénzük, mert ilyen bóhereket tartottak, és azok mind ott, 15 meg 20 ember, mindennap ott ebédelt, úgyhogy valahonnan jött a pénz nekik, hát biztos...

K: De kik ezek a bóherek?

V: Akikből majd rabbik lesznek.

K: Ilyen tanítványok?

V: Tanítvány, úgy hívják azt zsidóul, hogy bóher.

K: S nem tetszik tudni, hogy hogy hívták? Tajtelbaum ...?

V: Joel, és úgy mondták neki, Jajris.

K: És a héjasoknak a rabbija ki volt?

V: Hát arra nem emlékszem.

K: De így öltözködésre volt különbség közöttük?

V: Igen. A nagyon vallásosak azok olyan hosszú kaftánban jártak, a kaftán, és a nőknek a paróka, s akkor volt ezek a másik familia, a Roth familia, aki szintén volt templomuk, olyan imaházuk, és azoknak nem kellett paróka és hordhatták a saját hajukat azok.

K: Rothnak hívták az ő rabbijukat?

V: Azt nem tudom, hogy a rabbit hogy hívták.

K: Vagy ki volt ez a Roth?

V: A Roth család, az volt ez a vallásos család.

K: S nekik mi volt a foglalkozásuk?

V: Kereskedők voltak Nagykárolyban.

K: De az ortodoxokhoz jártak?

V: Ezek olyan félortodoxok voltak, nem voltak egész ortodoxok olyan nagyon, mert ezeknek megmaradt a hajuk, nem kellett a nők levágják, szóval ezek nem voltak olyan nagyon vallásosak.

K: Tehát ők a héjasokhoz tartoztak? Vagy kikhez? Ezek a Rothok.

V: A héjasokhoz, igen.

K: És a férfiak hogy öltözködtek?

V: Nem hordtak kaftánt, rendszeren öltözködtek, csak hát persze, volt egy olyan bizonyos kalapjuk, amiket viseltek mindig, fekete, kicsi széllal.

K: Karimás?

V: Igen, de kicsi karimával, a nagyon vallásosak azok olyan szőrmés fejfedőt hordtak.

K: De tiszta szőrméből volt vagy csak körülötte?

V: Csak körülötte volta szőrme, sárga szőrme, nem tudom, hogy hogy hívták, de nekik nem volt szabad csak valódi szőrmét viselni.

K: S milyen állatnak a szőrméjéből?

V: Ez a sárga, úgy hívták, amiből vannak még a nőknek is olyan...

K: Nyest?

V: Nest, igen.

K: És a neológok?

V: Hát a neológok azok csak pénteken és szombaton mentek a templomba, azok egész más felfogásúak voltak, azok között is voltak, akik csak kósert ettek, a neológok között, de a legtöbb nem tartotta úgy a vallást, csak mondjuk, nagy ünnepeken mentünk a templomba, de különösebben nem tartottuk.

K: S az öltözködésük?

V: Rendes volt, európai, szóval ilyen, mint mindenkinek, a neológoknak nem volt semmi különös.

K: S a férfiak milyen kalapot viseltek?

V: Rendest.

K: Nem volt semmi különös rajta?

V: Nem, nem volt. Azok már egész más felfogásúak voltak

K: Akkor a ruházatuk a neológoknak is meg a héjasoknak is ugyanolyan volt?

V: Igen.

K: Csak a héjasoknak a kalapja különbözött?

V: Igen.

K: A nőknek a ruházata?

V: Hát az, hogy csak hosszú ujjú ruhát lehetett egy ilyen vallásos, akár a héjasok, akár a izé, csak a neológok, azok viselhetek már rövid ujjú ruhát, ők olyan hosszú ujjú és magas nyakú hosszú ruhákban jártak.

K: Volt hozzá kötény is vagy nem volt kötény hozzá?

V: Nem.

K: S a kendőjüket hogy hordták?

V: Hát volt amelyik előre kötötte, de rendszerint ilyen valódi csipkekendők voltak, akik már nagyon vallásosak voltak, ilyen valódi csipke, akiknek volt pénzüik, azoknak. Utánzatokat nem vettek föl.

K: Horgolt csipke?

V: Nem, brüsszeli csipke, ilyen drága csipkékből volt.

K: S hogy nézett ki egy ilyen kendő? Milyen formája volt?

V: Hosszú, szóval nem ilyen, hát körülbelül ilyen szélesek lehettek és így hosszú.

K: S azt körültekerték a fejükön vagy hogy kötötték?

V: Nem, csak így le kötötték, vagy megkötötték vagy csak úgy magukra vették.-

K: Ez az ortodoxoknál volt?

V: Nem, ez a neológoknál volt. Az ortodoxoknál azok állandóan kendőt, parókát viseltek, a nőknek leborotvtálták a hajukat, és parókát viseltek, és a paróka mellett is még a fejükre is vettek kendőt.

K: S ők milyen kendőt viseltek?

V: Hát mondom mind ilyen valódi csipkekendőt.

K: Az ortodoxok?

V: Az ortodoxok azok csak sötét kendőt viseltek.

K: Akkor a neológoknál volt ez a csipkekendő.

V: Volt, mikor nagy ünnepek voltak, fehér csipke volt, és úgy hétköznap meg kendő volt, csipkekendő, de volt akinek nem csipke volt, mondjuk, aki szegényebb volt.

K: Klári néninek volt?

V: Nem, mert már én akkor még gyerek voltam, s mire és felnőttem, már ez mind a múlté.

K: S az édesanyjának?

V: Anyunak volt.

K: Csipkekendője?

V: Igen.

K: Otthon miben járt?

V: Rendszeren volt felöltözve, nem volt semmi különbség a ...

K: Hordott kendőt?

V: Nem.

K: S a neológok nem is vágatták le a hajukat?

V: Nem, sőt anyuhoz járt mindennap egy fodrász, régebben úgy volt, hogy fodrásznő ment mindennap és csinálta a frizurákat.

K: Mindennap?

V: Mindennap.

K: Hosszú haja volt?

V: Elég hosszú.

K: S milyen frizurát csinált neki?

V: Rendes frizurát, hát mit tudom én, hogy itt meg itt, szóval de így hátrafele. És konty volt.

K: Akkor csak hosszú haja kellett legyen, hogy kontyba volt téve.

V: Igen, hát persze.

K: Befonta kontyba vagy csak...

V: Be volt fonva, mikor hogy volt. A nőt, aki járt hozzá, úgy hívták, hogy Goltberger Lilike, s én meg a többiek úgy csúfoltuk, Goltberger Dilike.

K: Gyerekek szójátékai...

V: Igen.

K: A héjasoknak milyen volt a frizurájuk?

V: Rendes frizura volt, nem volt különösebb, hosszú hajuk volt természetesen.

K: Nem volt különbség a héjasok és a neológok frizurája között?

V: Nem, nem, ott már nem volt különbség.

K: S a férfiaknak milyen hajuk volt?

V: Hár a férfiaknak azoknak rendes volt a hajuk, csak hogy még azon kívül sose jártak, szóval volt olyan kis kápelijük.

K: Azt hordták állandóan?

V: Igen.

K: Nem csak amikor templomba mennek?

V: A héjasok nem állandóan hordták, de a többiek, aki vallásos volt, azok ilyen nagy keretelést, evvel a szőrmével volt díszítve. A héjasok rendes kalapban jártak a férfiak, és nem hogy mindennap folyton be legyen fedve a fejük vagy ilyesmi, a héjasok civilizáltabbak voltak és felvilágosultabbak voltak.

K: S mi volt a különbség a héjasok és a neológok között?

V: Hát csak annyi, hogy a héjasok még vallásosabbak voltak, mint a neológok.

K: Ők voltak a vallásosabbak?

V: A héjasok, mert azoknak külön templomuk volt, imaházuk volt.

K: Gyakrabban jártak ők imaházba?

V: Hát csak úgy, ők is úgy voltak, hogy reggel s este, és pétek délután s szombaton kétszer, reggel és este.

K: A neológok nem jártak, csak...

V: A neológok csak mikor nagy ünnep volt, szóval péteken és szombaton, nem mindig, de nagyjából, szóval nem voltak olyan vallásosak, azok jártak kalap nélkül, mert nálunk a zsidóknál inkább a férfiak voltak vallásosabbak, a nők mondjuk parókát vagy nem parókát hordtak, de a nőknek nem volt olyan joguk.

K: S a héjasok tartottak kóser háztartást?

V: Igen, volt aki tartott. Mi aztán már nem tartottunk, de mi is, anyumék úgy indultak, hogy kóserek voltak, de aztán az idő folyamán ez lemaradt.

K: Miután le tetszett szegényedni, változtatták meg vagy még azelőtt se tartottak?

V: Nem, miután leszegényedtünk, tartottak, de nem voltak olyan nagyon kápodékok, hogy tényleg a férfiak, azok is folyton kalapban járjanak.

K: S milyen szokásaik voltak a neológoknak?

V: Nem különösebb, beleolvadtak úgy a (...) és nagyon jóban voltak mindenkivel, mindenféle vallás nagyon jóban volt. Volt egy német kisasszony, és az mindig vasárnap ment a misére, és az olyan természetes volt, nem hogy őt ne engedjük vagy ilyesmi, az természetes volt, hogy megy az ő templomába. Voltak mondjuk úgy izékor, akik szóval jöttek, mert hosszúnappor a keresztények is jöttek, mert azt mondták, hogy az nekik jó pont az isten előtt, hogyha jönnek.

K: Hova?

V: A zsidó templomba.

K: Mentek a zsidó templomba?

V: Igen.

K: S imádkoztak ők is vagy ...?

V: Az ő imájukat, szóval rendesek voltak, és respektálták a vallást, a más vallást.

K: Milyen vallásúak voltak?

V: Római katolikus, református, ortodox, orosz, volt direkt orosz templom és görög katolikus templom.

K: Milyen arányban voltak a nemzetek?

V: Hát azt nem lehetett tudni.

K: Kik voltak többen Károlyban?

V: Károly inkább egy olyan magyar város volt, és a zsidók is úgy el voltak magyarosodva, szóval nem németek, a svábok, az más, az megint más volt, de a zsidók azok nagyon asszimilálódtak.

K: Tetszett mondani, hogy a zsidók is németül beszéltek otthon.

V: Hát volt, például nálunk volt, meg jobb helyeken volt német kisasszony, az olyan természetes volt, hogy németül.

K: De mi volt az anyanyelvük a zsidóknak?

V: Hát a magyar zsidók magyarul beszéltek, érdekes, hogy nem zsidóul beszéltek, a legtöbb az már ott asszimilálódott.

K: S az ortodox családok? Ők sem beszéltek jiddisül otthon?

V: De, ők jiddisül, de nem otthon, a templomban csak, mert azok is annyira asszimilálódtak már, hogy magyarul beszéltek ők is. Aztán volt a Tajtelbaum család, azok ezt a jiddis nyelvet beszélték, miután Tajtelbaum odajött Károlyba.

K: Tehát ő volt a rabbijuk az ortodoxoknak?

V: Igen.

K: Ő hasszid volt?

V: Nem volt hasszid, ortodox volt.

K: Nem is laktak ott Károlyban hasszidok?

V: De, voltak, szóval mindenesetre Tajtelbauméknak egy vallásosabb formájuk volt, mint mondjuk a dr. Schönfelg rabbinak a hívei.

K: Melyik volt a nagyobb zsinagóga?

V: A nagyobb zsinagóga? Az az első, voltak aztán ezek az imaházak a héjasokank, és a nagyobb zsinagóga volt az első, ami megvan még most is.

K: Az ortodox vagy neológ?

V: Neológ. Nagyon szép, nagy, fent emeletes volt, és voltolyan rács, de az olyan fonott rács volt, olyan hogy mondják, miből volt az fönva?

K: Nem fából volt?

V: Nem, az ortodoxoknál volt fából ez a rács, de a neológoknál ilyen plasztik anyagból volt, ilyen kicsi kis (...)

K: S a neológoknál is úgy volt, hogy külön ültek fent a nők?

V: Persze.

K: Ez a két zsinagóga volt?

V: Aztán voltak az imaházak, a Roth családnak, aki szintén egy olyan izé volt, és más izé nem volt, csak a Roth családnak volt külön imaháza.

K: Oda járt az összes héjas?

V: Igen.

K: Ott annál az imaháznál ki volt a pap?

V: A pap? Nem tudom ki volt a rabbi.

K: De volt rabbi?

V: Persze, persze, volt, de nem tudom, már nem emlékszem. Azt tudom, hogy itt nálunk ez a dr. Schönfelg volt, ez volt, szóval végzet rabbi, nem is tudom, hol végzett.

K: Neki volt családja?

V: Hogyne, volt egy csomó gyereke, s volt egy kövér felesége.

K: S iskolák, vallásos iskolák voltak?

V: Volt, ilyen elemi is kola volt, zsidó iskola, abban jártam én is négy elemi, és utána már nem volt zsidó iskola, csak volt zsidó gimnázium Nagyváradon.

K: Az ötödik osztálytól vagy kilencedik osztálytól?

V: Ötödiktől.

K: S ez a károlyi elemi iskola, a zsidó iskola?

V: Hát ottan volt az első osztályban volt Niedermanné, Irén néni, az egy nagyon bájos tanítónő volt, akkor volt Riesenbach, a tanító, az már mit tudom én, harmadiktól volt vagy negyedik osztálytól és volt Lisszer tanító bácsi, akinek voltegy lánya, Lisszer Jolán, és volt egy másik, Fürt, annak is volt egy lánya, Fürt Irén, ezek nagyon jó barátnők voltak meg mind ilyen papi ivadékok voltak, leszármazottak.

K: Kik jártak ebbe az iskolába? Az ortodoxoknak a gyerekei is oda jártak?

V: Az ortodoxoknak külön volt ortodox iskolájuk.

K: Külön volt ortodox iskola és külön neológ iskola?

V: Igen.

K: S a héjasok, azok hova jártak?

V: A héjasoknak szintén volt külön iskolájuk, elemi.

K: Mind a három csoportnak volt?

V: Igen. Hát ez csak a gyerekkorunkban volt, mert azután aztán nagyon beleolvadt mindenki egybe, úgyhogy már (...)

K: Tessék még mesélni erről az iskoláról egy kicsit, hogy miket tettél tanulni?

V: Hát azt már én nem tudom. Csak azt tudom, aki nem tudta a leckét, annak, Riesenbach volt, körmöst kellett adni, és akkor itt a pálcával ütötte, adott egyet, nagy szégyen volt, hát az óriási szégyen volt, vagy akármit csináltunk, hogyha nem ültünk rendesen, akkor körmösöket kaptunk.

K: Hányan tetszett lenni egy osztályban? Sokan? Kevesen?

V: Hát biztosan voltunk olyan tizenötön legalább.

K: De tetszett tanulni, nemcsak vallást vagy vallásos dolgokat, hanem (...)

V: Nem, nem, rendesen, rendes iskola, hát az ábécét meg kellett tanulni.

K: Magyarul?

V: Magyarul, persze. Azt ez az Irén néni, Niedermanné tanította, ő csinálta az első osztályt.

K: Minden osztályban más volt a tanító?

V: Igen.

K: Voltak vegyesen fiúk-lányok?

V: Igen.

K: S azonkívül tetszett vallást tanulni vagy héberül valamit?

V: Hát ott az iskolában. Héberül? Nem sokat tanultunk mi héberül.

K: Vagy mit tanítottak vallásból?

V: Hát egy-egy imát héberül, mondjuk, amit el kellett mondani, reggeli imát, meg minden, de azután már úgy emlékszem, hogy románul volt az ima, reggeli ima meg az iskolában volt a reggeli ima, és délben, mikor kijöttünk, akkor is volt egy ima.

K: Románul?

V: Románul.

K: Ez hányban is volt? Harminc (...)?

V: '14-ben ha születtem, és akkor 7-8 éves, az '21-'22.

K: Az már román idő volt.

V: Igen.

K: Akkor románul tetszett mindent tanulni vagy magyarul?

V: Románul.

K: Az ábécét nem tetszett magyarul tanulni?

V: Az ábécét mi magyarul tanultuk.

K: Az első osztályt?

V: Igen. De akkor nem volt ez a úr (...) vagy ilyesmi, nem volt.

K: S tetszett tudni beszélni románul is?

V: Hogyne.

K: az első osztályban tanítottak románt is, vagy csak (...)?

V: Igen.

K: S mi volt még? Matematika, számtan?

V: Igen, aritmetika, román nyelv, már mikor a négy osztályt elvégeztünk, az ötödikben voltak nyelvek, német és francia, érdekes, akkor angol nem volt.

K: Akkor nem volt olyan közkedvelt az angol, mint most.

V: Igen. Egy nagyszerű tanárnőnk volt franciából, Naom Cornelia és földrajz és történelem tanárnő volt Fekete Aurelia, az egyik volt Cornelia a másik Aurelia, de csak románul beszéltek, úgyhogy mi nem tudtunk egy szót se románul, és nagyon rövid idő alatt, mert ez két remek tanárnő volt, ezek már az ötödik osztályban voltak.

K: De azt tetszett mondani, hogy általános iskolában is tetszett románul tanulni.

V: Igen. Már az elemiben kezdtük, de az, azt hiszem az is román (...) Szóval egy más világ volt, olyan naivak voltak az emberek, olyan hiszékenyek.

K: S ötödik osztálytól milyen iskolába tetszett járni?

V: Két évet jártam magánúton, és csak mentem be Szatmárra vizsgázni, és (...)

K: S hol tetszett tanulni az alatt a két év alatt? Otthon, magántanárokkal?

V: Igen, Ranedzainak hívták a magántanárt, de úgy utáltam szegényt, és azért nem akartam tanulni

K: Hát mért tetszett utálni?

V: Egy olyan nagy kövér ember volt, s cikkere volt.

K: A cikker az valamilyen valamilyen szemüveg? Vagy mi a cikker?

V: A cikker az nem szemüveg, csak cikker, amit ide az orra (...)

K: Csíptető?

V: Igen.

K: Szigorú volt?

V: Nem, hát magántanár volt, és örült, hogyha voltak órái.

K: Miért tetszett magántanárhoz járni, s miért nem az iskolába? Vagy ez volt a divat akkor?

V: Azért, mert akkor ottan nem volt gimnázium, Nagyváradban.

K: Ötödik osztály meg hatodik?

V: Nem volt, csak azután, és azután sem, mert én aztán bejöttem Szigetre, a hatot és a hetet itt jártam, a gimnáziumot, és itt érettségiztem.

K: Akkor csak egy osztályt, csak az ötödikben tetszett magántanárhoz járni?

V: Igen.

K: Nem két évet?

V: Hát már én nem emlékszem, hogy mi volt, csak tudom, hogy ez a Ranedzai tanár nem tetszett nekem.

K: Ezt hogy hívták, Ranedzai ...?

V: Ranedzai, nem tudom a másik nevét.

K: De mi volt, magyar?

V: Magyar volt.

K: Miből kellett akkor vizsgázni? Milyen tantárgyak voltak?

V: Hát rendszeren, román, az volt, számtan, földrajz, történelem, történelemből volt egy olyan vékony kis könyvünk, vékony volt Pop Aliseanu, az volt a szerkesztője.

K: Románia történelme vagy világtörténelem volt?

V: Hát akkor a Románia történelmét tanították, ahogy én emlékszem.

K: Azt hogy tetszett megjegyezni, hogy ki volt a szerzője ennek a könyvnek?

V: Nekem tetszett ez a név, hogy Pop Aliseanu.

K: És Szatmárban melyik iskolánál tetszett vizsgáznia?

V: Már nem tudom. Valamelyik gimnáziumban. De ott volt egy tanár, úgy hívták, hogy Niehtung. Roppant szigorú volt.

K: Ő vizsgáztatott?

V: Ő, egyből, nem tudom, már melyikből, külön, több tanár volt és vizsgáztatott.

K: Az iskolákon kívül még milyen intézmények tartoztak akkor az egyházhoz? Volt fürdő, nikve?

V: Persze, volt, nikve is, az a vallásosoknak, és a neológoknak volt a másik fürdő. Külön fürdőjük volt a neológoknak, akik nem voltak olyan vallásosak, és az ortodoxoknak volt a nikve, amikor lenyomták a víz alá háromszor, aki bement, ott fürdött, azok nagyon vallásosak voltak.

K: Volt egy külön ember, aki ott volt egész nap, és (...)

V: Külön nő.

K: Ez a női fürdő?

V: Ez a női fürdő, és külön volt a férfifürdő.

K: S volt egy nő, aki lenyomta háromszor?

V: Igen.

K: De egyszer egy hónapban jártak ők is a fürdőbe?

V: Igen, menstruáció után.

K: S a férfiak?

V: Hát a férfiak azok, akinek nem volt hol, oda mentek tisztálkodni, akkor nem úgy volt, hogy mindenkinek volt fürdőszobája vagy (...) Nekünk annyi volt, hogym megvolt a fürdőszobahely, csináltatott szegény anyu egy kádat, és mellette volt a melegítő.

K: Mivel melegítettek?

V: Fával, de egy olyan, hogy járt körbe a víz, és mit tudom én, csak hogy melegítette a vizet.

K: Olyan, mint egy kazánszerűség?

V: Igen, csak kicsiben, kicsi kazánszerűség.

K: Volt ott egész felszerelés a fürdőszobában.

V: Igen.

K: A neológoknak a fürdője milyen volt? Tetszett ott járni?

V: Nem, én nem jártam se a neológ fürdőbe se a passítok fürdőjébe, mert mi mindig otthon mosakodtunk, a férfiaknak kellett ez a rituális, a férfiaknak kellett minden héten menni, pénteken délután volt a fürdő.

K: Ez a neológoknál is?

V: Ott is volt.

K: A neológ férfiak is jártak minden héten?

V: Jártak, hát aki akart, ment, akinek nem volt otthon fürdőszobája, régebben az kevés embernek volt otthon fürdőszoba.

K: Voltak külön kádak is, vagy csak egy medence volt?

V: Külön kádak is voltak, az drágább volt.

K: A kádban?

V: Igen. S volt egy nagy medence, ahol volt a közös.

K: Goldi néni mesélte, hogy Szigeten is voltak ilyen kádas fürdők, először megfürödtek a kádakban, s utána bementek a medencébe.

V: Igen.

K: És Goldi mit csinál?

V: Jól van.

(...)

K: De miket mondott, hogy mik teljesedtek be?

V: Például mentek hozzá tanácsért, akár üzleti, akár más, az életben kért tanácsért és mindenben itt tudta, szóval nagyon okos volt, borzasztóan okos volt. És akkor úgy megszívlelte, amit ő mondott, az olyan szent volt.

K: S ez csak Tajtelbaummal volt vagy a neológ rabbival is?

V: A neológ rabbival már nem volt ilyen, az nem volt olyan nagyon szent, de az is nagyon rendes volt, és okos volt, és adott tanácsot, és azok is mind beváltak, de Tajtelbaum az egy olyan csodarabbi volt.

K: Mikor került ő oda Károlyba? Még mielőtt tetszett születni vagy utána?

V: Nem, utána, persze, sokkal utána.

K: S ezek a hasszidok honnan jöttek?

V: Ők hozták magukkal. Tajtelbaum hozta magával.

K: Azelőtt itt lakott Szigeten?

V: Itt lakott Szigeten, és itt is maradt Tajtelbaum, itt Szigeten is maradt, s aztán a fiai ott voltak Károlyban.

K: Hogy hívták ezt a szigeti Tajtelbaumot?

V: Joel. Nem, Joel volt a fiú.

K: Nem tudom, Eliézer vagy (...)

K: De akkor fiatal lehetett, amikor oda került Károlyba.

V: Hát fogalmam sincs, hát ennek a fia volt.

K: S átköltöztek innen Szigetről a családok oda?

V: Az öreg maradt itten, és akkor jött a fia.

K: Nem, a hasszidok, akik mentek velük.

V: Persze, hogyne.

K: S vettek ott házat maguknak, s odaköltöztek?

V: Igen, s mikor úgy jöttek, akkor nem volt az, hogy autó vagy nem tudom mi, lovas kocsi s a kocsinak a peremét úgy fogták a hívek, s legalább abba, amiben ő ült, azt fogták.

K: Tetszett látni azt, amikor beköltöztek Tajtelbaumék?

V: Hát igen, mert nagy-nagy elánnal jöttek, de kocsival, rendes lovas kocsival, olyan érdekes volt

K: Ilyen szekér vagy kocsi?

V: Kocsi.

K: Fedett?

V: Nem volt fedve, volt fedele, de nem volt felhúzza, s már az is boldog volt, aki meg tudta fogni azt a kocsit, amiben Tajtelbaum ült, olyan nagy szentnek tartották, nagyon vallásos volt.

K: Mit tetszik még róla tudni, valami történetet, itt Károlyban?

V: Nem, nem tudok. Pedig nagyon sok keresztény járt hozzá, s mindenkit fogadott, csak nem úgy volt, egy szent rabbit, azt úgy respektálták.

K: Kinézetre milyen volt? Nem tetszik emlékezni? Milyen ruhákban volt?

V: Kaftánban. Ők csak olyanban jártak, sőt a hívek is, akik közvetlen mellette voltak, ezek a bóherek, azok is, hát azok még nem jártak kaftánban, de a nagyon vallásosak azok mind kaftánban jártak. De a Rothék nem jártak kaftánban, se nem volt ez a kalapjuk.

K: Ez a Roth család ez gazdag volt?

V: Igen.

K: Kereskedő?

V: Kereskedő.

K: Tisztelték őket Károlyban?

V: Hogyne, nagyon becsületes, rendes család volt, nagyon becsületes, kimondhatalan.

K: Milyen híresebb családok voltak még?

V: Hát ha hallanám a nevüket, akkor emlékeznék, de így már nem tudom.

K: Kikkel tetszett barátkozni?

V: Hát az iskolában, elemiben volt egy Dávidovics Alíz, egy nagyon drága kis kicsi kis finom teremtés.

K: Osztálytársa volt?

V: Igen. Aztán nem tudom, mi lett vele. Nagyon-nagyon elszéledtünk.

K: A gyerekek összejártak? Jártak együtt játszani vagy miket csináltak a gyerekek?

V: Nem tudom.

K: Milyen játékaik voltak otthon?

V: Különösen nagyon játékok nem voltak, nem voltunk elkényeztetve, hát a család nem volt gazdag, és örültünk, hogyha megvan a mindennapi. Rongybabák voltak.

K: Hány éves tetszett lenni, amikor leszegényedett a család?

V: Amikor apám meghalt, 1917 volt.

V: '17-ben 3 éves, kicsi tetszett lenni.

K: S mi volt a szórakozása?

V: Egyben voltunk több gyerekek, akik jártunk az iskolába, nem volt akkor semmi különbség, csak én zsidó elemibe jártam, és aztán az elemi után (...) Csak tudom, hogy Szatmáron végeztem a hat és hetet és az érettségit.

K: Azt Szigeten. S tetszett mondani, hogy egy évet magántanárral tetszett tanulni, és Szatmárra járt vizsgázni.

V: Igen, és aztán jöttem ide, hat-hétben.

K: S abból az időből, amikor még Károlyban tetszett lakni valami szórakozásra vagy (...)

V: Szegények voltunk, nem volt nekünk nagy terünk a szórakozásra.

K: Nem is jártak sehova?

V: Nem.

K: Nyaranta sem?

V: Nem. Nyaranta ide Szigetre lejöttünk, mert nagyapa volt itten, a Schöngut nagyapa, és akkor legalább annyi volt, hogy minden évben küldött két zsák lisztet, hogy legyen meg a kenyér, s ide jöttünk nyaralni. Nagyapmámnak meg a nagybátyámnak volt egy külső kertje, most is itt van. Csak nyaranta jöttünk.

K: Hosszabb időre, amíg tartott a vakáció?

V: Nem, már nem emlékszem, de nem voltunk sokat, hát ugye, és volt nagyapának egy német kisasszony, a fraulány Ida, aki ötlet áplota, és de a nagybátyámnál voltunk, volt két nagybátyám itt, az egyiknél, akinek volt a péksége, Imre, nála voltunk.

K: S ott is voltak gyerekek?

V: És akkor mikor ide kerltem a hat és hetedik gimnáziumba, akkor én a Sándor bácsiéknál laktam, akinek a felesége volt Dukka néni, és akiknek volt két gyereke, a Laci és a Klári.

K: Ez a Sándor bácsi is nagybátyja volt?

V: Igen, anyunak volt a legidősebb bátyja, nem a legidősebb, a legidősebb volt Emil, akinek van a lánya Pesten.

K: S ők hol laktak, Sándor bácsiék?

V: A Rózsa utcában.

K: Milyen házuk volt?

V: Négyszobás, fürdőszobás, most is megvan a ház.

K: A családé még, vagy valaki más lakik benne?

V: Nem.

K: Ott volt fürdőszoba is beépítve?

V: Igen.

K: Volt víz?

V: Nagy szó volt abban az időben a fürdőszoba.

K: Mi volt a foglalkozása?

V: Ő ilyen ügynök volt, ügynöki irodája volt, ilyen kijáró volt, szóval üzleteket csinált, összehozott embereket.

K: Kereskedőket?

V: Mindenfélét, de nagyon rendes és borzasztó becsületes volt, korrekt, becsületes.

K: Két évet tetszett náluk lakni?

V: Igen.

K: Hány gyereke volt, neki, kettő?

V: Kettő.

K: Ők idősebbek voltak vagy fiatalabbak, mint Klári néni?

V: Idősebbek voltak. Az egyik, szóval dr. Grossmanné lett Szatmáron, s a másik kint volt Párizsban, annak egy festőművésznő volt, Gross Erzsi, az volt a felesége.

K: Őt hogy hívták?

V: Schöngut Laci.

K: Lacinak volt Erzsi a felesége?

V: Igen. Laci orvos volt kint Párizsban, ott végzett, és aztán ott is maradt.

K: A testvére volt az idősebb, a nővér?

V: Igen.

K: Neki mi volt a neve?

V: Klári. Ő volt a nagy Klári, én voltam a kis Klári.

K: S hány év volt közöttük?

V: Én 17 éves voltam, hát jóval húszan felül volt, jaj, hát dehogyan, egyidős volt a nővéremmel, 4 évvel volt idősebb nálam.

K: És a fiú?

V: A fiú 2 évvel volt idősebb.

K: De amikor itt tetszett lakni náluk, még itthon voltak?

V: Laci már Párizsban volt. Én csak két évet voltam itten.

K: Hányban tetszett járni itt Szigeten? Vagy mikor tetszett kezdeni az iskolát, 20-ban? Vagy hány évesen?

V: Én '14-ben születtem, s akkor mikor 8 éves voltam, akkor volt '22, akkor voltam 8 éves.

K: Akkor tetszett kezdeni az iskolát?

V: Nem, nem. Az iskolát 16, és 17 évesen érettségiztem. Akkor 14 meg 17 az mennyi? 24, '32-ben végeztem. '31-'32-ben. De akkor (...) egy érettségi, hát az óriási volt akkor egy érettségi. Elsősorban nagyon kevesen jutottak odáig, azonkívül az egy nagyon nehéz, szóval egy olyan komoly iskola volt, akinek érettségije volt, hát az komoly diploma volt.

K: Románul tetszett tanulni az iskolában itt?

V: Igen.

K: S 7 osztály volt a maximum, amit lehetett járni, gimnáziumot?

V: 11 volt akkor, s utána volt a 12. Én még 7 osztállyal végeztem, én még úgy érettségiztem.

K: Utánna veztték csak be, hogy legyen 11 s 12 osztály?

V: Igen. Na jó, a 7 hát az 11 volt, mert a 4 elemi is. '32-ben érettségiztem.

K: Hát vegyük úgy, hogy volt 4 elemi osztály, hány éves korában ment iskolába?

V: 6.

K: 4 elemi osztály, az 10, s utánna?

V: És 7, 17 éves. Jól mondom.

K: Csak nem jön ki akkor, mert volt a 4 elemi osztály, utána egy év magániskola, ötödik, s hat-hetedik, hét osztály összesen.

V: Hét osztály volt összesen csak?

K: Nem tudom.

V: Hát mindenesetre (...)

K: Vagy kimaradt egy év a között?

V: Nem, nem maradt ki, 17 éves koromra megvolt az érettségi.
K: Akkor mégiscsak tetszett valahol még járni 4 évet.
V: Hát 4 év volt az elemi.
K: 4 év volt az elemi, az '20-tól '24-ig, '25-ig.
V: Igen.
K: S utána '32-ben tetszett érettségizni. Akkor még van ott 7 év.
V: Igen.
K: Akkor volt ötödiktől (...)
V: Ötödik és hatodikat csináltam magánúton, és egy évet (...) mert itt voltam az utolsó két év, a hat és hetedik gimnáziumot azt itt csináltam.
K: S 4 évet tetszett járni Károlyba a zsidó iskolába, elemi iskolába?
V: Gondolom, 4 évet.
K: S utána még 4 évet nem volt valamilyen általános iskola vagy nem tudom, minek nevezték?
V: Bizosan volt, egész biztos volt, mert (...)
K: S csak utána a gimnázium.
V: A gimnázium, a 6-7.
K: Akkor 4 év elemi, 4 év általános, és kezdődik ötödik gimnázium, amit magánúton és hatodik-hetedik, amit itt Szigeten. Vajon az a második 4 év, az is ott volt Károlyban? Összesen 8 évet tetszett tanulni Károlyban?
V: Biztos.
K: De az már nem volt zsidó iskola vagy (...)
V: Nem.
K: Zsidó iskolába 4 évet tetszett járni?
V: 4 elemi volt a zsidó iskola.
K: S itt Szigetre hogy tetszik emlékezni, amikor ide tetszett kerülni tanulni? Milyen város volt?
V: Tetszett, mert itt volt a család, és tartottak engemet, nagyon rendesek voltak, annyi özvegyasszony volt, és rendesen viselkedtek.
K: Velük járt templomba?
V: Nem nagyon jártunk mi akkor templomba, én nem emlékszem, a gyerekek nem, csak a férfiaknak volt az, hogy a férfiak mentek templomba, a nők nem nagyon jártak, csak nagy ünnepeken.
K: A Sándor nagybátyja nem volt nagyon vallásos ő sem?
V: Nem, ő nem volt vallásos. Az Imre, a legkisebbik nagybátyám, az volt, a pék. És Pesten volt Emil és Ernő. Az egyik ügyvéd volt, a másik orvos. Az ügyvédnek meg van ez a lánya, az Ági, most már olyan rég nem hallottam róla, mindig szokott szegény, mindig hív, egy-egy telefont.
K: S Imre melyik templomba járt, az a nagyon vallásos?
V: Hát biztos az ortodoxba. Nem, nem a neológba járt mindenki, Schönfeld rabbihoz a nagytemplomba.
K: Schönfeld az nem Károlyban volt?
V: Jaj, az Károlyba. De itt ki is volt? Ki volt itt a rabbi?
K: Itt volt egy valamilyen dr. Dávid.
V: Dr. Dancig.
K: Hozzá jártak?
V: Igen, az egy olyan annak megvolt a rabbi iskolája és dr. Dancik volt ő.
K: Tetszett ismerni?
V: Igen, jártunk hittanóraára hozzá.
K: Abban a két évben, amikor itt tetszett lakni?

V: Igen, ő tartotta a hittanórát.

K: S milyen ember volt?

V: Egy olyan úr volt, már szóval felvilágosodott, egy úr volt, nem tudom, hogy hol végezte az egyetemet, úgy is hívják, doktor.

K: A kinézete milyen volt?

V: Hát ilyen kis szakálla volt, ahogy emlékszem.

K: Ilyen körbe szakálla vagy csak itt?

V: Nem, csak ott.

K: Hogy is hívják azt, kecskeszakállnak?

V: Kecseszakáll.

K: Ó neológ volt, nem?

V: Igen. Na jó, mindig volt a kis kepeda a fején, az mindig volt.

K: Hittanórát is egybe tartották, fiúknak, lányoknak?

V: Nem emlékszem, azt hiszem, igen.

K: Azt se, hogy mit tetszett ott tanulni?

V: Nem. Mit tanulhattunk?

K: S purinkor nem szerepeltek valami színdarabot vagy valamit?

V: Igen, de mi akkor még kicsik voltunk, kisebbek voltunk, és nem. Csináltak itt akkor is, hogyne, nagy ételek voltak, minden, és akkor a purinkor csináltak mindenkinek volt, csináltunk tésztát, és akkor az volt szokás, hogy küldtünk tálakat, és mi is kaptunk, és küldtünk mi is az ismerősöknek, főleg a keresztényeknek, annyira számítottak arra, hogy purin van, hát szóval mindenkinek volt egy olyan jó keresztény barátja.

K: S milyen tésztákat sütöttek?

V: Nem emlékszem, csak tudom hogy többfélét, mert akkor az a szokás, hogy többféle tészta volt.

K: De ilyen krémes tészták vagy?

V: Nem, torták voltak, olyan csokoládés meg sárga tészta, úgy keverve, száraz torták voltak, akkor volt az a pusszerli, rámás pusszerli, hát az nagyon finom volt.

K: Az milyen?

V: Azt csinálni tojást felverni habnak, bele a sárgáját és bele, szóval cukrot és lisztet természetesen, és akkor ilyen kicsire kiszaggatni, és az csinált magának rámát, úgy hívták, rámás pusszerli.

K: S megsütni úgy?

V: Megsütni, igen, de nagyon finom volt, finom, omlott a szájbán széjjel, de az nem volt csak ilyen kis vékonyka volt, s ilyen nagy volt, így, körülbelül ilyesmi, azért hívták rámás pusszerlinek, mert volt rámája.

K: De milyen rámát csinált az magának?

V: Egy olyan kört.

K: A tészta köré valami kicsapódott a tésztából?

V: Úgy látszik, szóval a szélek, volt széle annak, nem úgy, mint mostan, hogy, az olyan lapos volt, körülbelül ilyen lapos volt, ilyen lapos volt, és ilyen nagy volt, ilyen nagy, olyan finom volt.

K: S milyen ételeket főztek ünnepekkor?

V: Hát ki tudja, mindig minden jót, nagyon sok jót. Akkor volt a levesbe vagy grízgaluska vagy laska, vékony laska, nem olyan vastag, vékony laska volt. Húsleves volt, az mindig volt ünnepeken. Volt a köménymagleves, voltak falcslvesek, rendszerint húsleves volt.

K: Sütöttek, főztek csólentet?

V: Nagyon ritkán, szóval nagyon régen csináltunk mi is csólentet, de aztán már nem csináltunk, mert azt el kellett vinni, cserépedényben kellett tenni, és el kellett vinni a pékhez, és hogyha mi már nem voltunk kóserek, akkor már a pék nem vette be, s úgy elmaradt. De

cserépedénybe volt a kóser, és abba volt a kugli, ami abból állt: tojás, liszt, mi volt még abban, az volt a kugli, és az ilye formában az bele volt téve a fazékba, s a fazékba volt ez a paszuly és az a másik kicsi, amit az előbb mondtam.

K: Kugli?

V: Nem a kugli, az előbb mondtam a nevét, olyan apró, mint a paszuly, de sokkal apróbb.

K: Lencse?

V: Nem lencse.

K: Kása?

V: Amit az ízébe tesznek.

K: Valamilyen örölt lisztszerűség?

V: Nem, nem liszt, olyan kis, apró szemek voltak. Most is szoktuk azt használni.

K: És otthon nem tudták ezt megsütni, csak pékhez kellett vinni?

V: Azt csak a pékhez kellett, csak annak volt jó íze, ami a péknél, pénteken délután elvitték, akkor bemelegítették a kemencét, s akkor másnapig az megcsinálódott, és másnap kellett menni utána.

K: Akkor jó nagy kemence kellett legyen.

V: Óriási kemence, óriási, olyan volt, mint a pékségekben. Pénteken csak a csólentek voltak ott, akkor nem sütöttek pénteken-szombaton, nem ment a pékség.

K: Zsidó volt ez a pék?

V: Igen, persze, hát a péklegények is zsidók voltak.

K: S más napokon mit sütöttek? Rendes kenyeret? Sütöttek pászkat is?

V: Pászkat nem, pászkat azt csak húsvétkor, azt a vékony pászkat, s aztán már a végén azt is gyárban csinálták, mert ez, ami (...) De a héjasok meg a vallásos zsidók nem ették ezt a kész pászkat, amit gyárban csináltak, hanem csináltak szintén keletlen tésztából.

II/A kazetta

K: Akkor az édesapjáról, Kaufmann Jakab ... Józsefről...

V: József. Az meghalt 1917 augusztusban. És akkor Nagykároly, mi van még róla ... szíbjába, és Pesten halt meg, és akkor azt tudom, hogy hazahozták, nem tudom hány... érckoporsó volt az utolsó koporsó, mert Pesten halt meg, és akkor onnan nem lehetett csak úgy, hogyha hermetikusan, vagy mit tudom én, hogy hogy, csak tudom, hogy érckoporsóban van eltemetve Károlyban.

K: Érckoporsóban hozták haza?

V: Igen.

K: Vonaton?

V: Vonaton. Persze, hát akkor még nem volt úgy .. repülő, ilyesmi.

K: És az édesanyja nem mesélt valamit róla, hogy milyen ember volt?

V: Nme nagyon, nem. Anyukám azt tudom, hogy Bécsbe volt a ... Itt járt lányiskolába, gimnáziumba, és akkor ment, akkor elküldték Bécsbe...

K: Ott tanult még egy évet...

V: Ott tanult még egy évet. Hocsschule, vagy mi volt, egy év.

K: Az elég nagy dolog volt.

V: Hát akkor nagy dolog volt. Anyukám beszélt németül perfekt és magyarul, de románul nem bírt megtanulni.

K: Nem?

V: Nem. De nem is akart. Gondolom én.

K: És ő milyen volt, szigorú?

V_: Anyu? Nem. Hát, az egy ... az csupa szív volt. Azt mondták, add ide a mindenit, aki mit kért, ő azt mindent odaadott. Habár nem voltunk gazdagok, de azt a mert már akkor le

voltunk szegényedve, de olyan nem volt, hogy valaki bejöjjön oda hozzánk, és ne kapjon enni vagy nem tudom mi. Egy német kisasszony volt nálunk 14 évig. És aztán anyuka férjhez adta ide Szigetre egy Valian Sándor nevű idősebb, sérvkötő készítő volt. De egy becsületes, egy rendes. Na úgyhogy az is meghalt, ez a Valián bácsi is meghalt, és Oti is meghalt, ez a német kisasszony is. Itt van a sírjuk.

K: De mi volt az ő neve, a német kisasszonynak?

V: Otilia Passon. Igen. Két S-szel. Az apja volt Ludwig Passon, és hogy mondják, lokomotív vezető volt.

K: mozdonyvezető.

V: Mozdonyvezető volt. És volt neki vagy három fiútestvére.

K: Hova valósi volt?

V: Katovitz.

K: Az melyik országban van?

V: Polónia. Lengyelország volt akkor. Hogy most mi?

K: De zsidó származású volt?

V: Nem, római katolikus, nagyon vallásos volt Oti.

K: És ő milyen volt? Ő se volt szigorú?

V: Nem, nem, egy drága teremtés volt. És.....

K: Mikor tetszett férjhez adni őt? Hányba?

V: Jaj, hol va az!

K: Hány éves tetszett lenni?

V: Én minden esetre, mikor mán én ide kerültem a hatodik és hetedikbe, akkor ő már itt volt férjnél. Tehát hatodik és hetedikben én voltam....

K: Az volt '31-32-ben...

V: Igen.

K: És ő foglalkozott a gyerekekkel, tanította őket németül?

V: Hát, németül beszéltek velünk annak idején. De aztán ő megtanult magyarul, és akkor magyarul beszélünk az egész házban.

K: Ő vezette a háztartást is?

V: Mindent csinált. Mindent. De közben anyu tartott mellette még egy cselédet is. Mindig volt. Úgy amilyen szegények voltunk, de volt cseléd, akkor volt egy öreg öreg szakácsné, Siff néni, úgy hívták. És a fia az első háborúban lett hogy mondják ... elvesztette a lábát.

K: És levágták?

V: Igen. Úgyhogy az egy bottal járt.

K: Ő főzött akkor?

V: Ő főzött. Siff néni főzött, de aztán már nem volt, hogy miből adjunk pénzt, és akkor ő már elment, és maradtunk csak evvel a német kisasszonnyal.

K: És a cseléd?

V: A cseléd annak volt külön izéje ... a cselédnek volt egy szobája ott nekünk az udvaron, és volt egy, akivel együtt lakott, és az folyton püfölte. Annyi püfföt kapott, amennyi beléfért, a Teri.

K: Ez a férje volt vagy csak együtt éltek?

V: Együtt éltek. Ezt az embert már nem tudom, hogy hívták, de egy borzalmas ember volt, folyton csak püfölte Terit. És az mindig túrt neki.

K: volt neki külön házuk az udvarban?

V: nem házuk, egy szobájuk. És a szobájuk mellett volt nekik egy ... Mi fent laktunk a három szobás lakásba, de a konyha az lent volt. Az udvaron volt nekünk a kút, onnan hordtuk a vizet. Anyuka csináltatott egy olyan nagy nagy kádat bádogból, és mellette volt egy kis melegítő.

K: Igen, azt tetszett mondani, hogy a vizet ott melegítették.

V: Ott melegített, igen.

K: Miután az édesapja meghalt, ugye '17-ben, az édesanyja mikor ment férjhez ehhez az Erdőshöz? Úgy hány évre rá?

V: Hát, nem tudom. De minden esetre nem sokáig voltak együtt. Mert ez aztán elherdálta a vagyont, ami még megmaradt.

K: Az hányban lehetett,. Amikor teljesen le tetszett szegényedni?

V: Amikor mi volt?

K: Amikor le tetszett szegényedni, ami után elherdálta ...

V: Hát ami után elherdálta, akkor aztán totál szegények lettünk.

K: De hány éves tetszett akkor lenni?

V: Hát, olyan 5-6 éves, de lehet, hogy több is. Nem emlékszem, hogy iskolába jártam volna.

K: És az édesanyjáról még mit tud mesélni?

V: Nem.... hoznék egy pár képet.

.....
V: Mit lehet mesélni? Nehéz élete volt, 1917-ben három gyerekkel özvegyen maradt, minden izé ... volt egy üzlet, Kaufmann Jakab és fia cég, azt már mondtam, ugye?

K: Igen, igen.

V: Na, és akkor ott volt egy üzletvezető, és az elvezette az egész üzletet, és maradtunk minden nélkül. Zsidó tragédia.

K: És tetszett mondani, hogy zongorázott is.

V: Mind a két nővérem szépen zongorázott.

K: volt otthon zongorájuk?

V: Volt.

K: És miket énekelt az édesanyja?

V: Anyukám inkább magyar nótákat, a két nővérem az egyik énekelt csak, a másik zongora Volt Szatmáron, hogy hívták azt a Bendiner, Bendinernek hívták, akinek volt a zeneiskolája Szatmáron, és ő ott vizsgázott.

K: Melyik nővére?

V: A középső nővérem, a Manyi nővérem.

K: Járt is oda tanulni, vagy csak vizsgázni ment?

V: Hát, vizsgázni ment.

K: Azt tessék még elmondani, hogy miután tönkrement a cég, ott maradt az üzlethelyiség, és azt ki tetszett adni bérbe?

V: Bérbe? Én már nem is tudom.

K: Vagy tetszett mondani, hogy jöttek, egy szörmésnek volt ott boltja ...

V: Igen, igen. Annak volt boltja, Károlyi Károlynak hívták.

K: Ő volt a szörmés?

V: Igen.

K: És voltak még más boltok is ott?

V: Voltak. Volt, utána, a szörmés után volt rögtön egy másik, egy kisebb, egy úgy hívták régebben ... az ami a nővéremé volt.... úgy hívták, Hattyú áruház. Akkor mindig adtak egy-egy nevet. Na, és akkor

K: Ez a nővére volt?

V: Igen.

K: Melyiké?

V: A legidősebbé.

K: Még mielőtt férjhez ment?

V: Mielőtt férjhez ment. Utána volt ...

K: És ott mit árultak?

V: Harisnyát meg ilyen

K: Fehérneműket?

V: Nem. Kesztyűt, ami ilyen

K: ruha ..

V: ... ruha dolgok, igen.

K: És az mennyi ideig volt meg?

V: Hát, azt hiszem Közben a nővérem férjhez ment Szatmárra, akkor aztán ez megszűnt. És akkor ez ki lett adva, már azt se tudom, hogy kinek.

K: Volt egy Góznér, az mi volt?

V: Az ilyen férfi rövidáru üzlete volt. Volt két fia, az egyik meghalt fiatalon, a másik Eli volt, Elek, az ha még él, akkor él, mert orvos volt.

K: Ő még a Hattyú áruház előtt vagy után volt?

V: Hát, avval konkomitent.

K: Párhuzamosan.

V: Párhuzamosan.

K: tehát többen voltak abban a helyiségben?

V: Nem abban a helyiségben,. Mindegyiknek volt külön helyisége. Volt akkor Kepecs Miklós, az órás volt, és akkor volt egy másik, akinek úgy tudom, hogy már ne tudom a nevét, csak tudom, hogy a felesége Kler Sári volt, és szegénynek az arca tele volt ilyen... régebben volt az a ... nem sarkak, a másik, és olyan csúnya lett az arca tőle. Olyan kiütés. Hogy hívták azt a betegséget? Himlő.

K: És megmaradtak a foltok?

V: Nem a foltok, hanem a dudorok. Borzalmas volt.

K: És ő mivel foglalkozott, a férje?

V: Annak? Volt egy ilyen üzlete... kerékpár meg hozzávalók, és ő ott dolgozott, tudott javítani is, nagyon rendes ember volt, egy nagyon rendes ember volt.

K: És ezeknek mind ott bent az udvaron volt a ...?

V: Ennek a Sájnernek, vagy hogy hívták, nem tudom, ennek kint volt az üzlete. És bent volt a műhelye.

K: de nagy lehetett akkor az az üzlethelyiség vagy több üzlet, vagy nem tudom, hogy volt.

V: Nem volt olyan nagyon nagy, mert így befele ment.

K: Hogyha ennyien elfértek.

V_: Igen, elfértek. Hát megmondom. Volt a miénk, az a nagy üzlet, akkor volt a Hattyú áruház, akkor volt a Góznéré, a Kepesé, és utána volt a Sájner.. Srájneré.

K: Ez melyik? Eza a biciklis?

V: Ez a biciklis.

K: Srájner?

V: Srájner, igen.

K: És ott elől a nagy üzletben?

V: Azután volt ez a Károlyi, a szörmés.

K: És még tetszett mondani valami Kukinak a műhelyéről.

V?: Igen. Az az udvaron volt, az ilyen bicikliket javított, gépeket.

K: Ez nem ugyanaz ez a Snáj...?

V: Nem, két különböző. Az volt először, az aztán az úgy eltűnt valahova, nem tudom hova. Volt egy sánta felesége. De olyan jóézésű, becsületesek voltak, szemüveges.

K: És volt egy suszter is?

V: Egy suszter, Roth.

K: Meg egy kárpitos.

V: Meg egy kárpitos, Swartz Károly.

K: És ezek mind párhuzamosan volt?

V: Nagyon rendesek voltak, mind nagyon rendesek. Egyszerű emberek, de becsületesek.

K: Góznér az milyen név? Zsidó név vagy...?

V: Nem, sváb.

K: Hát, térjünk vissza az édesanyjára. Még mit tetszik tudni róla? A jelleme milyen volt?

V: Nagyon rendes volt, nagyon, mindenkinek az ingét odaadta volna, ha valaki elkért tőle valamit, azt odaadta. Nem számított, hogy aztán nekünk nem lesz, avgy tudom én. Mindenkinek adott. Egy jóság volt.

K: És hogy nézett ki?

V: Nincs itten kép róla?

K: Nem láttam. Vegyük külön ezeket az újabbakat, és itt tessék megnézni.

.....
V: ... retusál.

K: Ez az idősebbik nővére volt?

V: Nem, a középő. Ez a Marika meg az anyja.

.....
K: És ez akép, ahol ők jelennek meg, hol volt fényképezve?

V: Ezek? Hát ki tudja, annak idején.

K: Valami találkozó volt? Mert egy előkelő helyiségben van, látok itt szarvasagancsokat is.

V: Igen, igen. Lehet, hogy a vadászok.

K: Járt vadászni?

V: Igen. Ez a férjem meg az apja itten. Hogy milyen alkalommal, nem tudom.

K: A többieket nem teszik ismerni?

V: nem.

K: A férje is járt vadászni vagy csak az apja?

V: Csak az apja.

K: Hogy hívták az apját?

V: Móricz.

K: Aknasugatagon éltek:

V: Igen.

K_: és hol vadászott?

V: Hát ott a környéken, biztosan ott.

K: Mi volt az ő foglalkozása?

V_: Orvos volt ő is. Sőt, az apja is orvos volt, szóval a férjemnek az apja meg a nagyapja mind orvosok voltak. Szóval orvosleszármazottak voltak.

K: Ott Aknasugatagon Vagy a nagyapja hol volt?

V: Nem, nem, a nagyapja Dunán túl volt, de hogy melyik városban, nem tudom, és aztán összekerült a feleségével, azt se tudom, hogy hol ismerkedtek meg, minden, csak úgy látszik, ott kapott állást Sugatagon, körorvos lett.

K: Az édesapja.

V: Igen.

K: És felesége hova valósi volt?

V: Budapesti. Gájger Sarolta, Sári.

K: Volt Sugatagon is orvos akkor?

V: Volt. Sugatag egy nagy helység volt.

K: A férje is orvos lett?

V: A férjem igen.

K: Ő hol járt iskolában?

V: Bécsben.

K: Ott végezte az egyetemet?

V: Ott.

K: És a gimnáziumot?

V: Itt Szigeten. Sugatagon végezte az elemi, utána bekerült a gimnáziumba és azután

K: ... Bécsbe egyetemre.

V: Nagy dolog volt abban az időben!

K: Mikor született?

V: 1901-ben.

K: Hogy tetszett őt megismerni?

V: deportálás után alig jöttünk haza, és akkor megtudtam hogy él ... hogy itt vannak az unokatestvéreim. És akkor én lejöttem ide, és....

K: Melyik unokatestvére?

V: A Schöngut gyerekek, Schöngut Zsófi és Öcsi. És lejöttem ide Szigetre hozzájuk, és akkor elmentünk egy délután dr. Berger Dórihoz. Az a Berger Dóri volt a sógornője Zsófinak, a unokatestvéremnek. És ott volt a férjem. És ahogy meglátott, másnap jött, megkérdezte, hogy nem éntőlem, hanem a környezettől, hogy ki vagyok és mi, és akkor megtetszettem neki, és egy hét alatt össze is házasodtunk. Ez volt a mese.

K: És ő orvos volt itt Szigeten?

V: Igen, Szigeten. Ő már itt telepedett le, nem Sugatagon.

K: Miután elvégezte az egyetemet?

V: igen.

K: Ide jött Szigetre.

V: Igen. Egy évig volt még Bécsbe, mint orvos, ott volt az iskolában aszisztens vagy mi.

K: És mi volt az ő specialitása? Milyen orvos volt?

V: Hogy mondják? Ilyen nemi betegségek. Na. Nemi betegségek gyógyítása, hogy hívják azt?

K: Nem nőgyógyász?

V: Nem.

K: Csak kimondottan nemi betegségekkel ...?

V: Hát, aztán általános is.... urológus?

K: Lehet urológus. A férfiak oda szoktak menni.

V: Igen, igen.

K: Ő hova volt deportálva?

V: Ő három évig kint volt munkaszolgálatba.

K: Munkaszolgálaton, hol?

V: Oroszországban.

K: Kapott behívót, és úgy vitték el?

V: Igen, igen.

K: És aztán ott maradt fogságba?

V: Igen.

K: Mikor jött ő vissza? '45-ben? vagy később?

V: '45-ben.

K: '42-be hívták be?

V: '42-be, három évig volt kint, '45-ben jött vissza.

K: És nem tetszik tudni, meddig vitték el őket?

V: Ha mondanák a nevét, ráismernék, de így....

K: Goldi néninek a férje egész a Donig volt.

V: A férjem is.

K: És mennyit volt még fogságban?

V: Három évet.

K: De a munkaszolgálat után?

V: Hát, összesen három évig volt kint, és visszajött 1946-ban, '42-ben vitték el '45-ben jött vissza, nem tom már pontosan. És '46-ban ismerkedtünk meg, és egy hét alatt össze is házasodtunk.

K: Ő visszakapta itt a lakását, amikor visszajött?

V: Hát, az oroszok laktak benne, de nagyon rendes volt, volt egy orosz tiszt, orosz zsidó tiszt, orvos volt, és így mint két orvos, nagyon jóba lettek. Annak ... nem, az orvos nem volt zsidó, de volt egy nő, akivel együtt élt, Margareta.

K: És ő volt zsidó. Erről mesélt Goldi néni is, hogy a férjének a lakásában laktak, ez a pár, és kiderült, hogy zsidó a tiszt. És jóba voltak vele is, a férjével?

V: persze, nagyon rendesek voltak, nagyon rendesek voltak.

K: de ők laktak a férje házában? Vagy kik laktak a férje házában?

V: Hol, itt Szigeten?

K: Igen. Mondta, hogy a férje mikor visszajött, a házban oroszok laktak.

V: Igen. Ige, igen. De ötet is beengedték ottan. Nem tuom, melyik részt, és aztán azoknak el kellett menni, és így kaptuk vissza. Visszakaptuk, és akkor álamosították a kommunisták, mert hát hogy ő intellektuál volt, a férjem, és aztán nehezen, sok céció után kaptuk csak vissza.

K: De mikor tetszett visszakapni?

V: Ha jól tudom, tán csak '52-ben. És én még házbért kellett fizessünk.

K: De még ott tetszett lakni, lehetett ott lakni.

V: Igen. Szóval annyi volt, hogy nem tettek ki minket, merthogy orvos volt, és ...

K: ... ott tetszett lakni, és '52-ben aztán visszaadták.

V: Igen. Visszakértük, és akkor adták vissza.

K: Nem ez a ház volt.

V: De ez, csak lent a földszinten.

K: Az emeletet azután építették?

V: Nem, az is megvolt. Csak a lányom nem akart lejönni lakni, és akkor én azt mondtam mégis csak jobb, ha a lányommal vagyok, mint a menyemmel.

K: És amikor itt tetszett lakni a földszinten akkor ki lakott felül?

V: Akkor még az oroszok laktak felül.

K: És ők mikor mentek el?

V: És akkor voltak egy Kárpáti nevezetű, aki SS legény volt, magyar létére de SS volt, mert ő németnek tartotta magát, és azok ki is mentek Németországba, annyira ...

K: De az hogy került ide?

V: Szigeti volt....

K: És SS tiszt volt a háborúban?

V: Igen, igen.

K: Ő mikor került vissza Szigetre?

V: Hát, én már itt találtam.

K: És ő költözött ide fel a családjával?

V: Igen.

K: Még a miután az oroszok elmentek?

V: Miután az oroszok elmentek, és nagyon disznó volt, mert folyton ütötte a ... izét ...

K: .. padlót

V: ... csakhogy minket zavarjon. Nagy antiszemita volt, hát SS volt, úgyhogy.

K: És nyíltan is voltak problémáik vele?

V: Nem, mi evitáltuk, de ő kötölözködött ugye. Aztán jött a másik izé, amikor az SS-eket is vitték már, de őt nem vitték, mert gyorsan elment Németbe.

K: Ez mikor volt?

V: Hát, én már nem tudom.

K: Az oroszok mikor mentek ki innen Szigetről?

V: '46-ban.

K: '46-ban? Igen, ha már itt tetszett lakni ebben a házban, és még itt voltak.

V: igen.

K: És utána került ide ez a Kárpáti?

V: Előbb volt itt Kárpáti.

K: Előtte?

V: Előtte foglalta el a lakást, persze.

K: De akkor itt volt Kárpáti és az oroszok is?

V: Nem, az oroszok elmentek, és akkor Kárpáti jött és elfoglalta, mivelhogy akkor még nagyon nagy SS világ volt ugye, és azon a címen(?)

K: de akkor az SS tiszteket küldték vissza Oroszországba fogságba.

V: Nem Orosz..... Hát, nem mentek, nem.

K: Goldi néni mesélte, hogy ide jöttek vonattal Oroszországból a németek, akiket hoztak vissza, és itt szelektálták őket.

V: Igen, igen.

K: És neki nem eltt semmi baja, őt nem akarta senki elvinni?

V: kit?

K: Ezt a Kárpátit?

V: Nem, aztán már nem volt olyan

K: de mennyit lakott itt?

V: Sokat. Vagy 5-6 évet, ha nem többet.

K: És utána kimentek Németországba?

V: Németországba. Nagy németnek adta ki magát, hát ugye ...

K: És utána ki került ide?

V: Utána már nem volt itten más.

K: Akkor csak a családé maradt.

V: Csak a családé maradt. Mi én ide felköltöztem, és a fiamnak lett a lenti lakás.

K: Melyik kép az idősebbik nővére? Ez Manyi, ez a középső, ez az unokatestvére ez?

V: Nem, ez is Manyi..... ez a család a német kisasszonnyal.

K: Ő az idősebbik?

V: Ő. Ez én vagyok, ez a nővérem.

K: Akkor tessék az idősebbi nővéréről valamit mresélni.

V: Nagyon rendes, komoly teremtés volt, és akkor felment.... Egyszer szegény kapott egy borzasztó kiütést az arcára, hogy mitől, nem tudni. És akkor felment Pestre, és ottan kikezelték. És akkor haza És akkor Pesten kitanulta fűzőséget, régebben a nők fűzőt hordtak.

K: Fűzőt varrni?

V: Igen. Ns, és eztet kitanulta, még ment is valamennyire, aztán kiment a divatból, úgyhogy már nem volt semmi érték ... de csinált melltartókat. Azokat tudta csinálni. Nagyon ügyes volt.

K: Ő milyen iskolát végzett Károlyban?

V: Ő négy gimnáziumot.

K: Ott Károlyban?

V: Ott Károlyba.

K: Igen, neki volt az a római katolikus gimnáziumból a bizonyítványa.

V: ...mágán úton igen, igen.

K: Ott végzett hét osztályt.

V: Igen, igen. És a másik nővérem meg ...

K: És az első négy osztályt ő a is zsidó iskolába járt?

V: Igen.

K: Mind a hárman oda jártak?

V: Igen.

K: És miután elvégezte a gimnáziumot – oda nem járt csak vizsgázni

V: Igen, igen. Szatmárra járt vizsgázni. Akkor ment fel Pestre és kitanulta, nem tudom, három hónapra ...

K: Miután leérettségizett?

V: Nem érettségizett, csak négy osztályuk volt nekik, neki és a másik illetve nyolc osztálya, négy elemi és négy középiskola.

K: Melyiknek?

V: Mind a kettőnek. De ... szóval művelte magát, németül beszélt szépen, franciául, úgyhogy az általános műveltsége megvolt.

K: De akkor hány éves volt? 14 éves lehetett, amikor befejezte az iskolát.

V: Igen.

K: És 14 évesen ment fel Pestre?

V: Hát, 15.

K: Ott rokonoknál lakott?

V: Igen. Van két nagybátyám, vagis volt, az orvos a másik ügyvéd, és az ügyvédnek a lány az az Ági.

K: És melyiknél lakott?

V: Hát először a ... az orvosnál, de aztán a felesége nem engedte, borzasztó féltékeny volt rá, mert nagyon jó viszony volt nagybácsi és unokahúg között, egy igazi rokoni, és őnagysága ezt félreértette, hogy hát ,mennyire szereti Ernő bácsi Ancit. De hát nem úgy szerette, ez annál egy sokkal korrektebb ember volt. De hát milyenek a nők, féltik.

K: És utána átköltözött a másik nagybátyjáiékhöz?

V: Nem. Vett mi szobát aztán.

K: Összesen mennyi ideig volt ő Pesten?

V: Azt hiszem hat hónapig. Ameddig kitanulta.

K: de eredetileg azért ment, hogy kikezeltesse azt a kiütését.

V:- Ja.

K: És utána hazajött, és fűzőket csinált?

V: Igen. Fűzőt, melltartót.

K: Otthon?

V: Otthon. Itt a gép.

K: A varrógép, amelyiken dolgozott?

V: Naumann ipari gép.

K: És még mindig megy?

V: Remekül, csak hát én már nem használom.

K: Elég drága volt akkor egy gép.

V: Hát hogyne! Részletre vettük. Haj. Kínlódás volt az élet.

K: Nagy dolog volt azt megvenni!

V: Hát hogyne!

K: És visszafizetődött legalább az ára?

V: Igen, igen. Mert nagyon.... gyönyörűen dolgozott a nővérem, gyönyörűen.

K: Mennyi, akkor 16 éves volt körülbelül, amikor kezdett varrni, vagy még később?

V: Hát, körülbelül, körülbelül. Nem emlékszem pontosan.

K: Mikor is született ő?

V: 1906. szeptember 11.

K: Hát, akkor '20-ban végezte az iskolát, és utána ment

V: A másik nővérem 1910, én meg 1914 január 1. így vagyok bejelentve, de tulajdonképpen '13 december 31-én, de hát egy éjszaka, nyertem egy évet.

K: Megfiatalították.

V: Igen, igen.

K: És mikor ment férjhez az idősebbik nővére, Ancit?

V: '37-ben, és ugyancsak '37 április 7-én, és '37 szeptember 20-án vagy 22-én a másik nővérem.

K: Elég idős volt akkor. '37-ben az idősebbik nővére ...

V: 31 éves volt.

K: 31 éves. Addig ezt csinálta, fűzőket varrt?

V_: Igen, igen.

K: Ott adta el? Volt neki is boltja az udvaron?

V: Nem volt, tudták, jöttek házhoz.

K.: És rendelésre varrt.

V: Méretre, minden. Gyönyörűen dolgozott, gyönyörű munkája volt.

K_: És hogy hogy nem ment férjhez addig .

V: Hát valahogy de már mikor dolgozott, már férjnél volt.

K: Mielőtt férjnél volt nem dolgozott, nem varrt fűzőket?

V: Nem, nem tudom, biztosan varrt. Nem tudom pontosan mikor végzett vagy hogy régmúlt dolgok,.

K: Hogy ismerte meg a férjét?

V: Összehozott parti volt.

K: Az is ilyen házasságközvetítővel?

V: Igen. Igen. De már ki volt a házasságközvetítő, nem tudom.

K: Fuchs Bertalannak hívták a férjét.

V: Igen.

K: Neki mi volt a foglalkozása?

V: Vasutas volt, a vasutnál volt, vasuti tiszt volt. Szóval egy rangja volt.

K: Ezek mit csináltak akkor a tiszték?

V: Hát nem volt

K: Irodában dolgoztak bent a vasutnál?

V. igen, igen.

K: És hol éltek? Károlyban?

V: Szatmáron.

K: Odavalósi volt a férje.

V: igen. Igen. És akkor Szatmáron vettünk neki házat a Jókai úton, tisztviselőtelepen.

K: És hogy tetszett kifizetni azt a házat?

V: A nagybátyámék vették, a két nagybátyám.

K: A budapestiek?

V: A budapestiek. Mi még ...

K: Ahhoz, hogy legyen stafírunlja.

V: Igen.

K: Hogy férjhez mehessen.

V: Mindent a nagybátyámék fedeztek.nagyon rendesk voltak, még az Ági apja is nagyon rendes volt. Öten voltak testvérek, és anyu volt az egyetlen, a lány. Úgyhogy akkor Irme bácsi, akkor volt Sándor bácsi, akinek volt ez a Schöngut László a férje ... a fia, aki kint volt Párizsba...

K: Volt vallásos esküvőjük?

V: Volt.

K: Hogy zajlott le egy ilyen esküvő akkor?

V: Hát, nagyon egyszerűen, nagyon egyszerűen. Szóval, kellett adni egy ebédet, egy evést, és tudom, hogy nagy kínlódás volt kikeresni.

K: De hol tetszett az ebédet ...?

V: Otthon.

K: Kik jöttek el?

V: Hát csak a közvetlen rokonok. A Berti szülei és mi, anyuék ...
K: Nem voltak sokan?
V: Nem.
K: És volt ilyen házassági szerződésük vagy hogy volt ez akkor?
V: Igen, igen.
K: Hogy nézett ki egy ilyen szerződés?
V: Valahol megvan az egyik, de zsidóban.. megvan valahol.
K: Mit írtak bele?
V: Hát, én nem olvastam annak idején.
K: És a zsinagógában volt az esküvőjük?
V: Nem, otthon. Baldachint hoztak ki a házhoz, és az négy négy lábon volt, bordó bársony arannyal átszőve.
K_: De kijött a rabbi.
V: Persze, persze. Hát akkor a sakterel nem nagyon ... hát szóba álltak, de a rabi volt a fő.
K: És kik vettek még részt egy ilyen esküvőn a rabbin kívül?
V: Hát az ismerősök.
K: De még a ...
V: ... hitközségtől? A sakter.
K_: A rabbi, a sakter és a család.
V: Igen.
K: És ezen kívül volt ... összeházasodtak ők polgári úton is?
V: Persze. Az volt az első. Mindig úgy volt, hogy délelőtt volt a polgári és délután vagy 1 órakor volt az egyházi, mert nem tudom mikor ment már a vonat is, elmentek nászútra. Pestre.
K: Pestre mentek nászútra?
V: Debrecenbe. Debrecenbe.
K: Ott is voltak rokonaik?
V: Nem, csak úgy.
K: És akislányuk mikor születet?
V: 1937 szeptember 22.
K: '37?
V_: Igen.
K: '36-ban házasodott össze vagy '37-ben?:
V: '36? Akkor biztos '36-ban.
K: De nem volt terhes még amikor összeházasodtak?
V: Nem. Nem, hát akkor az ilyesmi ...
K: Mert ha áprilisban volt az esküvő, akkor szeptemberben nem jöhetett még a gyerek.
V: Igen. Még nem jöhetett? Dehogy nem? Áprili, május, juni, juli, szeptember, az csak hat hónap. Jaj, hát mert '36-ban és '37-ben, szóval később jött a gyerek .
K: '37-ben született akkor a kislány?
V: Igen. És úgy látszik, akkor ... Persz, mind a kettő '35-ben ment férjhez.
K: '35 vagy '36?
V: '35-ben. Igen, igen. '35-ben mentek férjhez. Nem, nem volt akkor ilyesmi, hogy

K: És miután férjhez ment, azután is dolgozott még?
V: persze, persze.
K: Elvitte a varrógépet Szatmárra?
V: Hát, egyelőre otthon voltak, Károlyban, addig amíg megvették a Szatmári házat vagy nem tudom mi, és aztán persze elvitte Szatmárra, hova vigye.
K: És ott is otthon varrt?
V: otthon dolgozott. De itt a varrógép, hogy hogy került megint vissza, nem tudom.
K: és a kislányuk milyen volt?

V: Gyönyörű. Gyönyörű volt. A fején így volt, és akkor ez egy ilyen izé volt, de így, így volt, egy ilyen ...

K: Felfele volt fésülve és felül volt összefogva?

V: Nem összefogva, hanem egy ilyen izében, rollniban volt.

K: be volot csavarva?

V: Igen.

K: Itt a feje tetején a haja?

V: Igen, igen. De gyönyörű volt!

K: Itt volt valahol a képe.

K: És mit tettett mondani, téglá színű haja volt?

V: Igen.

K: Igen, itt van, ni, látszik a képen, hogy fel van oda kontyolva a tetejére és a fülénél is van két csavar.

V: Igen, igen. Szóval, ez is így fel volt csavarva neki, és akkor állt neki így, egy ilyen rollni volt.

K: De az édesanyja csavarta be a haját?

V: Papírba.

K: Papírba?

V: Hogy tudjon aludni, hogy ne legyen kemény.

K: Éjszaka? És reggel kivette?

V: Persze. De nem kellett minden este. Egyszer mosás után becsavarta papírba, és amikor kivette, az állt.

K: És őket mikor vitték el gettóba?

V: Negyven....

K: Ott Szatmáron?

V: Nem, Károlyban mentek gettóba, és aztán elvitték Szatmárra, és Szatmárról vitték őket

K: De hogy kerültek ők vissza Károlyba azelőtt?

V: Ki?

K: A nővére a gyerekekkel. Vagy aférje is?

V: A férje is ott volt, mert ők bár maradtak volna Krajovában, ott volt vasutas.

K: Krajovába költöztek?

V: Igen. Mert oda lett helyezve a sógorom. És amikor lett ez a Magyarország itten, akkor siettek haza.

K: '40-ben?

V: '40-ben. Ha ők akkor ott maradnak, akkor

K: Akkor nem is maradtak ott a Szatmári házban olyan sokat, átköltöztek Krajovába.

V: Igen.

K: És amikor visszajöttek, akkor Szatmárra költöztek, vagy Károlyba?

V: Károlyba.

K: El is adták azt a szatmári házat, amikor elköltöztek Krajovába?

V: Igen, igen. Azt a sógorom adta el. Nem akartam én ő utánuk örökölni, ő volt az apja a gyerekeknek és nagyon szépen éltek, nem érdemelte meg, hogy én éhes legyek a házukra.

K: És ő milyen ember volt?

V: Nagyon rendes. És korrekt, becsületes, nagyon rendes volot.

K: A szüleiről is láttam itt egy képet, ők hol éltek?

V: Ott Szatmáron. Igen, a két öreg.

K: Házban laktak, mert udvaron vannak lefényképezve.

V: Igen, persze, persze.

K: Nekik mi volt a foglalkozásuk?

V: A szülőknek?

K: Igen.

V: Hát ki tudja. De nem csak ... Bertinek voltak még nővére, egy Pesten, Fábián Gyuláné, egy mérnöknek a felesége, akiknek nagyon tragikus élete volt, mert volot egy hat éves kislánya, és leukémiában meghalt. Nagyon rendes volt ez a Lili, amikor én Pestzre kerültem, odamentem hozzá, adott enni, pénz nélkül, pedig szegény volt. De én is szegény voltam.

K: És a középső nővére? Ő si nyolc osztály végzett ott Károlyban?

V: Igen.

II/B kazetta

K: Hány évesen kezdte el a fényképészetet?

V: Hát... olyan 18-19.

K: Ő hány éves volt, amikor az iskolát befejezte?

V: Hát ő négy elemi volt és négy polgári.

K: Tehát 8 osztály végzett ő is?

V: Igen. De az akko nívós volt, más volt. Nyolc osztály. Azt úgy hívták, hogy gimnázium vagy polgári. Szóval, más volt.

K: Hol tanulta a fényképészetet?

V: Ott az udvaron volt egy Schmidt ... először ki is volt? és aztán volt Kohárszky... Koziárszky, az amikor már Schmidt meghalt hirtelen szegény, és utána Koziárszky vette át a fényképészeti műhelyt. Schmidt az egy nagyon rendes ember volt, de nagyon ivott. És Koziárszky az meg olyan bolondos volt, egy olyan bohém, de szóval mind nagyon korrektek voltak, úriemberek voltak. Régebben más volt, akinek már volt egy Hol van egy madár, hol repül? Egy légy?

K: Itt van.

V: Hájájáj, de nem tudom megfogni.

K: Elment.

V: Nézzük, háthogyha ide fog jönni. Ez reggel óta vadászok erre, reggel óta.

K: Igen? Eltűnt. Ez a Koziárszky idős volt, fiatal?

V: Középkorú.

K: És nála tanult, vagy még Schmidtnél kezdte?

V: Még Schmidtnél kezdte.

K: És volt fényképezőgépe saját vagy csak az övékével dolgozott?

V: Nem, csak az övékével. Nem volt nekünk annyi pénzünk, hogy ... Szegény emberek voltunk.

K: Ott dolgozott bent náluk a műhelyben?

V: Igen. Nagyon rendes emberek voltak, szóval nem használták ki, és adtak ... szóval, rendesek voltak.

K: Adtak neki rendszeresen fizetést?

V: Igen. És avval segített minket szegény nővérem, ahelyett, hogy ő felélte volna, vagy vett volna magának ruhát vagy valamit. Beadta a háztartásba.

K: Együtt éltek még akkor.

V: Igen. Szóval...

K: És az ő házassága? Az is összehozott parti volt?

V: Összehozott parti volt, és felbomlott.

K: Neki ki volt a férje?

V: Tisztviselő. Annak idején Vásárhely mellett Lunca Bradului-on volt egy fatelep, és ott volt tisztviselő. Hát, az nagy szó volt akkor, egy tisztviselő! Jó, hogy megvolt az érettségije ennek a Bandinak.

K: Milyen Bandinak hívták?

V: Moskovits. És a másik nővéremnek a férjét meg Fuchs Bertalan.

K: Hova valósi volt ez a Moskovits?

V: Tasnádi volt. De aztán felkerültek Pestre vagy Magyarországra, nem tudom ... igen, mert a nővére férjhez ment egy keresztényhez, Bárány Bubihoz.

K: És ők Pesten laktak?

V: Igen. De nem volt gyerekük.

K: És miután férjhez ment a középső nővére hol laktak? Ott, ahol dolgozott a férje? Vásárhely mellett?

V: Igen, egyelőre ott. És aztán jött a mit tudom én, hogy kerültek ők haza vagy hova.

K: Az is akkor '35-ben volt az esküvőjük?

V: Igen.

K: És nekik hogy zajlott az esküvőjük?

V: Rendesen, úgy zsidó módra. A baldachin alatt.

K: És ugyanúgy, csak otthon?

V: Igen. Először megvolt a polgári délelőtt, és délután meg ... vagy azelőtt nap, ki tudja, ki emlékszik arra.

K: Ugyanúgy mint az idősebbik nővéremnek.

V: Igen.

K: Otthon kihozták a baldachint, meg jött a rabbi...

V: Igen, igen.

K: És nekik is volt egy ebéd?

V: Persze.

K: Az se volt nagy?

V: Nem, nem. Azt is a nagybátyámék fedezték, mert nekünk honnan lett volna tíz embert összehozni? A zsidóknál úgy van, hogy tíz embert kell összehívni, úgy hívják ezt, minján.

K: Kell ez a házasságkötéshez is?

V: Mindenhez. Minden imádsághoz tíz ember kell.

K: És akkor ezt a tíz embert is meg kellett vendégelni.

V: Persze, persze.

K: Ők elváltak utána?

V: A nővéremék? Igen.

K: Mennyit éltek együtt?

V: Nem tudom. Nem sokat.

K: De nem egyeztek egyszerűen, vagy...?

V: Nem volt veszekedés, semmi, csak egész egyszerűen nem szerették egymást. Ami után már ... szóval, biztos volt valami köztük, ami nem stimmel.

K: És utána visszakerült a nővére haza?

V: Igen. Károlyba.

K: És tovább fényképészkedett?

V_: Igen.

K: Mgevolt még akkor is a fényképészműhely az udvarban?

V: meg, igen. Hát most is megvan még, csak nincs benne fényképész. Nem tudom, kik vannak most benne.

K: És nem is akart úgyja férjhez menni?

V: Nem. Hát aztán volt a deportálás, minden, annyi baj volt, hogy csak arra nem jutott az embernek idege meg ideje, hogy férjhez menjen.

K: De ő milyen jellemű volt?

V: Nagyon rendes. Mindegyik igazságszerető, becsületes.

K: Vídámak volt?

V: Nem. Olyan komolyak voltak.

K: Mind a ketten?

V: Igen. Komoly, mert az élet megtanította őket a komolyságra, és ...

K: De elég határozottak is kellett legyenek ahhoz, hogy kitanulták a szakmát.

V: Igen, hogyne. Tudták, hogy valamiből meg kell élni.

K: És ezen a képen, ahol a nővére hívja elő a fényképeket, vagy mit csinál ...?

V: Retusál.

K: Az hogy működött, ceruzával vagy tollal kihúzták a szegélyeket?

V: Ceruzával, de az olyan finoman ... nem a hegyivel, hanem a ceruza ... hanem volt olyan speciális ceruza. És mondom, nem a hegyivel, hanem így az oldalával. Az volt a retus. Szóval, olyan ... olyan....

K: Na, nem kapom azt a képet. Akkor ő készítette a családi fényképeket többnyire.

V: Persze. Mindig, mindig.

K: '35. április 4-e, akkor lehet, hogy ez volt a házassági kép.

V: Igen. '35. április 7. április 7.

K: Igen. Április 7. de a keresztényeknek is ilyen menyasszonyi ruhájuk van.

V: Persze, persze.

K: Az ortodoxoknál milyen volt a menyasszonyi ruha?

V: Ugyan ilyen, csak borzasztó ... nem egy vékony fátyol, hanem egy olyan sűrű, mert azok ortodoxok voltak.

K: Az arcuk előtt?

V: Igen.

K: A nővérének nem is volt lefedve az arca, csak a feje.

V: Na jó, de itt az ... e mögött volt az a ... amivel lefedik, emíg van az esküvő.

K: így előrehúzzák.

V: Nem ezt húzzák előre, hanem itt van egy nagy, széles fátyol, amit előrehajtanak,.

K: igen. Itt látszik, a háta mögött.

V: Nem, az a fátyol. De azon kívül volt még egy.

K: Még egy fátyol?

V: Egy nagy darab fátyol, ami ideáig jön le.

K: De az nem olyan vastag?

V: Nem, nem. Az egy olyan vékony, mint a fátyol.

K: De a ruhája is fátyolszerű volt, nem?

V: Hát, nem tudom már.

K: Olyan nagyon nem látszik már. És a férje milyen ruhába öltözött?

V. rendesen, fektébe.

K: Fekete kosztüm volt rajta? Ingben? Kalapban?

V: Igen, persze. Kalapban, igen. Csakhogy míg tartott az esküvő a férj, a férfinak alá kellett venni egy fehér ing formát a ruha alá.

K: A rendes inge alá is?

V: Nem, csak az öltönye alá.

K: Az hogy nézett ki?

V: Egy olyan fehér ing szerűség.

K: Volt ujja is?

V: Minden volt.

K: Rendes ing, csak nem voltak rajta gomok, hanem bele kellett bújni?

V: Bele kellett bújni, vagy hogy volt. És ez volt aztán a halotti ruha.

K: Ebben temették el?

V: Igen. Hát sajnos nem temettük el, mert szegény Jaj, nem , ő aztán itt halt meg.

K: Visszajött?

V: Igen, szegény visszajött.

K: Eza középső testvérének a volt férje vagy az idősebbiknek?

V: Az idősebbiknek.

K: Az a Fuchs Bertalan.

V_: Igen.

K: Tehát akkor, amikor volt a deportálás, az édesanyja és a nővérei együtt voltak, nem?

V: Igen.

K: Ott Károlyban.

V: Igen. Jó kis zél van kint. Hideg van?

K: Hát, fúj a szél, igen. Károlyban hogy folyt le a gettósítás? Összeszedték őket, és bevitték egy ...?

V: Igen, a Wesselényi utcában volt a gettó, onnan vitték el őket Szatmárra, és Szatmárról már deportálták Auschwitzba. Ki volt ez tervezve, sajnos.

K: Elolvason ezt a levelet, amit az édesanyja írt. Május 4-én volt.

V: Igen.

K: „Drágáim, most jött meg a lapod, ma költözünk. Tegnap is írtunk, ne haragudj, de nem bírtam írni. Írjál csak röviden, és én értesítve leszek, hogy ezt nem tudom kiolvasni ..

V: ... hogylétünkről.

K: .. és én is értesítelek hogylétünkről?

V: Igen.

K: ... röviden, és te is értesítve leszel hogylétünkről. Isten áldjon, nagyon sokszor csókolunk.”

V: Drága.

K: Ezt akkor írta, amikor beköltöztették őket a gettóba.

V: igen. Igen.

K: És azután még tetszett kapni tőle valami levelet?

V: Azután csak egyet kaptam, aki ... onnan küldték, de azt már a vezetőség küldte. Waldsee szóval az egy olyan tóparti hely volt, de csak, hogy félrevezessék, hogy gondolják, hogy nekik ott jó dolguk van.

K: Waldsee?

V: Waldsee, úgy hívták.

K: Erdő ...

V: Igen. Erdő és tó.

K: De az nem az édesanyja írása volt? Vagy ezt kellett ők írják?

V: Ezt kellett ők írják. Ők írtak, hogy jól vagyunk, meg nem tudom mi, és akkor ők rátették, hogy Waldsee.

K: Ezt hallottam Kolozsváron is, mesélte az egyik néni, hogy kapott egy ilyen lapot, hogy itt vagyunk Waldseeban, jól vagyunk.

V: Igen, igen.

K: De itt még van egy írás...

V: A nővérem írása.

K: És az édesanyjáié van hátul.

V: Igen. „Drága szívem, tegnap is írtam neked. Az ismerőseink már elköltöztek, a mai nap folyamán mi is megyünk, ahogy ezt nem tudom már kiolvasni.

K: Lássuk csak. Át tetszett aztán írni. „Ahogy lehet megint írok. Olga fog írni.”

V: Olga ez a Ménesiné, ez a fényképésznek a felesége. Ez is fényképész volt. Nagyon rendesek voltak, magyar keresztény emberek, de nagyon rendesek.

K: Ez melyik fényképésznek volt a felesége?

V: Ménesi. Mertz volt, és magyarosította a nevét Ménesire.

K: Akkor ez már az után a ... hogy hívták a másikat?

V: Schmidt.

K: Schmidt után még volt egy....

V: Koziárszky.

K: Koziárszky. És utána jött ez a Mertz?

V: Igen. „Vigyázz magadra, írd Olgának. Csókolunk.”

K: Akkor rajta keresztül tetszett még levelezni, ezen az Olgán keresztül?

V: Igen, pedig milyen rizikó volt! Hogy ezek megérdemelnének minden jót.

K: Ja, akkor ezek a lapok vannak ettől az Olgától.

V: Igen.

K: Május 13-án. „Klárkám, ma vagonírozták őket csukott teherkocsikba. Talán Szatmárra viszik őket. Biztosat nem tudok. Élelmük az útra volt.”

V: Ezek nagyon rendesek voltak.

K: „Fognak ők írni magának, azt üzenték. Írni nem tudok, fáj az agyam is nemcsak a lelkem. Beszélni szeretnék magával, de mikor? Írjon azért ezután is nekem, én is fogok. Ha Jancsi meggyógyul, akkor felkeresi magát, mint írtam is már.”

K: Ez a Jancsi ki volt?

V: A férje.

K: A fényképész?

V: Igen.

K: „Itt üres a város, és nyomott a hangulat. Szerető csókkal, Olga”

V: És milyen rizikó volt, hogy ő írt nekem!

K: Akkor Kelet fényképészei műteremnek nevezték.

V: Igen.

K: Ide van a pecsétjük téve.

V Drága jó emberek!

K: Aztán még írt egyet október másodikán.

V: Azt előbb írta.

K: Nem, ez, amit az előbb olvastam, volt '44 májusában, és aztán '44 október 2-án írt még egyet. „Klárkám, kell ... hát, nem tudom elolvasni....

V: „...keltezetlen lapot vettem ma magától. (nem írtam rá dátumot) Mikor írta, nem tudom. Várom, hogy ... nem írok hogy nem írok, megírtam az okokat. ...de ... nem ... mégis egy hosszú levelet ... írtam egy hosszú levelet, nem jött felelet. Maniékrol ma sem tudok semmit, bármennyire szeretném tudni.” Nagyon rendes emberek! Hát, ilyen emberek ma nincsenek! Igaz hívó katolikusok voltak, nagyon hittek Istenben.

K: A férje katonának volt víve. Írja. „Férjem katona, hogy hol, nem tudom.” És Klári néni ami után leérettségizett, visszament Károlyba? Mert itt tetszett érettségizni Szigeten.

V: Itt érettségiztem, persz hogy Károlyba mentem vissza, és ott voltam állásba.

K: Mit tettett dolgozni?

V. Hát, egy biztosító társaságnál. A Generalinál. Roth volt a főnök, hogy is hívták.....

K: Mit kellett ott csinálni?

V: Gépelni, írógépelni meg

K: Abban az időben miket biztosítottak be?

V: Mindent. Házat, életet, mindent.

K: Csak ott tetszett dolgozni vagy még máshol is utána?

V: Csak ott, mert aztán elkerültem Pestre.

K: Hogy tetszett Pestre kerülni?

V: Úgy mikor mikor Magyarország lett Pest.

K: Nem amikor itt visszacsatolták Észak-Erdélyt Magyarországhoz '40-ben?

V: igen, akkor, akkor, '40-ben.

K_: És ott mit tetszett csinálni?

V: Elmentem először egy ernyőgyárba, a nagybátyám jó barátai voltak az ernyőgyár tulajdonosai, és akkor bementem, mint munkásnő, és megtanultam ernyőket de hát nem tudtam, de

K: Azt varrni kellett?

V: Varrni kellett. Volt gépi munka, amikor összeállították, és volt amikor az izével fel kellett tenni....

K: És miért tetszett elmenni Pestre?

V: Mert nem volot semmi kilátás Károlyban.

K: Már nem működött az a biztosító cég?

V: Nem.

K: Beszűntették a magyarok vagy?

V: Elment ... megment.

K: tönkrement.

V: Szóval, tönkrement.

K: És úgy tetszett gondolni, hogy Pesten több lehetőség van?

V: Igen, mert ott voltak a nagybátyámék. Habár én kivettem szobát, és nem a nagynéném nem fogadott volna be semmi szín alatt se.

K: Az, amelyik a nővérét se nagyon szerette, az a nagynénje?

V: Az. Az. De engem nagyon szeretett, és nagyon rendes volt velem.

K: És itt tetszett lakni, ennél a vagy két cím is van.

V: Hogy híják?

K: Berliner...

V: Berliner Áron, és aztán már itt se lehetett, és akkor az a ...

K: Sipka Sándor?

V: Nem.

K_ : Ez házfelügyelő volt. Ez a Hársfa utca 57.

V: Az a másik volt.

K: Ez a Berliner volt Teréz körút 50.

V: Teréz körúton, igen.

K: Kaufmann Kláríka úrleány részére. És ez a Berliner Áron ...

V: Ez zsidó tanító volt.

K: Az övé volt a ház?

V: Nem, hát igen, a lakás.

K: És ott tetszett szobát bérelni.

V: Ott. Kiadták. Nagon rendesek voltak,. Rendes, becsületes. A felesége sokkal fiatalabb volt mint az ember.

K: És egész '44-ig ott tetszett lenni Pesten?

V: Igen.

K: Ebben az ernyőgyárban?

V: Az ernyőgyárból már kijöttem, mert akkor már zsidókat kivettek.

K: Ez mikor volt, mikor kezdődött?

V: Nem tudom, nem emlékszem. Hát, így, pontosan, mostb már ennyi idő után.....

K: És ami után onnan el tetszett jönni, mit tetszett csinálni?

V: Hát deportáltak. Mikor vittek el ... már nem is tudom. Illetve....

K: Ott is gettósítottak Pesten, be tetszett költözni a gettóba?

V: Persz, igen. Gettóba. Sárga csillagos ház volt először.

K: Ez melyik?

V: A Hársfa utcában. Hársfa utca 57.

K: De akkor már nem tetszett dolgozni, amikor azt sárgacsillagos háznak nyilvánították?

V: Nem, nem. Nem. Egy barátnőmnél laktam, aki Károlyban volt társalkodónő egy rokonomnál. Egy társalkodónő

K: Melyik rokonánál volt társalkodónő?

V: Cukor Lajosné. Dr. Cukor Lajosné. Az orvosnak volt a felesége, és akkor a társalkodónő, szakácsnő, szobalány.... orvos volt a férje, jaj de drága egy ember volt, Istenem.

K: Ez milyen ágról volt rokon?

V: Azt hiszem, az anyám részéről. Csak tudom, hogy anyu cigarettázott annak idején, és kapott egy nikotinmérgezést, és rögtön Lajos bácsit hívtuk, hát orvos ugyebár, rokon. És akkor jött a felesége is, és a kalapot fordítva vette fel, annyira sietett. Kalap nélkül nem jöhetett az urával, ugyebár, este tíz órakor, késő volt már. Ilyen emlékek! Fordíva vette fel a kalapját. És a német kisasszonyunk röhögött, hogy Lujza néni fordítva vette fel a kalapot.

K: Fontos volt neki is jönni!

V: Hát persze, rokonság! Nem úgy volt régen egy orvosnak a felesége! Az minden lében kanál volt, ugye?

K: Innen a Hársfa utcából tetszett beköltözni a gettóba?

V: ez volt a gettó.

K: Ez a gettóban volt?

V: Ez a gettóban volt a Hársfa utca, a gettóba esett.

K: Onnan nem is lehetett kijárni?

V: 5 óráig lehetett menni az elején. Szörnyű egy világ volt, szörnyű!

K: De akkor miből tetszett élni?

V: Még volt...

K: Még volt a fizetésből valamennyi?

V: Igen, persze. És szegény anyumék még küldtek fel nekem csomagot, ők, a semmiből. Haj, Istenem!

K: És onnan hova vitték Klári nénit, a gettóból?

V: Először Ravensbrückbe, Oranienburg, Spandau-Berlin, Sachsenhausen. Ez volt a ... Ravensbrück volt az elosztó, onnan Dachauban, Ravensbrück, Spandau-Berlin ...

K: Tehát összesen négy különböző lágerben tetszett lenni?

V: Igen. Először Dachauban vittek.

K: És tetszett dolgozni?

V: Ottan nem dolgoztunk, nem vittek munkára. És onnan vittek aztán el munkatáborokba.

K: Melyik munkatáborba tetszett lenni?

V: Spandau-Berlin, Oranienburg, Sachsenhausen. Ilyen muníciógyárban dolgoztunk.

K: Az mennyi ideig volt? Vagy nem tetszik tudni? Voltak férfiak is vagy csak nők ebben a muníciógyárban?

V: Volt egy nagyon rendes, egy öreg, a mester, az titokban hozott nekem talán kenyeret vagy mit. Nem kenyeret, mit hozott nekem Istenem? Tudom, hogy hozott, de titokban csúsztatta. Voltak köztük is rendesek.

K: És hol tetszett szabadulni?

V: Sachsenhausenban.

K: És azt tetszett mesélni, még a legelején egy olyat, hogy elfogyott a gáz.

V: Igen.

K: Az Dachauban volt?

V: Dachauban. Nem tudom. Csak arra emlékszem, hogy a nő bejött, és azt mondta: „Es ist schön, nicht mehr kein Gas”.

K: Hogy nincsen több...

V: ... gáz..... (közben hazajön a lánya).....

K: A selymessége volt olyan különös?

V: A selymessége volt vörösen. De nem olyan égő vörös, hanem olyan barnás. Barnásvörös.

K: Olyan gesztenyés?

V: Igen. Olyan barnásvörös volt. De gyönyörű szép haja volt. De mondom, olyan selyem szálú volt 4 órákor el nem felejtük a szeriált!

K_: Nem, nem, nézem. **Akkor ez a kép ott volt az udvaron, a ház udvarán?**

V: igen. Ez még most is ott van ez a műterem, aztán hogy fényképeznek benne, nem tudom, ki van most ottan.

K: Ez üvegből van, nem?

V: Igen, egy óriási nagy üvegfal. Ez a műterem.

K: Ez utólag volt odaépítve?

V: utólag, mikor kiment izére, hogy fényképészet legyen ottan, mert különben izé volt, nekünk volt egy fűszer és gyarmatárú nagykereskedés, és annak a végében volt ez, amit aztán átsináltunk fényképészeti műteremmé. Nem mi, hanem az a fényképész, aki odajött.

K: És eredetileg az mi volt?

V: Az üzletnek a vége.

K: Raktárnak használták vagy minek?

V: Nem, üzlet volt. És két pincéje volt annak az üzletnek. Egy pince elől és egy pince hátul, ahol most van a műteremnek a sötétkamrája, az alatt is van egy pince. De az ennek a folytatása..... nem volt a két pince egybe.

K: Egy ilyen L-alakú épület volt a ház?

V: Nem. Egy hosszú-hosszú ház.

K.: Téglaszerű?

V: Igen. Károlyba nem mész most?

K: Nem.

V: A főtéren van, Deák Ferenc tér 10 volt annak idején, most meg tán Lenin szóval a főtéren, a kastéllyal szemben ott a ház.

K: Ez a kép is az udvaron van?

V: Igen.

K: Ami látszik az az ajtó?

V: Nem, ez az udvaron ami van, én már nem tudom. Mert lenn volt a konyha nekünk. De ez nem a konyha. De az udvaron van felvéve, csak nem tudom, hogy hol.

K: És fenn az emeleten....?

V: Nem volt emelet, csak egy olyan padlás volt, olyan masszív padlás, hogy arra emeletet lehetett volna húzni. De hol volt nekünk pénzünk az emeltre?

K: Akkor hol laktak?

V: A földszinten belül, és kívül voltak az üzlethelyiségek.

K: Tehát az üzletek elől volt, az utcára.

V: Elöl voltak, de az üzletekbe csak kívülről lehetett bemenni. És így voltak az üzletek, és mindegyik üzletnek volt egy fűskamrája.

K: Akkor még fával fűtöttek.

V: Igen. De az még az én időmben megmaradtak azok a fűskamrák. Az üzletek elől voltak, itt volt a kapu, innen jöttek be, és itt volt az üzlet, itt volt az udvar, itt volt egy cselédlakás, egy cseléd lakott benne, és itten volt egy kis folyosó, ahol volt két kinti WC. A klozett, és akkor a klozett mellett volt a szénapadlás, alul voltak ... alul volt egy izé, ami volt aztán egy tápecírer műhely. És felül volt a szénapadlás.

K: De ez fából volt?

V: Fából, fából.

K: A kinti WC-ék is fából voltak.

V: Nem, a kinti WC-ék az be volt építve. Ahogy itt volt az a konyha meg a cselédlakás, cselédszoba meg nem tudom mi, és ugyancsak abban az épületben volt a két sötét WC.

K: Az a lakóknak volt?

V: Mi is oda jártunk, mert nem volt rendes WC-énk. Nekünk volt külön. És aztán az már nagy szó volt, amikor anyu oda előre csináltatott egy másik külön WC-ét, az már világosabb volt. De ez két sötét, nem volt se ablak, semmi.

K: Világítás se volt?

V: Semmi, semmi. De volt villany.

K: De WC kagyló volt, nem?

V: Nem kagyló, WC gödör. És fából voltak az ülők. Ilyen nagy, széles.

K: Úgy, ahogy szokták most kint falun.

V: Igen, igen. Mekünk is van egy olyan, itt van a

K: Pöcegödör volt?

V: Pöcegödör. De aztán anyu megcsináltatta cementből a gödröt. Hogy miért?

K: De azt kellett üríteni.

V: Hát persze, és mindig jött, és jitték el. Na, de nem gyakran.

K: Ez a kép hol volt?

V: Ez a nővéremnek az esküvő napján, április 7-én. 1935-ben.

K: Az idősebbik nővére.

V: Igen.

K: Anci.

V: Anci.

K: Ez is ott volt a ház bejáratánál?

V: Igen, igen. Ez a lakás bejárata volt. Innen jött egy izé, fal, ahol ... itten belül volt a a háló, arra is emlékszem, hogy lila háló volt. Szóval olyan vastag selymes anyagból volt minden lila: a két függöny szóval nem erős lila, halvány lila, de olyan selymes volt. Gyönyörű volt!

K: És olyan volt az ágy...?

V: Az ágytakaró is. És innen jött az a ... üzletnek a vége, és a na, a műterem jött aztán innen. Egy ajtó volt az üzletnek a vége, ami egy hosszú üzlet volt, ahol volt egy nagy pince, és a másik volt a műterem, és annak is volt egy pince a végén. De ez mind betonozva volt, a pince, nem olyan volt, hogy földes. És akkor kívül, ahol voltak az üzletek, abejárat ... hogy még több házbért kapjunk, csináltattak egy üzletet, valami Srájer vagy hogy hívták szegény fejét, nagyon rendes ember volt. És az is csinált egy üzletet a bejáratnál, és akkor a kapu megkisebbedett. Volt egy óriás kapu fából. És beépített, hogy nem lehetett belátni, mert egész fentig volt beépítve. De aztán hogy csinálta ezt az üzletet, félkapu volt. És most is úgy van, félkapuval. Károlyba nem mész, mi?

K: Nem, nem is jártam soha Károlyban.

V: Járvál, hová valósi vagy?

K: Zilahi, ott van, nem messze. És ezen a képen?

V: Ez egy édes unokatestvérem, egy nagynénémnek, Kaufmann Mariskának a fia, és a családja. Ez kinn van izén,

K: Kaufmann Mariska...

V: Az volt ennek az anyja.

K: És őt hogy hívják?

V: Jenőke.

K: Kaufmann Jenő.

V: A felesége mindig azt mondta, „Jenőke, akiből Jenő sose lesz”. Ez egy olyan könnyelmű, léha ember volt, nagyon szerette a izét, a nőket.

K: És mi volt a foglalkozása?

V: Kereskedő, gazdag volt, az anyja nagyon gazdag volt, a Mariska.

K: Mivel kereskedett?

V: Fűszer és ...A fűszerbolt volt, de óriási nagy, az alatt is egy óriási nagy pince. De ez Szatmáron volt. De nagyon gazdagok voltak.

K: És a feleségét hogy hívták?

V: Margitka, de hogy milyen, nem tudom. A két fiú Bandi és Laci, és ez kint Oroszországban ... nem jött vissza ez a Laci. A Bandi meg kint van Ausztráliában, talán még él, hát fiatalabb volt, mint én, hát valószínű akkor még megvan.

K: És nem tetszik tudni semmit róla?

V: Nem.

K: Nem tartották a kapcsolatot?

V: de tartottuk, de ez mindig fél, mert ez olyan zsugori volt, mindig félt, hogy valamit adni kell. Ez a Bandi. Az első feleségét deportálták, és még egyszer megnősült, és akkor avval ment ki Ausztráliába. Nem tudom, Sidneyben, nem tudom, hol van.

K: És ott mit csinált?

V: Ki tudja! Gazdag volt, és volt pénze, és ő ...

K: És deportálás előtt az apjával együtt dolgozott, ő is kereskedő volt?

V: Igen.

K: Ő akarta folytatni a céget tovább?

V: Igen. Igen. Nem tudom aztán mi lett a házukkal, semmit se, ott van a Heim János utcában Szatmáron. Egy óriási nagy üzlet és akkor egy óriási, a másik utcába nyúlt ki a kert meg a

K: Akkor nagy kertjük volt...

V: Óriási, hát a másik utcába, a Heim János utcából ki a másik utca végéig. De aztán, hogy ez visszajött, nem tudom, hogy ő likvidált meg minden, mert nem voltunk csak két örökös, ő meg én. Bandi meg én.

K: Akik vissza tetszett jönni?

V: Igen. De én nem aspiráltam a szatmári vagyokra, mert tudtam, hogy van Bandi, ez a fiú.

K: Mikor lehetett ez a kép készítve?

V: Ez?

K: Nem írja a hátán. Mennyivel volt Bandi fiatalabb Klári néninél?

V: Egy évvel. Két évvel. Ez akkor körülbelül 1916-1917.

K: Mikor tetszett születni?

V: 1914. január 1.

K: Akkor ő született '15-ben,. És itt volt azért már ... elég idős, 5-6 éves. Akkor 1920-ban.

V: Igen. Igen. Idd a kávé, mert az ... én csak forrón szeretem a kávé. Már én megittam az enyémet.

K: Ez az Anci nővére 1930-ban.

V: Igen, mert 1906-ban született.

K: Ez a kép hol van?

V: Ez is az udvaron.

K: Itt ért véget a ház?

V: Igen. Nem, nem. Ez a fáskamra. Ez itt a fáskamra.

K: Ez valahol az udvar végében volt.

V: Igen. Így volt az udvar végében a fáskamra, és ezen az oldalon volt a szénpad meg a lenti konyha meg aztán az a másik üzlet, ami aztán műterem lett, és itt volt a lakás, a három szoba.

K: Tehát valahogy egymással szemben volt ez a két dolog.

V: Igen, igen.

K: A fáskamra volt a végében, az egyik oldalon volt a lakás, és a másik oldalon voltak ezek a

V: Igen, igen. Az udvar még most is úgy van kikövezve, nagy kövekkel, de nem egyforma kövekkel, hanem olyan összevisszaságban van kikövezve. Mikor még én ott voltam. Szeretnék menni, de én már nem merek menni. Sorin mondta, elvisz, de nem merek menni.

K: Mért?

V: Hát, drága, a ... nem a vonaton, ha autóval is, drága Sorin, neki semmi egy ilyen út, de nekem egy óriási dolog. Nagyon szeretnék menni, de...

K: Elég kényelmes autója van neki.

V: Persze.

K: Meg se tetszene érezni.

V: Igen, igen, de nem merek, mit hívjam ki a sorsot. Örülök mindnek, amennyi vagyok.

K: És akkor is ki volt már kövezve az udvar?

V: Igen. Egész végig, és középen volt egy grupp, egy nagy-nagy kerek grupp, és akkor ezen az oldalon, ahol volt a műterem, ott volt egy akácfa, és ezen az oldalon volt egy vadgesztenyefa.

K: A ház oldalán.

V: Igen.

K: De milyen széles lehetett az az udvar?

III/A kazetta

K: Akkor hosszú is meg széles is volt az az udvar.

V: Igen. Igen, igen.

K: De inkább hosszú.

V: Nem, ... igen, igen, igen. Mert hát így voltak az üzletek kívül, itt voltak a fáskamrák, itt volt a szénapad, a szénapadnak az oldalában volt a WC, és itt volt a .. egy suszter műhely, akkor volt a Kukinak a műhelye, egy ilyen bicikli meg minden ilyen, és utána volt a mi konyhának meg a spájz, és így jött aztán a műterem, így. Mindenre világosan emlékszek, és nem merek menni már, nem merek és kész.

K: De elég elegánasan volt felöltözve a testvére, látom, kesztyűje is van.

V: Persze, hát hogy!

K: Azt hordtak mindig, állandóan?

V: Glasszé kesztyű.

K: Az milyen? Horgolt?

V: Nem, bőr, finom bőr és szóval olyan sima bőr, de finom. Hogy ... nem olyan volt mint a lakk, de olyan sima. Bőr volt, valódi bőr volt.

K: És retikül is ...

V: Igen. Milyen retikül, nézzük csak?

K: Hát, egy elég kicsi. A hóna alatt van.

V: Nem látom.

K: Nagyon nem lehet kivenni.

V: És aztán kalap nélkül kimenni egy vasárnap délelőtt a korzóra, mikor jönnek ki a katolikus templomból!

K: Jártak?:

V: Hát hogyne! Jöttek a miséről ...

K: És akkor korzózott mindenki, amikor vége volt a misének?

V: Persze. Persze. Zsidó, keresztény akkor korzózott. A szombatot is meg volt tartva, nagyon tartották a keresztények a szombatot. Szóval, olyan rendesek voltak.

K: Ők mit csináltak szombaton?

V: Akkor is korzó volt.

K: Korzó volt?

V: Igen.

K: Mikor? Délután?

V: Délelőtt. Délbe tizekettőkor volt a korzó.

K: És hogy történt az? Mindenki oda kiment, és sétáltak....

V: Sétáltak.

K: beszélgettek, akkor találkoztak egymással?

V: Akkor találkoztak egymással, és akkor izé ... nézték hogy mondják? Kokettáltak, ugyebár.

K: És Klári néni is járt ki?

V: Hát én még akkor kicsi voltam. De nem olyan kicsi, azért a kapuba kiálltam, és néztem a korzót.

K. Látszott onnan?

V: Persze. Ott előttünk ment a korzó. És szemben van a kastély.

K-: Akkor nem is kellett sokat sétálni, mindent látott az ember.

V: Nme, nem. Persze. Én a kapuban álltam, de a testvéreim azok kalappal mentek korzózni. Az más volt. A nővéremnek volt egy keresztény fiú udvarlója. Csak arra emlékszem, hogy csináltak egy verset, hogy „Manyi, Micu szeme ragyog.”

K: Manyi Micu?

V: Manyinak volt az udvarlója Micu. Fluch Micu. Fluck Miklós. Azok aztán elköltöztek Magyarba, amikor bejöttek a románok, akkor elmentek Magyarba. De hát az olyan egy siralom volt, amikor azok elmentek! Nagyon szerettem Micu Manyit, és Manyi Micut.

K: Hány éves volt akkor? Még fiatal lehetett.

V: Hát, '40-ben a nővérem

K: Nem, '20-ban jöttek be a románok.

V: '20-21, azt hiszem. Na, és az akkor egy óriási dolog volt, akkor a magyarok elmentek Károlyból, mondom, ez a Fluch család. És volt egy Fluch Irén, az nem ment férjhez, de Micu az udvarolt a nővéremnek.

K: De akkor csak tíz éves volt a nővére '20-ban. Lehet, hogy később mentek ők.

V: Hát, '21-ben, '24-ben, vagy ilyesmi. Mikor átadták, mikor a románok átvették...

K. És beleegyezett az édesanyja, hogy keresztény legyen az udvarlója?

V: Persze, hát akkor ... szóval akkor nem volt az, hogy keresztény vagy zsidó. Abban az időben. Az olyan természetes volt. Az is természetes volt mondjuk, hogy a mézárszékben megvettük azt a disznó húst, mert ... szóval ... Vagy például akkor olyan izé volt ha egy keresztény levágott egy disznót, akkor az küldött kóstolót. Akkor mi, mikor volt nekünk aza ünnep, amikor sok tésztát esznek, vagy csinálnak, ...

K: Ja, és akkor tetszett küldeni?

V: Akkor mi azt küldtük nekik.

K: Ez mikor van? Purimkor?

V: Purim, purim. Purimkor, igen, mi akkor azt küldtünk nekik. Ők meg küldtek disznóvágáskor.

K: Melyik családdal tetszett jóba lenni?

V: Keresztényekkel?

K: Akiknek tetszett küldeni tésztát.

V: Nagyon sokkal. Nagyon soknak küldtünk. És több féle tészta volt, nem egyféle, akkor kellett többfélét csinálni.

K: Igen, hogy változatos legyen.

V: Igen, de a diós-mákos az fontos volt, az karácsony idejében ...

K: Kalács?

V: Nem kalács, izéből, porlós tésztából diós-mákos, úgy ilyen izékre, feltekerték. Ki volt izélve, és akkor feltekerve, és olyan kereken volt benne.

K: Úgy volt akkor, mit a kalács csinálva, csak porlós tésztából?

V: Nem mint a kalács, porlós volt.

K: De ugyanúgy feltekerték.

V: Ugyanúgy feltekerték. De az izé, sütóporral volt, és nem élesztővel.
K: És purimkor még mit teszett...?
V: Hát, purimkor csak ez volt, hogy akkor mi küldtük.
K: És a zsinagógában purimkor volt valami rendezve?
V: Persze, persze. És akkor fel voltak öltözve mindenféle ruhákba. Hoyg is mondták azoknak? Na, a purimkor a
K: És minek öltöztek? A gyerekeket öltöztették?
V: A felnőttek is. Fel voltak minden félebe öltözve.
K: Úgy mintz farsangkor?
V: Úgy, úgy, úgy.
K: Mindenki kiöltözött, aminek ő akart?
V_: Igen. De akkor nem elegánsan öltöztek, hanem hogy nevettek...
K: Maskarába.
V: Maskarába. Az, maskarába öltöztek.
K: És mik voltak a kedvelt maskarák akkor?
V: Miden féle, hát már nem emlékszem.
K: Klári néni öltözött be?
V: Nem, hát én gyerek voltam még.
K: És agyerkeknek nem volt szokás?
V: Nem tudom, lehet, hogy felöltöztettek, de hát én már
K: Nem tetszik emlékezni rá.
V: Nem, mi volt hat éves koromban. 84 évvel évvel ezelőtt, hát ki bírja aztat...
K: És aztán nem is tartotta a nővére a kapcsolatot ezzel a ...?
V: Micuval?
K: Igen.
V: Hát, nagy sírás volt, amikor ezek elmentek.
K: Nem leveleztek utána?
V: Biztosan leveleztek, csak az már megszűnt. De ez a Micu egy ren.. egy aranyos gyerek volt, egy szőke, ... szóval nem gyerek volt, hanem már olyan férfi volt, legalább volt csak az is egy leszegényedett magyar család volt. Mernagyon ... nagyon Más volot akkor az élet.
K: Ő már dolgozott?
V_: Ki?
K: Micu.
V: Hát, nem nagyon dolgozott, nem nagyon.
K: Nme volt foglakozása?
V: Nem volt, mert mint magyar nem tudott elhelyezkedni. Itt kell legyen egy melyik ittnem, nem nem
K: Nem hiszem, hogy ezek között legyen. De mindjárt megnézzük a többbit, háthogyha ...
V: Hol van a többi?
K: Az vissza van téve.
V: Ja, ogen. Igen. Mit akartam csak én itten?
K: És ez volt, a „Manyi, Micu szeme ragyog”? ezt kik mondták nekik?
V: Hát, a többiek, mert látták, hogy nagyon szeretik egymást hagyjad, hagyjad,

K: A barátok?
V: A barátok, igen. „Manyi, Micu szeme ragyog.” Volt Niedermann Feri, Niedermann Pisti, ezek is ott voltak. Ez az én Irénke néninek a fiai voltak. A Pisti meg a ... Niedermann Feri, Feri volt az idősebb, az egy nagyon....
K: És ki volt ez a Niedermann?
V: Az én tanító nénim, Irén néni.

K: Jaj, igen. És mit tetszett akani mondani velük, ezekkel a Niedermann fiukkal?

V: Feri az egy nagyon okos, egy különleges, nagyon okos, nem is tudom, hogy mi volt aztán, író vagy mi volt, valami ... És Pisti meg egy nagyon okos gyerek volt. Avval még a háború után Szatmáron minthogyha találkoztam volna, vagy Károlyban, már nem tudom. Pistivel. De olyan szép gyerek volt! Szóval már ember ...

K: De ők idősebbek voltak Klári néninél?

V: Igen, igen.

K: A nővérével egyidősek vagy még nála is idősebbek?

V: Idősebbek voltak, idősebbek. Pisti talán nem, de Feri az idősebb volt. De ezek ... hogy mondjam csak... okosak voltak. Ez a Feri, ez aztán író lett, meg Pisti is. Szóval, nagy koponyák voltak.

K: Biztos végeztek egyetemet is.

V: Hát, nem nagyon, aztán volt a deportálás, úgyhogy már nekik az nem... De mondom, különlegesebbek voltak, irodalomban.

K: És egy társaságba jártak a nővéreivel?

V: Igen, igen.

K: És kikkel jártak még össze?

V: A nővéremnek volt egy udvarlója, egy kereskedő, de egy olyan úgy is csúfolták, Pityke, pitykéket is árult.

K: Mi az a pityke?

V: Tudod, mi az a pityke? Mikor valaminek van ilyesmi Valami kerek, és akkor körül van a pityke. Olyan, na.

K: Valami dísz?

V: Dísz, igen, de fehérből dísz, nem....

K: Papírból?

V: Nem, nem papírból, semmi se volt papírból, kézimunkák voltak. Igen.

K: És mit vettek körül ilyen pitykével?

V: Hát, volt mondjuk egy kis horgolás, és akkor ...

K: A horgolásnak a szegély? De nem horgolva volt az is?

V: Az horgolva volt, és akkor rá volt téve ezek a pitykék. Na. Nem tudom, hogy hogy mondják.

K: Valami anyagból volt a pityke?

V: Volt ... Nem, az volt anyagból, és az volt körül horgolva.

K: Akkor horgolás a pityke?

V: Igen, igen.

K: És ilyen pitykéket árult az udvarlója a nővérének?

V: Nem árult, adott. Jaj, Pisti meg izé, Feri, ők már nem evvel foglalkoztak. De még háború után Pisti az még ott volt Károlyban, és aztán átment Szatmárra. Aztán mi lett vele!

K: De akkor ki foglalkozott ezekkel a pitykékkal, mondta, hogy a nővérének valami keresztény udvarlója?

V: ... udvarlója volt, igen, és akkor annak a testvére is csinált...

K: De ez melyik nővérének volt az udvarlója?

V: A középsőnek, Manynak. Jaj, az egy óriási tragédia volt, amikor ezek a Micuék elköltöztek Magyarba.

K: Ja, akkor ez a Micu volt, aki pitykékkal foglalkozott?

V: Igen, igen. Nem foglalkozott ő úgy, csak ez is volt. Mert direkt úgy nem foglalkozott vele. Ez egy olyan úri gyerek volt, olyan úri gyerek volt, Istenem, de bájos! Csak akkor nem volt az, hogy te zsidó vagy, te keresztény, ilyesmi. Az olyan természetes volt, hogy ... hogy Manyi Micuval volt. De nem úgy, hogy együtt éltek volna, nem, Micu annál sokkal finomabb volt, egy úri gyerek volt. Egy leszegényedett úri dzsenti családból származott.

K: Hogy folyt le az udvarlás? Találkoztak kint a korzón?

V_: Persze.

K: Jött haza is?

V: Jött haza is, a házhoz Micu, persze, járt.

K: Hozott ilyenkor virágot?

V: Hát persze.

K: Az akkor kötelező volt?

V_: Nem volt kötelező, de hát De nem sokat hozott, mert ez egy, mondom, szegények voltak. Elmentek azért magyarba, hogy jöttek a románok.

K: Gondolták, hogy ott jobban megy nekik, biztos.

V: Igen. Mi lett velük, nem tudom.

K: És hova vitte még a testvérét? Vagy mi volt az ő szórakozásuk?

V: A korzó, a korzó, persze.

K: Szombaton meg vasárnap.

V: Igen. Igen, igen.

K: Kijártak a korzóra az idősebbek is?

V: Hát persze.

K: Mindenki?

V: Mindenki. Mindenki kijárt. Akkor jöttek ki a katolikus templomból meg a református templomból, és szemeztek ugyebár, kokettáltak egymással.

K: Még van egy fél óra a szeriálíg. Ez is Manyi nővére. Ez hol volt fényképezve? Ott a műteremben?

V: Igen.

K: Elég előkelő székben ülhetett, vagy volt ott a műteremben?

V: A műteremben, persze. Ő is fényképész nő volt, aztán azt tanulta meg, a fényképészetet.

K: De amikor ez készült, akkor már fényképészkedett?

V: Igen, igen. Ezt nem tudom, hogy mi, nem lehet kiolvasni.

K: Hol? Itt egy K-betű, egy nagy K, és LTD.

V: KLTD?

K: A K nagyban van, és alatta az LTD. Nem tudom.....

V: írd már oda, hogy KLTD.

K: Az látszik, de ez a műteremnek lehetett valami emblémája, vagy nem tudom.

V: Az lehet.

K: Itt látszik, itt van egy nagy K-betű, és alatta LTD.

V: írd, KLTD.

K: Levelezőlapnak volt ez készítve.

V: Áhá.

K: Ez az idősebbik nővére.

V: Igen.

K: 1921-ben, ez '21? Ezt is ott készítették a műteremben?

V: Igen, igen. Ez nem a Schmidt fotó?

K: Nem, ez is pont olyan a háta, mint a másíknak. Volt egy olyan, ami a Schmitd fotó. Ez ni, ez a Schmidt. De lehet, hogy ugyanaz volt akkor is.

V: Ugyanaz volt. Mert nézd meg, hogy hogy hasonlítanak itten. Ez a német kisasszony, és Manyi nagyon hasonlít itten meg Anci is, nézd, ez a fruzura...

K: Ez Anci és az Manyi?

V: Igen. És ez anyu, a német kisasszony.

K: Anci, a német kisasszony...

V: Még arra is emlékszem, hogy akkor divatos volt ilyen géppel kötött ruha. És nekem az volt rajtam. Szürke és minden féle csík volt benne.

K: Pulóver.

V: De akkor nagy dolog volt egy ilyen pulóvert kapni, az egy vagyon volt.

K: Azt kitől tetszett kapni?

V: Ki tudja!

K: Valahonnan került?

V: Igen.

K: Na, akkor itt jelenik meg az édesanyja is képen.

V: Igen.

K: Neki is ilyen félrefésült frizurája volt.

V: Igen. Már akkor le volt vágva a haja. Már rövid frizurája volt, ugye?

K: Igen, már elég rövid. Volt neki hosszú haja is?

V: Persze. Copfja volt. Igen, itt már nincs copfja.

K: még tetszik arra is emlékezni, amikor hosszú volt?

V: Hát hogyne, hát hogyne. Még a copfra is emlékszem, be volt fonva.

K: Ja, igen, tetszett mondani, hogy járt hozzá valaki, aki befonta minden reggel a haját.

V: Igen, igen. Hogy hívták? Milyen Lili?

K: Aztán tetszett Dilinek csúfolni.

V_: Igen, Dilike. Jaj, már nem tudom milyen....

K: Azt hiszem, az megvan valahol, felvettem. Nem volt egy sovány nő az édesanyja.

V: Nem, nem, nem. Na, milyen Lilinek hívták, pedig tudtam a múltkor a nevét.

K: És a német kisasszony megtanult magyarul?

V: Perfekt.

K: Igen? Neki milyen színű haja volt, vöröses?

V: Szőke volt, de hidrogénezte. Mert barna volt, aztán hidrogénezte. És akkor nekem is beszökítette a hajamat.

K: Még mindig használják azt szökítésre.

V: Igen.

K: Ezen nem írja, hogy ..de, 1930 december 24-én, vasárnap.

V: Igen, ez a karácsonykor, akkor meg férjhez ehhez a Valián bácsihoz, és ez volt az utolsó fényképünk együtt vele.

K: És nekik milyen esküvőjük volt?

V: Hát, nem tudom, hogy volt-e a papnál, már én arra nem emlékszem.

K: De tartottak valami fogadást?

V: Hogyne, hogyne.

K: Ott Károlyban vagy Szigeten?

V: Itt Szigeten.

K: Tetszett jönni?

V: Nem. Talán anyám. Vagy ott Károlyban volt, és ott?

K: És meg tetszett tartani a kartácsonyt is? Otthon.

V_: Persze, hát hogy....

K: A német kisasszony miatt?

V: Persze, a német kisasszony ... meg ottan a zsidóság úgy volt, hogy a keresztények tartották a zsidó ünnepet, és a zsidók tartották éppen úgy a keresztény... Hát nálunk egy karácsony az olyan ... angyali(?)anyagi... euravie volt benne, annyi odaadás volt, a karácsony, az valami gyönyörűség volt!

K: De tetszett karácsonyfát is díszíteni?

V: Nem. A végén már csak ilyen kicsi karácsonyfát csináltunk, ilyen kicsi volt. Hát pénzünk nem volt nagyra!

K: De természetes fenyőfa volt.

V: Igen, igen.

K: És mivel tetszett díszíteni?

V: Szaloncukor.

K: Meg diót vagy mit szoktak még feltenni?

V: Igen, olyan ezüstös diót. De hát olyan picike volt, hogy nem fért sok.

K: És ilyenkor volt ajándékozás is?

V: Persze, persze, persze, persze.

K: Rendesen, ahogy a keresztények.

V: Igen.

K: A karácsonyfa alatt megjön az angyal...

V: Igen, igen. De szóval a német kisasszony miatt csináltuk mi ezt, mert írtó vallásos volt. Nem létezett, hogy vasárnap ne menjen a misére. Mondtam neked egyszer hogy elment, és túl szűk volt a cipője, és drága! És elájult. A templomban. Mert olyan kokett akart maradni, és ő vett egy kis szűk cipőt. Elájult a templomban.

K: És hazahozták, vagy felpofozták?

V: Felpofozták..... persze biztos sántítva jött haza, vagy hozta a cipőt a kezében. Nem tudom, de tudom, hogy nagy fel... nagy izé volt ez, nagy szenzáció, hogy Oti elájult a templomban. A cipő szorította.

K: És ahúsvétot is meg tetszett tartani?

V: Persze, persze, persze, persze. Megtartottuk a húsvétot,, és olyankor mi küldtünk pászkát. Nekünk van az a zsidó pászka. Nem olyan... amiben nincsen drozsdie.

K: Élesztő.

V: És akkor azt húsvétkor mi küldtük a pászkát.

K: Ez amikor a pesszáh volt, a zsidó húsvét.

V: Igen, a zsidó húsvét.

K: És a keresztény húsvétot is tetszett tartani?

V: Hát hogyne, hogyne. Akkor ők küldtek nekünk egy kis ... finom tésztát. Diús-mákosat. Az kötelező volt, diós-mákos.

K: Húsvétkor is?

V: Persze.

K: Az is ez a porlós tészta?

V: Porlós tésztából.

K: És a keresztény húsvétot hogy tetszett megünnepelni? Abban az időben szokás volt, hogy járjanak locsolni a fiúk?

V: Igen. Ige bizony.

K: És jöttek Klári néniékhez is?

V: Jöttek. Hát énhozzám még akkor én gyerek voltam, de a nővéreimhez jöttek locsolni. Hát az olyan egy izé volt, a locsolódás, az egy nagy dolog volt.

K: Mivel locsoltak akkor?

V: Hát a parasztok meg nem tudom mi vedérral.

K: de ott Károlyban is volt ilyen?

V: Persze. A .. mondjuk a cselédség az vedérral kapta. De ezek ... izé... parfüm.

K: Parfümmel?

V: Persze, finoman, és olyan finom volt. És akkor itt .. a fején.

K: Szokás volt festeni tojást is?

V: Persze, persze, piros tojást, hát azt kellett csináljunk amikor volt pénzünk, ha jön valaki, az szégyen volt, hogy ne adjunk valamit.

K: És pesszáhkor, a zsidó húsvétkor?

V: Hát akkor csak izé volt.

K: Azt hogy tetszett megtartani?

V: Csak a zsidó pászkával. A zsidó pászkával. De akkor azt küldtük. Már úgy várták! Jaj! Mikor vittük nekik a pászkát: jaj, de jó, hogy hoztátok, jaj, de jó.

K: Én egyszer megkóstoltam, de nem volt olyan nagyon ízletes.

V: Én se szeretem, hát annak semmi íze. És mégis, hogy a keresztények mért szeretik azt, azt nem tudom.

K: De tetszett külön edényt tartani vagy nem pesszákorkor?

V: Az elején, az elején igen, de azután már nem . réges régen. Amikor én még egész kicsi voltam, akkor volt külön edény, le kellett hozni, a padon volt a húsvéti...

K: A padláson?

V: Igen. A húsvéti edény. Ott tartották külön, a padon, és mindig húsvétkor lehozták azt, és akkor felvitték ezt. És amikor elment a nyolc nap, akkor újra felvitték oda, és lehozták a másikat. Na, de ez már csak réges régen volt, amikor én még egész kicsi voltam. De tudom, hogy volt, hogy vitték az edényeket.

K: És volt ilyen, hogy a lisztet meg a lisztféléket eladták?

V: Igen, igen.

K: Ezt még tetszett tartani utána is?

V: Nem. Itt nincs gomb ugyi?

K: Nincs.

V: Nincs.

K: És olyankor kimek adták el a ..?

V: Hát csak a legközelebbinek, a cselédségnek, akik ott voltak a családban. Hát nálunk mondom, amilyen szegények voltunk, de német kisasszony volt, szakácsnő volt, szobalány volt. És míg volt a ló, a kocsis is volt. Volt egy úgy hívták, Sárga, a lovat. Sárga, sárga színű, és sárga színű volt a kocsis is.

K: Vol kocsijuk is akkor?

V: Persze, persze.

K: Milyen kocsis volt?

V: Nagyon érdekes. Szóval, egy ... nem egy bricska, nem olyan ... hanem jó kényelmes nagy kocsis volt.

K: Hányan fértek bele?

V: Hát a főülés ... így volt a főülés... ketten, ugyi, mert nem lehetett más, legfeljebb egy kisgyerek ölben, és szemben volt egy másik, egy kisülés, úgy hívták, kis ülés.... ülés, nem sülés..... és ott ültek a ... én, a kisebb gyerekek.

K: És fent volt ...

V: a nagy ülés, és elöl volt a bakk, ahol volt Miklós, a kocsis, aki Oroszországból jött, és aztán megtanult magyarul, és akkor ott nősült meg Károlyban, és ... Miklós, Miklós...

K: így mondta ő a nevét? Nem tudta kiejteni rendesen?

V:Nem.

K: De hogy került ő Oroszországból oda?

V: Hát akkor régebben----

K: A háború...

V: Igen, az első világháborúból nagyon sok orosz jött oda, nagyon sok orosz jött.

K: És meddig volt meg a lovuk meg a kocsijuk?

V: Hát, ameddig ez a második férje anyámnak tönkre nem tett.

K: Nem tesz emlékezni, hogy hány éves tetszett lenni akkor?

V: 5-6, ilyesmi. Körülbelü.

K: Volt az a levél, amit az édesanyja küldött a nővérének, amikor, nem tudom,Ceglédén volt....

V: Igen, igen..

K: ... és ott még ír arról, hogy István bácsi könyvel. Ez volt az az Erdős?

V: Igen, ez volt. Itten ki tudnák még szedni még egy pár képet. Vedd már el....

K: tessék hagyni, először még ezeket tessék megmondani, hogy kik vannak ezen. Hogy ezekkel fejezzük be, hogy ne keverjük össze, jó?

V: Jó, jó. Na. Ez a nővérem, Anci, ez Schöngut Klári, ez Manyi, ez vagyok én, és ez itt Schöngut Laci. És hogy ezek kik, azt már nem tudom.

K: itt van egy kicsi gyerek... nincsen vajon ráírva?

V: Anci, Manyi, Schöngut Klári, Laci, Klári.

K: 1916-ban. Ez vajon hol volt fényképezve?

V: azt hiszem Szlatinán, mert ott nyaraltunk. Itt volt egy olyan fürdődolog.

K: Ott tetszett nyaralni?

V: Igen, igen. De ez nem ott van, ez Károlyban kell legyen, ez nem ott van.

K: Vagy lehet, hogy Szigeten, ha ezek a Schöngutok is rajta vannak.

V: Az igaz.

K: Leht, hogy valamit tessék ünnepelni vagy...

V: Ez Szlatinán lesz, mert ott nyaraltunk, oda mentünk mindig.

K: Mikor nagyobb is tetszett lenni?

V: Nem, abban a korban. Mennyi lehettem?

K: Hát, olyan 4-5 éves.

V: Igen, úgy gondoltam, 3-4 éves. Akkor még nyaraltunk.

K: Ilyenn rövid volt a haja? Le van nyírva mint egy kislány.

V: Igen.

K: Ezt tessék mondani, hogy Klári néni, nem?

V: Igen, és ott le vagyok izélve ..

K: Igen, nagyon rövid a haja.

V: Igen, mert ez Laci. De hogy ezek kik, arra már nem tudom.

K: És milyen fürdő volt ott?

V: Sósfürdő. Hát Szlatin.

K: Az hol van?

V: Itt van Sziget... szóval orosz most...

K: Oroszországhoz tartozik? Vagy Ukrajnához?

V: Ukrajnához. Nem, orosz... nem, Ukrajnához.

K: És az egész családdal tetszett menni oda? És jöttek Schönguték is?

V: Igen. Igen. Akkor összetartott a család, és mindig volt találkozó, és minden....

K: Volt ott valakinek valami háza, vagy tetszett bérelni?

V: Hát, azt már nem tudom. De nem volt ott házunk nekünk, nem volt.

K: Senkinek a családból?

V: Senkinek a családból, nem volt. Az egy olyan kis falu ez a Szlatina.

K: És milyen.... ki volt építve a medence, vagy mi volt ott?

V: Nem.... hát hol volt az akkor. Egy 3 éves, négy éves gyerek hogy emlékszik arra.

K. Csak arra tetszeik emlékezni, hogy sósfürdő volt.

V: Igen.

K: Mindjárt jön a sorozat, ezt tessék még megmondani, kik vannak?

V: Ez Anci nővérem, ez egy unokatestvérem, Kandel Rózsika, Taub Imréné, Rózsika...

K: Kandel két L-lel?

V: Nem.

K: Éa magyar k-val?

V: Igen. Ez Gizella néni, az anyja Rózsikának, ez Taub Saci, ennek a fia, ennek a fia, ...

K: Jaj, az egy kislány.

V: Igen.

K: Saci, akkor ő Sándor volt?

V: Igen. Sacinak hívták. Ez Manyi nővérem, anyu és én.
K: Ez ott van a ház előtt?
V: Igen. Károlyban az udvaron.
K: Ez hova volt a bejárat?
V: Azt nézem. Ez az üzletnek a vége. Úgy gondolom. Mert itt van a két ablak, az most is megvan, a két ablak.
K: Az a házhoz tartozik?
V: Igen, itt van a szoba. A hálószoza, mégpedig lila volt a hálószoza.
K: Igen, azt tetszett mondani.
V: És ez ... itt volt a gesztenyefa, úgy látszik, ez megint kinőtt ez a gesztenyefa, mert gesztenyefa, és itt volt az akácfa.
K: Ez hányban volt? 1933 január ... június ...
V: Júniusban? Nyolc.
K: Nyolc. Károly. Ez az édesapja.
V: Igen.
K: Nem írja, hogy ki volt a fényképész? Huszty
V: Huszty Zoltán.
K: Neki nem volt ott az udvarban fényképezési műhelye?
V: Akkor még nem volt.
K: Neki máshol volt.
V: Persze, persze, hát ez volt a legjobb fényképész. Há hogyne ... szóval, akkor más világ volt, más emberek voltak, hát ez a Huszty, hát ez.. ez... arról volt híres, mikor fényképezett egy gyereket: „Baba, baba, baba, baba....” És a baba csak ordított, „Az Istenit a babának!” Ezt mondta, „Az Istenit a babának!” mert nem akart ... csak ordított a baba.
K: És ezen a férje van és az édesapja.
V: Igen. És ki tudja, mikori. Ez nem lehetett olyan nagyon régi, ez körülbelül, amikor a férjem már orvos volt.
K: De még mielőtt össze tetszett házasodni.
V: Persze, persze. Ez még háború előtti.
K: De vajon hol volt ez fényképezve?
V: Hát, nem tudom. Ez micsoda, ide van valami írva, csak nem tudom mi?
K: Igen, '16 február 11-én.
V: Eridj már, írd fel akkor!
K: Itt azt írja, hogy Glanzer Artúr...
V: Glázner Artúr.
K: Ő ki voolt?
V: Nem tudom, ki volt, de írd oda is fel, hogy Glázner.
K: Vajon ő volt a fényképész?
V: Fogalmam sincs.
K: Ismerősnek tűnik ez anév?
V: Igen, de lehet, pedig ez a Glázner ez Nagykároly-i eredetű volt, vagy ki, nem tudom.
K: Vagy lehet, hogy valamelyik a képen ezek közül.
V: Igen, igen. Mert ez nem Károlyi fénykép, ez szigeti fénykép.
K: Milyen kicsi csizmája van itt ennek!
V: De még a férjem se ismerte fel ezeket.
K: Arra sem emlékezett, hogy milyen alkalomra készítették?
V_: Nem, nem. Nem. Az micsoda?
K: Ide felírom, hogy ki volt a fényképész. Fridrich Schmidt. Ő német származású?
V: Igen. A felesége úgy hívta, Fritzl. Borzasztó ivott a felesége. Egy német volt, de egy ... ivott állandóan. Hány óra? Még nincs négy óra?

K: De, most már négy óra van.

V: Na, ez is egy nehéz kérdés. Tudtam... mostmár hiába. Hogy mondtam, hogy voltam én a lágerbe? 1944 október 15-én vittek Pestről. És akkor hazajöttem '45 szeptember 11.

K: És honnan tetszett jönni akkor?

V: Ját, minket legelső sorban vittek Dachaubá, onnan Ravensbrück, Oranienburg, Sachsenhausen és na, még egy volt....

K: És ott az utolsóban volt, hogy elfogyott a gáz?

V: Akkor, mikor minket már akartak izélni, és amikor bevittek ott ott fogyott el a gáz.

K: Az utolsó lágerben.

V: Az utolsó.

K: Na, hátha közben még eszébe jut az is. Dachau, Oranienburg, Sachsenhausen. Szóval először Ravensbrück, Dachau, Oranienburg, és Sachsenhausenben szabadultam, tudtam, hogy négy van.

V: Sachsenhausenben? És onnan hova tetszett.... hova vitték?

K: Hát onnan aztán szabadjára engedtek, és akkor mikor már bevagoníroztak, mert mindenki mondta, hogy hova.... szóval nem volt az, hogy hova megyünk, vagy nem tudom mi, hát én mondtam, hogy haza akarok menni, háthogyha még jöttek valakik haza, hogy tudjam. És akkor először Pesten voltam, mert ott volt az unokahúgom, és onnan jöttünk haza Károlyba, vagy jöttem én egyedül, és akkor a sógorom hazajött ő is, és

K. Melyik sógora?

V: A legidősebb nővéremnek a férje. Az jött egyedül haza a családból. És akkor azt mondta, hogy házasodjunk össze. Én azt mondtam, hogy nem tudok a testvérem volt férjéhez menni. És akkor ő megnősült, elvett egy idősebb nőt, szóval vele egykorút, és én meg lejöttem ide Szigetre, hogy találkozjak a ... akartam tudni, hogy ki jött vissza. És akkor mikor ide visszajöttem, akkor meg voltunk hívva... szóval az unokahúgom meg az unokatestvérem, minden, és az unokahúgomnak a sógornőjéhez voltunk meghívva. Ott volt a jövődöbeli férjem, és ahogy meglátott akkor rögtön ... egy hétre rá itt össze is esküdtünk. Ez volt a mese.

K: Ilyen gyorsan?

V: Igen.

K: Mikor tetszett összeházasodni?

V: 1946 március 15-én.

K: És tetszett dolgozni utána?

V: Persze, állásban voltam.

K: Hol?

V: Itt a gyerekekházában, itt Szigeten. Először is igen, a gyerekek házában. Az uram volt az öregek korházában igazgató, és meg itten voltam dactilografá, gépíró.

K: A gyerekek házában? És meddig tetszett ott dolgozni?

V: 19.... Akkor, mikor férjhez mentem, akkor meglett a Babika, '47-ben, január 7, és akkor megint visszamentem, és akkor ott voltam '52-ig, és akkor született Viktor, a fiam. Február 16-án. De én akkor is bementem, utána is bementem, és állásba voltam akkor úgy volt, hogy

K: Egész amíg tetszett nyugdíjba menni? Addig tetszett ott dolgozni?

V: Igen. Igen.nagyon rendes könyvelő volt ottan, főnöknő, egy nagyon rendes teremtés, még most is mindig jár ide hozzám, az sokkal fiatalabb, 74 éves, de úgy néz ki, mint egy 20 éves. Még most is festi a haját, és egy ránc nincs rajta, semmi.

K: Hogy hívják?

V: Bilaniucné. Elena, Lena. De nagyon rendes teremtés. Egy korrekt és egy becsületes, és

K: És milyen esküvőjük volt?

V: Nekünk?

K: Igen. Volt vallásos esküvőjük?

V: Volt, az is volt, de hát akkor nekem... hát honnan volt nekem ruhám vagy valami? Úgy ahogy voltunk, és csak hozták azt a hüpát, a baldachint, és itt valahol az udvaron volt. És kész volt.

K_: Ki volt akkor a rabbi? Aki összeeskette?

V: Nem volt rabbi, csak valami sakter vagy ki. Ja.... igen, igen. Hát aki pont akkor volt.

K: Nem tudom, Danczig mikor jött vissza?

V: Ó, Danczig nem jött ide vissza, csak a fia jött. Hát Danczig az Károlyban volt!

K: Nem, itt volt, itt Szigeten volt Danczig.

V: Jaj, Danczig, igen. És Károlyban dr. Schönfeld.

K_: Schönfeld, igen.

V: Honnan tudod?

K: Hát, olvastam utána. És úgy tudtam, hogy Danczig visszajött, de aztán kiment Izraelbe.

V: Igen.

III/B kazetta

V: 1957-ben.

K: És addig gépirónő tetszett lenni ott a gyerekek házában

V: Igen. Igen. Volt egy nagyon rendes igazgató, habár azt mondták róla ... hát szóval vasgárdista volt, de hát 16 éves korában volt vasgárdista, mit tudta ő.... Csak azért szegénynek nem volt sose... mindenki dezapreciálta, hogy vasgárdista volt. Hát egy 17 éves ... akkor könnyű volot mindenki odaverbuválni azok közé. Különben egy rendes, aranyos, egy jó ember volt, a felesége ,megvan, és két gyereke van.

K: Nem volt problémája abból, hogy zsidó tetszett lenni?

V: Kinek, nekem? Nem. Itt már nem volt, nem.

K_: És újraalakult a hitközség, amikor az emberek visszajöttek?

V: Igen, igen.

K: Tetszett járni oda?

V: Hát nem nagyon, mert nem nagyon volt nekem időm, én sose voltam az a nyagy vallásos, otthon mi neológok voltunk, aza azt jelenti, hogy enyhébb..... És akkor nem voltunk azok a habotnikok, hogy

K: És házasság után miket tetszett tartani?

V: Igen.

K: És templomba járni, zsinagógába?

V: Hát, csak akkor mentünk, mikor volt a halottak iránt, azt úgy hívják, mászkir. Na, és akkor ... A nőknek nem kell menni. Van aki nagyon vallásos nő, és megy ...

K: Ez jom kippurkor van, ez a mászkir?

V: Minden ünnepkor van.... Újévkor talán nincsen, de kom kippurkor van, húsvétkor van, és minden ünnepen van. A halottak iránt.

K: Akkor imádkoznak a halottakért?

V: Igen.

K: És otthon milyen ünnepeket tetszett megtartani?

V: Hát, nem tartottuk mi különösebben, mert nem voltunk kóserek, ... szóval nem vágtunk disznót vagy ilyesmi, de azt hogy ne együnk egy kolbász, az nem volt. Szóval... a német kisasszony az római katolikus volt,

K: De miután férjhez tetszett menni.

V: Hát akkor se voltunk az a túl fanatikusak. Normálisak voltunk. Minden ünnepet megtartottunk, amit ..

K: És pénteken este a férje ment templomba?

V: Nem. Én se gyújtottam gyertyát, csak az esküvőmön kellett gyertyát gyújtani, azóta se. Én nem tartottam ezeket, és sajnos a lányomat meg a fiamat se úgy neveltem. Én nem szeretem a kötődést, valamihez ragaszkodni, ami egy elmúlt eszméknek a...

K: És úgy tetszik gondolni, hogy ezek elmúltak ezek a szokások?

V: Igen. Ezek csak szokások. Vannak helyi szokások, vannak táji szokások, úgyhogy ezek nem....

K: És a férje hogy volt felöltözve az esküvőjükön?

V: Hát mi, volt neki ruhája akkor? Volt egy ruhája, amivel járt minden nap. Amikor visszajöttünk neki se volt semmi se nekem se volt semmi se, hát hogy lehettünk mi felöltözve?

K: Tetszett mondani, hogy a nővérei amikor férjhez mentek, akkor volt egy ilyen fehér ing, amit a férfiak ...

V: Igen, igen.

K: Az neki nem volt?

V: De volt. Hát a nélkül nem esküdtek.

K: És aztán abba temették el őt vagy nem tetszik tudni?

V: Hát biztosan, az a szokás. Biztosan. Akartam még csak még drága, parancsolj.

K: Nem tetszik venni?

V: Nem, nem, én már ettem, ettem, miután megittam a kávé, nekem már nem kell semmi. Mindennél a legfontosabb, hogy az ember ne zablja teli magát, ne rontsa el a gyomrát, mert onnan kezdődik minden baj. Akkor van az epebaj, gyomor baj, ez-az, beleknél, diaré vagy szorulás... De ha az ember rendesen eszik, és háromszor egy nap, és mindig keveset kell enni. Egy ízém van még most is, hogy nagyon szeretek sózni. A sót nagyon szeretem az étekben. Mielőtt hozzákezek az ételhez, só, egy rakás só, és a lányom ezért haragszik. Nekem sose elég sós.

K: A férjének a családjáról mit teszik tudni?

V: Hát, azok ... a férjemnek az anyja az egy rabbinak a descendentje. Sam Szajfeld.

K: Ez két név?

V: Igen. Sam biztos Samu, és Szajfeld Seufeld. Ez volt a

K: Ó hol volt rabbi?

V: Dunántúlon.

K: Igen, tetszett mondani, hogy onnan kerültek ide.

V: Igen.

K: És voltak testvérei?

V: A férjemnek? Egy nőv.. egy húga volt. Lengyelországban volt, oda ment férjhez, micsoda Lengyelországnak a fővárosa? Katovitz.. nem Katovitz.

K: Nem Katovitz, katovitzi volt a német kisasszony.

V: Igen.

K: De hogy került olyan messze?

V: Kicsoda, a német kisasszony?

K: A férje testvére? Az is házasságközvetítővel?

V: Nem. Nem tudom, hogy hol meglátta az ember ezt a Babát, mert úgy hívták, de különben Elisabeth volt a neve, igen, Elisabeth, és akkor volt egy gyerekük, Katherina, Kati, aki kint született, és ott is pusztultak el Lengyelországban.

K_: Deportáláskor?

V: Igen.

K: És a szüleit is elvitték?

V: Igen.

K: Ők Aknasugatagon laktak?

V: Nem, már itt laktak bent, és már innen voltak deportálva. És az uram úgy szabadult meg.,
Hogy ő munkaszolgálatos volt. Hol is volt? Ő is kint volt Oroszországban, a férjem.

K: Mit tetszik gondolni a kommunizmusról?

V: A kommunizmusról?

K: Milyen volt akkor az élet?

V: Szóval nem.... az is egy olyan furcsa dolog volt, a kommunizmus, mert vallották magukat kommunistának, de azért ott is voltak stábok, és sefek, akik vezettek, tehát volt kasztkülönbség.

K: És nem tetszett párttag elnni?

V: De igen. De kirúgtak.

K: Miért?

V: Mert orvosnak voltam a felesége. Amikor őt kirúgták, akkor engemet is kirúgtak. De én olyan boldog voltam!

K: Az orvosokat nem fogadták?

V: de hát, hogy orvos volt az apja is, nem volt a származása ... nem volt alacsony, hanem előkelő volt, ugye. Előkelő.... hát egy jó família. Nemcsak az ő apja volt orvos, hanem a nagypja is, aki a Dunántúlon lakott, úgyhogy.... ez már egy olyan generáció ...

K: És mikor tetszett beiratkozni a pártba? Vagy miért?

V: Mert kötelező volt.

K: Ott a munkahelyén?

V: ott, ahol voltam, ott kötelező volt, hogy mindenki legyen párttag, hogy azt legyen kit kirugni, mint burzsujt.

K: Mikor volt az, amikor kirúgták? A gyereket már megvoltak?

V: Azt hiszem meg, az egyik talán, de lehet, hogy mind a kettő, nem tudom már pontosan mikor volt.

K: De még '40-ben, vagy már '50..?

V: Ghát, '46-ban mentem csak férjhez, azután kellett, hogy legyen, '47-48-bvan ilyesmi.

K: Akkor sokat nem tetszett lenni.

V: _: Nem. És olyan primitívek voltak azok az emberek, azok a régi kommunisták! Olyan primitívek voltak, hpogy az nem igaz! Azt hitték, hogy minden ... akinek van egy diplomája, az nekik ellenség. Szóval ez volt a felfogásuk az akkori népnek, az akkori ... akik kommunisták voltak. Orvos, hát az csak burzsuj lehet. Drága, vegyél!

K: Köszönöm. És a keresztény karácsonyt tetszett tartani?

V: Hát otthon tartottuk

K: : De itt.

V: itthon, amikor a gyerekek kicsik voltak, akkor ilyen kicsike kis karácsonyfát csináltam, mert csak hazajött Babika, az mondja: „Hát mindenkinek van karácsonyfája, hozott a Jézuska karácsonyfát, mindenkinek, csak nekem nem.” És akkor csináltam.

K: és kaptak ajándékot is?

V: Persze. Itt az udvaron egy csomó gyerek volt. Laktak Márficsék, Glidék, Herskovitsné, de az is keresztény volt mind, és ezeknél mind volt karácsonyfa.

K: És húsvérkor?

V: Húsvétkor mi pászkát ettünk, ők ették az ő pászkájukat, mert nekik kalács lehetett, de nekünk nem volt szabad

A lánya: Add csak a buletinedet anyu!

.....
K: De a férje nem járt locsolni? Vagy járt?

V: Nem.

K: És Klári nénihez jöttek locsolók?

V: Nem, akkor már nem. Már kommunizmus volt, és akkor ezeket nem nagyon ... csak titokban ha jött valaki vagy ilyesmi. És énhozzám ne jöhetett senki se, mert a férjem olyan féltékeny volt, hogy nehogy valaki rám nézzen. Pedig nem volt hát, én voltam 32 éves mikor férjhez mentem, ő 45. 13 év majdnem, nem egész 13 év különbség volt, és ... Látad a képeimet?

K: Igen. És tetszettvalami társaságba járni?

V: Hát ha jöttek hozzánk, akkor .. ha nagyon muszáj volt, akkor visszaadtuk azt a vizitet, de nem nagyon volt akkor olyan társadalmi élet, mert akkor az már annak számított, hogy burzsuj, ugye. Társadalmi életet él...

K: Nem volt színház vagy mozi se?

V: Nem. Nem emlékszem. Színház semmiképp se volt. Mozi volt, de nem mentünk. Ahhoz képest, hogy orvos volt a férjem, alig volt nekünk egy pár lejünk. Szegények voltunk. És énnekem állásba kellett menni.

K: És mikor kitették a pártból, azután is ő maradt az igazgató?

V: Nem,nem. Tönkre tették őtet is, az idegei mind megmentek, mert mind féltünk ... éjjel nem aludtunk, és néztük, hogy mikor jön a szekus autó, éjjel. És mikor itt ment el, vagy nem tudom, megállt a harmadik hátnál, már nem emlékszem, ki lakott ottan, és azokat mind vitték. És az uramat azért nem vitték, mert orvos volt.

K: De mért akarták elvinni?

V: Csak úgy! Mert burzsuj.

K: és utána hol dolgozott a férje, ami után leváltották?

V: Leváltották, de azért állásba maradt.

K: Ugyanott, az öregek házában?

V: Igen.

K: Ez ugyanaz, ami most is megvan?

V: Igen.

K: És ő meddig dolgozott? Mikor nyugdíjazták?

V: Várjál csak? Mikor is halt meg a férjem?

K: : Ez itt van valahol. '87-ben.

V: '87, de melyik hónap?

K: Február 11.

V: Igen, február 11. mit kérdeztél, drága?

K: Hogy mikor nyugdíjazták? Vagy meddig dolgozott?

V: Meddig dolgozott..... hát utolsó percig dolgozott.

K: Mert ő akkor már 86 éves volt, amikor meghalt.

V:

K: És nyaralni hova tetszett járni?

V: Sehova. Esetleg egyszer vagy kétszer ha kint voltunk Sugatagon. De azt se sokat, mert minden pénzbe került, és olyan kispénzüek voltunk mi.....

K: És a lányának volt vallásos esküvője?

V: Volt.

K: : Hol tartották? Itt Szigeten?

V: Iași-ban a templomban.

K: Igen, mert a férje odavalósi.

V: Igen.

K: Hogy volt...?

V: Oda ment egyetemre. És ott ismerte meg. És azért ment oda, mert akkor tudod, hogy milyen nehéz volt bejutni, és akkor sorsot húztak, itt volt még egy pár zsidó kislány, akik akartak ... akik mentek, Itu, Éva.... ki volt még? Babika és még volt egy pár. Itu, Éva És akkor sorsot húztak, és akkor kinek mi jött.

K: Hogy ne legyenek egymásnak konkurenciái?

V: Hogy ne legyenek konkurenciák. Hogy annival kevesebb legyen ott, hogy mindegyik széjjel És neki jutott Iași, a másoknak Kolozsvár jutott, a harmadiknak Bukarest...

K: : És mind fogorvosok akartak lenni?

V: Nem, orvosok ... nem... Éva az tanárnő, Itu az economistă, már nem emlékszem...

K: Akkor nem lettek volna egymásnak konkurenciái....

V: Igen, igen.

K: És mit teszik gondolni Izrael állam megalakulásáról?

V: Hát, nézd csak, azért, hogy mégis csak legyen ennek a szerencsétlen zsidó népnek egy hazája, és az ... az muszáj volt, hogy legyen. Azért volt az egész deportálás és minden, mert akinek nincs hazája, az A zsidó nép az nagyon rásfárat volt, szóval szótszórt volt, ugye? Magyarok voltak, zsidók ... románok voltak, lengyelországi zsidók voltak, már nem beszélek aztán a nyugatról, Franciaország meg ezek..... mert az egész más elbírálás alá kerültek az ottai zsidók. Ott nem volt deportálás.

K: És miért nem tessztek kimenni, miután vissza tetszett jönni?

V: Mondom, hogy úgy jöttem haza, hogy gondoltam, hogy hát hogyha találok valakit. És közben idejöttem, és férjhez mentem, és a férjem nem is akart hallani az elmenésről. És akkor így itt ragadtunk.

K: És itt kik jöttek vissza még a családból itt Szigeten?

V: Egy unokahúgom, egy unokaöcsém, Schöngut Zsófi, Berger Zol..Káliné(?), az kint van most Izrael-ben, és Schöngut Öcsi, Lázár, az is kint van Izrael-ben, a családjával.

K: Ők mikor mentek el.

V: Ahogy lehetett, mentek. Azt hiszem, '56-ban ment mindegyik.

K: Voltak itt ilyen cionista szervezetek?

V: Nem tudom.

K: Vagy hogy sikerült nekik elmenni?

V: Hát mint zsidó, akkor volt egy ... '56-ban, nem is tudom melyik... pont hosszúnappal.... És akkor kiszaladt mindenki a templomból,és mindenki iratkozott, és csinálta az aktákat. Nem törődtek a hosszúnappal, hogy ünnep vagy valami, csak menni menni.

K: Jöttek ide, és szervezték be őket?

V: Nem. Mentek. Nem tudom, hogy hogy, én már nem emlékszem.

K: Csak arra tetszik emlékezni, hogy mentek ki a templomból, és iratkoztak fel?

V: Igen. Igen, igen.

K: Akkor biztos kellett jöjjön valami szervezet vagy

V: .. valaki, igen. És az egész társaság kiment a templomból, és mentek a rendőrségre iratkozni.

K: A rendőrségre?

V: Vagy miliciára, nem tom már mi volt akkor.

K: Ez a jom kippur után a hosszúnappal?

V: Igen, a hosszúnappal az a jom kippur. És azelőtt van nekünk újév, azt úgy hívják, rososóné.

K: És a fiának hogy hívják a feleségét?

V: Moldovan Ileana.

K: Ő román?

V: Román.

K: Nekik van gyerekük?

V: Van, egy fiuk, Lior, Alfred Lior, most 18 éves. '86-ban született, akkor 18 éves.

K: Akkor még jár iskolába?

V: Most fog érettségizni. Gyönyörű gyerek, nagyon szép, és egy roppant jóság, egy csendes, egy el se tudom mondani.. az a légynek nem árt.

K: Itt lakik a szüleivel, nem?

V: Igen. A földszinten. De nagyon szép gyerek.
K: Akkor unokája ez a kettő van, nem?
V: Igen. És akkor van a dédunoka, a Sorin kislánya, Karin.
K: Sorin mikor született?
V: 1971 augusztus 20, és Lior 1986 augusztus 24.
K: És a dédunokája 6 éves, most ment iskolába, nem?
V: Igen. Hét. Ő született ... várjál csak'97-ben.. Most ment iskolába, akkor mennyi?
K: Hat vagy hét, attól függ.
V: Hét éves lesz most január 17-én. Akkor mikor született?
K: '98.
V: '98 január 17-én.
K: És ő az édesanyjával lakik Romanban?
V: Igen, igen.
K: De ők most nem rég váltak el, vagy régebben?
V: : Várj, ki vált el?
K: Sorin a feleségétől.
V: Ja, Sorin. Nem tudom hány éves volt a gyerek.
K: És orvos?
V: Orvos.
K: Károlyban.
V: Igen.
K: És Marika nélinek a férje hogyhogy felvette a feleségének a nevét?
V: Mert hogy ez egy olyan tradíció, hát a dédnagypapa is Márkus volt, és akkor ő nem akarta elhagyni a nevét, Viktornak úgyis Márkus a neve, a afiamnak, és akkor azt mondta, hogy ő is Márkus lesz, és akkor így lett Hari is Márkus.
K: És neki mi volt a neve eredetileg?
V: Harinak? Burah.
K: Burah. H-val?
V: Igen.
K: Ő Iași-i születésű?
V: Igen. Majd adsz nekem is egy ilyet?
K: Igen, el fogom küldeni postán, jó?
V: Jó. Jó.
K: Nem tetszik tudni, hogy ezekbe a házassági szerződésekbe miket foglaltak bele?
V: Nem.... mert héber betűkkel van írva. Egy ilyen házassági szerződés van valahol nekem, de azt se tudom, hogy kié. Csak tudom, hogy az akkor készült. Mertt az aláírásokról tudom, hogy négy aláírás van.
K: És a másik interjúban tetszett mondani, hogy az édesapja úgy kapott szívbjait, hogy valami ráesett.
V: Igen. Egy ... régebben tudod a hordót egy hosszú két ágú izé és itt volt így ...
K: Sínen?
V: Sín. Nem sín, hanem az fából volt.
K: Két fa, amelyiken legurították a hordót a pincébe?
V: A hordót, igen. És egy olyasmi. Mit mondtam, hogy mi esett a szívére.
K: Hát, egy hordó vagy olyasmi.
V: Igen.
K: Megijedt vagy...?
V: Nem, ráesett. És akkor vitték fel Pestre...
K: ... és úgy halt meg.
V: Igen.

K: a két lánytestvére között mi volt a különbség és hasonlóság jellemileg?

V: Mind a kettő nagyon rendes volt, nagyon rendessé volt.... A nagyobbik az énekelt és zongorázott, ez a Manyi nővérem csak zongorázott, de gyönyörűen. Csak én nem akartam, mert utáltam a tanárnőt. Nem szerettem, mert mikor mentem, akkor mindig heccel engem, hogy kisgyerek voltam, és hogy a fiúk meg ez meg az, és ez nekem bennem tetszett. És akkor abbahagytam sajnos a zongorázást, így nem tudom én zongorázni, mert nem volt szimpatikus a .. szegény, szegény...

K: és a nővérei se tanították otthon?

V: Nem.

K: De ki volt ez a zongoratanárnő?

V: Egy idősebb nő.

K: És haza hozzá kellett járni.

V: Igen.

K: És a nővérei mind a ketten jártak.

V: :Jártak hozzá. De az is egy olyan szegény... egy nagyon úri teremtés volt, egy olyan egzaltált, és olyan művészi frizurája is volt, és az arca is olyan szóval olyan különleges volt, szóval látszott, hogy valami művészféle.

K: Milyen volt a frizurája?

V: Rövid és bozótos. Szóval fekete volt, fekete, olyan sötét barna.

K: És a Sándor nagybátyja az egy biztosító társaságnak dolgozott.

V: Igen.

K: Az melyik volt az a biztosító társaság?

V: A General.

K: A Generalinál nem Klári néni dolgozott?

V: Én is, de ő meg itten. Azt hiszem, hogy ott dolgozott.

K: Mert volt egy másik, a Hungária és Merkur, ezt a másikerjűben olvastam, ott megjelent ez.

V: Az enyém? Nem én mondtam, mert én a Hungária és Merkúrra nem emlékszem. Csak a Generali.

K: Generali? Az még most is megvan

V: Igen.

K: és mi az a drédél?

V: az ilyen izé, negyszögletű és van egy kis fogója, és ezt így megcsavarják, és az így forog.

K: Jaj, ezt újkor szokták, vagy mikor?

V: Nem tudom, de tudom, hogy mi a drédél.

K: És mind a négy oldalára van valami írva.

V: Igen, igen. Valami kis pettyek. De te honnan tudod ezeket?

K: Hát, én tanultam valamikor ilyesmiket.

V: De ha nem voltál zsidó, akkor....

K: De érdekelt, és volt kolozsváron ilyen kurzus, hogy zsidó kultúra, és ott.

V: igen. Szóval te tulajdonképpen hová valósi vagy?

K: Én zilahi.

V: Jaj, zilahi. És mivel foglalkoznak a szülők?

K: Ugyancsak a másik interjúban olvastam, hogy tetszett mesélni valakiről, akik öngyilkosok lettek vagy... Zsibón valami nagynénjének aegy Saci, Weinberger Baba.....

V: Igen. Ezek a nővérem barátnője volt a Weinberger Baba. De kik lettek öngyilkosok, istenem.....?

K: És ki volt az a Saci?

V: Saci az az unokanő... Taub Imrénének a fia.
K: De ők laktak Zsibón?
V: Nem, ők Szopron laktak, Szopron.
K: Az hol van?
V: Stilágy megyében.
K: Sopor románul?
V: Supurel de Jos. Taub, ők voltak malmosok.
K: Volt malma?
V: Igen. És ott visszajött kettő, a Saci és a Taub Laci.
K: Ők ketten voltak rtestvérek?
V: Nem, unokatestvérek voltak csak, és azok kimentek. Saci az öngyilkos lett, és Taub Laci meg Fisher Laci azok kimentek valamerre, Amerikába vagy hova.
K: És ez a Taub az melyik nagynénje volt vagy....?
V: Unokatestvérem volt a Taub Imréné.
K: Ez kinem volt a lánya?
V: Kandel lány volt. Kandel Móricz és Kaufmann Gizellának volt a lánya.
K: És az ő férje volt Taub, neki volt a malma?
V: Igen.
K: És hány gyerekük volt?
V: Három testvér volt, Taub Imre, Taub Endre, Endre volt a legkisebbik
K: .. és Saci.
V: Nem, Saci az a fia volt Imrénének. Ki volt a három Taub..... Taub Miska.
K: És Imrénének volt a fia ez a Saci.
V: ,..... Saci, Miskának is volt két gyereke, azt hiszem az egyik kint van ... az egyik deportálva volt, ez a másik meg kint van Sacival... nem Sacival..... Fisher.... azt hiszem, mert az egyik Fisher Gyulának volt a fia, a másik Fisher Etusnak, aki Taubné volt.
K: Akkor ezek a Fisherek csak házasságból lettek rokonok. Beházasodtak.
V: Igen, igen. Királydaróciak voltak
K: És ezek a Taubok mind ott laktak Szoporon.
V: Szopron. Igen.
K: Saci méirt lett öngyilkos?
V: sose lehetett tudni, nem tudták, hogy mi volt. Jaj, elvitték a szekuritátéra, és ott... Vagy ki tudja, lehet hogy agyonverték, nem lehet tudni, hogy mi történt.
K: De ott Szoporra ment ő vissza, vagy hol?
V: Ő Szoporra ment vissza, és hogy olyan gazdag ember volt, mert egy csomót örökölt ugye, és akkor ötlet elvitték szegényt. Borzalmas, milyen idők voltak, borzasztó.
K: És melyik volt az a nagynénje, aki mindig olcsó csokoládét hozott?
V: Kaufmann Mariska. Kaufmann Dávidné. Az Kaufmann lány volt, és Kaufmann Dávidné lett. Mariska néni. Gazdag volt... de a legolcsóbb csokoládét hozta.
K: Ők Szatmáron laktak?
V: Igen.
K: És mivel foglalkoztak? Jaj, a fűszekereskedés.
V: Fűszer nagykereskedés.
K: És a férje rokona volt?
V: Nem nem voltak rokonok.
K: Csak névrokon?
V: Igen.
K: Tetszett valaha is lenni Izraelben?
V: Egyszer voltam csak.
K: Mikor?

V: 1971-ben.
K: A férjével együtt?
V: Nem, egyedül.
K: Rokonokhoz?
V: Igen.
K: Ezekhez, akik Szigetről mentek ki?
V: Igen. Igen.
K: A zsófihoz...?
V: A Zsófi meg Öcsi.
K: És mi a véleménye Izraelről?
V: Hát akkor még egy olyan kezdetleges állam volt, és nem voltam elragadtatva. Mindenki kínlódott azért ottan. Csak annyi, hogy szabadok voltunk, mert zsidók vagyunk-. De nagy nagyon kínlódtak ott az emberek.
K: A rokonai, akiknél tetszett lenni mivel foglalkoztak?
V: diplomájuk egyiknek se volt, se Öcsinek, se Zsófinak, se Cálinak..... se Lilinek... mentek.... Lili azt hiszem háztartásbeli volt valahol, főzött, Zsófi az nem dolgozott, az mindig kifogta magának, az nem dolgozott.
K: Dolgozott a férje?
V: A férje.
K: Ott ment férjhez Izraelben?
V: Nem, itt ment férjhez, és itt mint a nagy Schöngut pékségnek a lánya, és úgy elvette vette el őtet ez a Berger Cáli, azt hitte, hogy de közben mindent elvettek, és maradtak pucér fenékkal.
K: Azért vette el, mert gazdag volt?
V: Hát valószínű.
K: Nekik van gyerekekük?
V: Van egy fiú, Zsófinak, egy fiú, és annak is van... van egy felesége Iminek, de most, mikor kint voltak Viktorék nem akarta fogadni Viktort meg a fiát. Mert egy olyan ... gondolom én, hogy eegy olyan idegbaja lehet a nőnek, a feleségének.
K: És Öcsinek van felesége?
V: Van, Lili, és ott van ez a Nomika és Kobi. Kobi is meg van nősülve, Nominak volt egy valami betegsége, amiből rövidebb lett az egyik keze meg az egyik lába, úgy hogy sántított. De nagyon édes gyerek volt, csak nem

K: És milyen városban tetszett lenni?
V: Haifa.
K: Ott laknak?
V: Igen,
K: Mind a két család?
V: Mind a két család, és akkor még annyira '71-ben, olyan kezdetleges volt minden, hogy nem vittek engem Jeruzsálembe. Ott voltam, és nem láttam Jeruzsálemet például.
K: És nem vitték sehova, csak ott Haifán tetszett?
V: Igen, mert szegények voltak ők is.
K: És ki fizette a repülő jegyet?
V: Valami leasett, csak nem tudom.. ide esett.....
K: Jaj, itt van. Vagy Klári néni állta az útját?
V: Hát én fizettem, persze.
K: Mennyit tetszett ott lenni?
V: Hat hétig. Ez egy nagyon édes, nagyon szomorú cikk. „Egy sikertelen koalíció emlékére.” Ezt nem tudod most elolvasni, de nagyon szép.
K: Milyen koalícióról?

V: Hogy meg fogják tartani a szombatot. Na nézdd, itt van ez a Nomika! Ez a Nomi. Itt jobban látod. És itt a fiam. És itt meg szent Antal van, kaptam a barátnőmtől, és ezt azóta is tartom.

K: : Tetszik imádkozni?

V: Hát csak úgy, ahogy én csinálom az imádságot, nem ... A Miatyánkot azt tudom, magyarul, románul, franciául.

K: És valami zsidó imádságot nem teszik tudni?

V: Nem. Tudom a Dóhit, az áldást a kenyérre. És a borra.

K: de most ,már nem tetszik tartani semmi ünnepet?

V: Hát mindent tartunk, nem dolgozunk ünnepen, meg ilyesmi, de különösebben, ahogy csinálják nálunk zsidóknál, a streng kóser és nem tudom mi. De disznóhúst már nem eszünk, akkor mondjuk a húsrá nemtetszünk tejfelt.

K: Ezt még tetszik tartani?

V: Ezt még tartjuk, igen.

K: És kik jöttek még ide Klári nénihez interjúzni? Vagy nem tetszik tudni, hogy milyen szervezetektől voltak.

V: Nem tudom. Hol van az a ja, ott van bent a táskámban.

K: És '90 óta valamivel változott az élet, hogy tetszik látni?

V: Hát..... mi változzon? Mi változzon? Annyi, hogy nincs most már jegyre a kenyér vagy ez vagy az. Ilyesmi már elmúlt.

K: A férje hallgatta a Szabad Európa rádiót?

V: Nem. Mert az is borzasztó volt, hát féltünk, hogy valaki hallgatózik, hát nem mertünk még rádiózni se, semmi.

K: És hogy tetszik ... mire tetszett azt mondani, hogy nagyon kezdetleges vaol Izrael?

V: Nagyon szerényen éltek ott az emberek. Nagyon szerények voltak. '71-ben mikor voltam, hát az borzasztó, hogy mi volt, szóval olyan nagy volt az egyszerűség, a csend, mindenki félt az araboktól.

K: Akkor milyen problémák voltak ott az arabokkal?

V: Semmi, csak félték.

K: Akkor is voltak már robbantások?

V: Persze. Mindenki félt, féltette az életét, annyira voltunk, hogy az embernek ... féltünk kimenni az utcára, például. Szóval nem volt egy kis dolog az sem, Izrael. Hát most enm tudom, biztos már másképp van.

.....
K: Kápóre?

V: Kápóre, úgy mondják. A tyúk a a kápóre az na, aki elszenvedti azt a .. áldozat, szóval azért csinálják azt, hogy ez legyen az én bűneimért az áldozat, ez a ...

K: Tehát áldozatot jelent a kápóre?

V: Igen, biztosan az, igen.

K: És tetszett ezt csinálni gyerekkorban?

V: Igen, igen. Képzeld, hogy csináltuk otthon.

K: Mikor van ez a szokás?

V: Azt hiszem, purim előtt.

K: És egy fehér tyúkot?

V: Mindegy, hogy mi volt, csak a nőknek a lány tyúk kell, a férfiaknak a kakas.

K: ÉS olyankor kimentek az udvarra?

V: Nem, bent a konyhában csináltuk. De tudod, hogy hogy van, hát én gyerek voltam, én félttem, és akkor segítettek nekem ugyebár.

K: Az édesanyja segített?

V: Igen.

K: Ő tartotta?

V: Nem, éln kellett tartasan, de aztért..... ott volt a ...

K: És kik voltak olyankor jelen? Az édesanyja és testvérei?

V: Igen.

K: Vették azt a tyúkot?

V: Persze. Mi nem tartottunk otthon.. volt mindig egy tyúkketrec, és abban volt mindig csirke, az öreg tyúk, kacska, liba, mondjuk, amikor volt liba, de mi nem nagyon vettünk libát, mert az nekünk sok volt, mert csak nők voltunk. Anyu és a három testvérem, és eza német kisasszony, aki aztán idejött férjhez.

K: És ez tyúkketrec hol volt?

V: az udvaron.

K: Akkor tartottak....

V: Igen, ige. És este volt egy olyan nagy ... ha majd lemész... nem mész Károlyon keresztül? A főtéren, az izével... a kastéllyal szemben van. És akko volt egy nagy nagy kapu, aztán megkisebbítettük, mert csináltunk még egy üzlethelyiséget, hogy legyen ...

K: Ogen, ezt mondta. És mi volt akkor este? Akart mondani valamit, hogy este a kapuval kapcsolatosan.

V: Hát be kellett zárni este mindig a kaput. De az be volt zárva, szóval olyan zárt kapu volt.

K: És olyankor ezeket a tyúkokat a sakter vágta le?

V: Igen. Igen. El kellett vinni a sakterhez.

K: És kellett mondani valamit is közben?

V: Igen, ige, valami ... hálkápóre, úgy végződött, kápóre, hogy az legyen az én de zsidóul, de nem emlékszem én már rá. Gyere, hozok egy kávé!

K: És tetszett félni?

V: nem, nem.

K: Vagy nem tetszett szeretni ezt a dolgot...

V: Nem, nem... hozok egy kávé.

IV/A kazetta

V: ...Mihály úgy volt, hogy Mihály királynak volt valami szerencsétlensége...

A lánya: Várjál, de mond előről.

V: mit mondjak?

K: Hogy hívták ezt a férfit? Achile....

V: Fälticineanu...

K: És kinek volt a férje? Kaufmann

V: Kaufmann Erzsinek. Az egy unokatestvérem volt.

K: Az kinek volt a lánya?

V: Kaufmann Gyulának, az apámnak volt az unokatestvére, úgyhogy én Erzsivel csak második unokatestvér voltam.

K: Na, és hogy volt az eset?

V: nem tudom milyen...

A lánya: Azt mondtad, hogy beesett a tengerbe Mihály mikor gyerek volt...

V: : mikor gyerek volt..

K: Mihály király beesett a tengerbe?

V: Igen a teng .. nem, lehet, hogy valami tóba, nem emlékszem.... és ez a Fälticineanu beugrott, és kihozta, megmentette.

A lánya: De mi volt? Kapitány vagy mi volt?

K: akkor kapitány volt még. Nem... nem tudom. Tiszt volt, aktív tiszt a hadseregbe.

A lánya: De utána inaintáltak.

V: Persze, persze.

K: Azért, mert megmentette a gyereket, előléptették?

V: Igen, igen. Hogyne. Az nagy szó volt akkor, beugrani valamibe, felöltözve, minden, hogy ő kimentse a trónörököst. Egyik se ment, ő ment egyedül, mint zsidó.

A lánya: Zsidó volt?

V: Persze, persze.

K: Hol laktak ők?

V: Bukarestben.

A lánya: Én hallottam bukarestből, hogy ebből a családból még él valaki.

V: Ne mondd!

A lánya: Hallottam a tévében valami Fälticineanuról, biztos valami rokona lehet.

V: Hát akkor biztos. Hát persze! Él a lánya.... két lánya volt Fälticineanunak

A lánya: Hogy hívták?

V: Nem tudom, hogy nem Nóri volt, de nem biztos. Két lánya volt, ez egész biztos... és a kicsi Ani.

K: De őket nem deportálták?

V: Hát izé... nem, Bukarestből.

K: És meghagyták a posztjában is a tisztet?

V: Hát persze, hát hogy... az egy nagy dolog volt, hogy beugrott, és kihozta Mihály királyt. Na és ott nem volt mégse az a holokauszt, ami itt volt a magyaroknál Erdélyben. Itt nem volt az, hogy..... nagyon ritka volt az, aki fel volt mentve. Károlyban egyetlen egy, egy Erstein Zoli nevezetű, aki útlevelekkal foglalkozott, de hogy az mért.... valamilyen kivételezett volt, de hogy miért, nem tudom.

A lánya: Károlyban Mihály királynak a rokonai vagy kik éltek ott a kastélyban?

V: Hát ottan csak a Károlyi grófok éltek.

A lánya: De nem volt rokon?

V: Nem, ottan csak a grófok voltak annak idején, míg el nem vették a kastélyt.

K: Mikor vették el a kastélyt tőlük?

V: Hát gondolom.... nem tudom pontosan.

K: Nem ez az? Tessék..

A lánya: Melyik grófok?

V: Nem tudom, csak hogy az egyik grófnak tetszett az én nagynéném, a Kaufmann Mariska. Az Kaufmann Mariska volt, és Kaufmann Dávidné is lett a férje után is. Na és akkor egy nagyon érdekes volt. Egyszer ez a Mariska néni ott volt nálunk Károlyban, és ott volt egy Istenem, hogy hívták!.... csak egy ember, akinek volt az a stikkje, hogy pedig tudtam ennek is a nevét folyton így csinált...

K: Pislogott?

V: Pislodott. És a nagynéném azt hitte, hogy neki kacsintgat, és míg ő míg aztán rájöttek, hogy neki van ez a stikkje, hogy ... így cvinkerol a szemével. De az azt hitte, hogy ki akar kezdeni vele. Fermann Majsi. Fermann Majsinak hívták ezt, aki

K: ..pislogott...

V: ...pislogott. és akkor a nagynéném megkérdezte, „Mondja, mit akar?” jaj...

A lánya: De azt mondtad, hogy nem tudom melyik királlyal jöttek Károlyba...

V: Persze, izé ... Mária királynő Ferdinánddal. Gyönyörű szép volt, gyönyörű szőke haja volt, ilyen óriási nagy szőke konttyal, akkor még kontyba ... És akkor kocsival mentek, és akkor mi ott álltunk az árok szélén, és néztük, Mária jött Ferdinánddal...

K: Hány éves tetszett akkor lenni?

V: 5-6 éves lehettem.

A lánya: És hogyhogy jöttek Károlyba?

V: Hát ott jöttek keresztül, hát az egész országon... Ferdinánd egy olyan király volt, hogy járta az országot, és ő nagyon népszerű volt, nagyon szerették. Sokkal idősebb volt mint Mária, és Mária meg nagyon szerette a... szóval nem szerette a férfiakat, de az országáért mindent megcsinált. És mit tudom én kivel volt hány izéje.. nagy diplomatákkal jóba volt szegény csak azért, hogy az országát mentse. És azon kívül is szerette a férfiakat Mária, de nagyon szép volt.

K: Hosszú szőke haja volt?

V: Szőke.... de egy óriási, ilyen nagy konttya volt, és valódi volt, szóval nem tette.

K: Nem paróka...

V: Nem. Nem, nem. De nagyon népszerűek voltak.

K: De ott Károlyban még laktak a grófok vagy a grófnak valami leszármazottja mikor gyerek tetszett lenni?

V: Nem , már nem. Hát lehet, hogy amikor egész kicsi voltam,. Még voltak grófok ottan De olyan nagyon előkelők voltak ottan az emberek, olyan ... hogy is mondjam,csak... szóval urak voltak. És nagyon sok magyar úr volt ott, olyan valódi úr. Akkor volt egy leszegényedett család, a Fluck család, Fluch Irén és Micu, és Fluch ... hogy hívták a legidősebb férfi testvérét?..... az futó bajnok volt. De már nem tudom, hogy hogy hívták. Micunak a bátyját. És a nővérem a Micuval nagyon jóba volt, nagyon szerették egymást, hát még... nem voltak olyan 15-16 évesek.

K: Ja, erről tetszett mesélni ennek a Micunak volt a bátyja a futó bajnok?

V: Igen. A futó bajnok. Csak úgy volt, hogy csináltak egy verset, hogy „Manyi, Micu szeme ragyog.”

A lánya: Eszembe jutott, Czukornak hívják azt a filmrendezőt.

V: Persze, Czukor, az nekünk rokon.

A lánya: Igen, de magyarázd el, hogy milyen rokon!

V: Hát milyen rokon....

A lánya: Mi volt azokkal a lányokkal, Elza meg ...

V: Jaj, a Sternberg lányok. Igen.

A klánya: Magyarázd, hogy! A Sternberg lányok hogy voltak rokonok Czukorral?

V: A Sternberg lányok Cukor Pista az más volt... A Sternberg lányok.....

A lány: Mert Ágiék tartották Czukorral a kapcsolatot.

V: Igen?

A lánya: Hát persze.

V: Hát akkor.... A Sternberg lányok azt tudom hogy volt...

A lánya: Elza, Zsófi és ...

V: Mimi.

A lánya: Azokat már mondtad, nem?

V: Igen. Mimi, Elza és Zsófi.

K: Ez a nagymamájának volt az unokatestvére?

V: Nem.. igen, ez a Czukor Lajos. És Lajos bácsinak volt még egy testvére, Márton, annak is volt lánya.... szóval,ezek mind magyarba mentek, és ott....

K: Szóval volt ez a Sternberg Jozefin, a nagymamája. Neki kik voltak a testvérei?

V: A nagymamának? Nem tudom. Jaj, a Sternberg Jozefin... akkor volt a Pali bácsi, Sternberg Pali, egy öreg, kicsi, vékony kis ember, akkor ... Sternberg Jancsi....

K: Ők is itt éltek Szigeten?

A lánya: És Lajos?

V: Lajos az Cukor Lajos. Cukor Lajos, az amerikai Czukornak a rokona, aki által mi is ... mert Lajos bácsinak a felesége, a Lujza néni, az volt az apám unokatestvére.

K: Az édesapjának?

V: Igen.

K: Akkor ennek a Sternberg Jozefin testvéreinek lehetett a gyereke.
V: Kicsoda?
K: Ez a Cukor Lajos.
V: : Nem.
A lánya: Gondolkozzál...
V: Kérdezzél csak még valamit.... várjál csak, a nagymamám Sternberg Jozefin volt....
K: ..neki volt a testvére...
V: ..a Pali bácsi, Jozefinnek..
K: Ő is itt Szigeten lakott?
V: Igen. Igen.
K: Neki voltak gyerekei?
V: Nem, nem.
K: De meg volt nősülve?
V: : Nem. Nem.
K: Ő mivel foglalkozott?
V: Hát, azt már nem tudom.
K: De tetszett találkozni vele.
V: Nem... hát lehet, amikor kicsi voltam, de arra már nem emlékszem.
K: Igen, tehát volt ez a Pali bácsi. A másik? Még tetszett említeni egyet, Laci bácsi .. vagy...
V: Akkor volt Berta néni Nagyszőlősön, akinek szintén volt két lánya, a Rózsi és még egy.
K: És az ő férjét hogy hívták?
V: Kinek?
K: Ennek a Berta néninek?
V: Nem tudom. Csak tudom, hogy Nagyszőlősön volt Berta néni, Sternberg
K: A férje is? Tehát Sternberg Jozefin, Sternberg Pali bácsi, és ez a ...
V: ... Jancsi bácsi...
K: Jancsi bácsi itt élt Szigeten?
V: Igen.
K: Neki volt családja?
V: Nem.
K: Se Palinak se Jancsinak?
V: Nem, nem.
K: És akkor ki volt az, aki aztán Cukornak lett rokona?
V: Cukor Lajos bácsi, az ott volt Károlyban, orvos, és Cukor Márton. Na most, ennek a Cukor..... nem tudom, hogy csak a Lujza néni révén lettünk csak rokonok, vagy külön a Cukor is rokon volt.
K: És Lujza néni ki volt?
V: A Cukor Lajos felesége.
K: És Lujza néni rokona volt az édesapjának?
V: Persze, édes unokatestvérek.
K: Az édesapjának?
V: Igen.
K: Nem az édesanyjának?
V: Nem, nem. Az apámnak.
K: Akkor a Kaufmannéknak volt...
V: A Kaufmannéknak volt ez. És anyunak Sternberg Jozefin által Sternberg Pali bácsi és Sternberg Jancsi bácsi. Namostan a Mimi... Elza, Mimi és Zsófi. Ez a három lány Sternberg lány volt, és Zsófi meg Mimi szegény az meg volt paralizálva vagy mi volt vele, csak hogy nem nagyon tudott járni, valami baja volt, amit kapott az életben, hát nem emlékszem, csak tudom, hogy arra emlékszem, hogy Mimivel találkoztunk, és én gyerek voltam, és

oda akartam menni, hogy megcsókoljam, és anyu úgy félrehúzott. Valószínű ki tudja, hogy mi baja lehetett, hogy nem akarta, hogy megcsókoljam, vagy hogy ő engemet, nem tudom... De ez a Mimi egy nagyon finom úri teremtés volt, de úgy emlékszem, hogy nem tudott járni, nem tudom, mi baja volt.

K: És ő az édesapjának volt unokatestvére?

V: Ezek a Sternbergék?

K: Nem, ez a Mimi?

V: Nem, ez anyu részéről volt.

K: Nekik ki volt az édesapjuk?

V: Kinek?

K: Ennek a három lánynak?

V: Ez három Sternberg lány volt. És ...

K: Akkor a Sternberg Jozefinnek valamelyik testvére volt az apjuk.

V: Igen, igen.

K: És itt Szigeten éltek?

V: Igen. Csak azután elkerültek Magyarba, elmentek oda Magyarba.

K: Az édesapjukkal vagy külön ?

V: Már azt nem tudom, minden esetre innen elmentek.

K: na és akkor ezek ... az a Jozefin néni ...

V: Jozefin az az anyámnak volt az anyja.

K: Ja igen. A másik, amelyik a Cukor Lajosnak lett a felesége ...

V: Lujza néni? Az volt az apámnak unokatestvére, de hogy milyen Lujza, nem tudom. Már nem tudom. Csak tudom, hogy anyunak egyszer volt egy nikotin mérgezése, mert cigarettázott, és akkor este tíz óra volt, és akkor anyu rosszul lett, és akkor gyorsan mentek Lajos bácsiért, és akkor Lujza néni nem engedte Lajos bécsit egyedül, pláne, hogy rokonhoz hívták, hát ő is rögtön jött, és Lujza néni annyira sietett, hogy a kalapját fordítva tette fel.

K: Igen, ezt tetszett mesélni. És ez a Lujza néni vajon Kaufmann vagy..?

V: Gondolom, hogy Kaufmann Lujza lehetett.

K: : Vagy a Braun nagymamája részéről volt?

V: : Hát a Kaufmann részről, akkor a Kaufmann nagymama részéről, a Braun Hani részéről volt ez a Lujza néni.... igen.

K: A nagymamája részéről volt?

V: igen, igen.

K: Braun Hani részéről?

V: Igen, igen.

K: Braun Haninak kiki voltak még testvérei?

V: Hát..... pedig voltak.....

K: Kaufmann Jakabnak, annka se tudom, kik voltak a testvérei. Az is a nagyapám volt. Annak megvan a képe. Várjál csak.... Kaufmann Jakabnak a testvérei... gondolom, hogy Kaufmann Ignác volt

K: Kaufmann Ignác?

V: Igen.

K: De ő is ott lakott Károlyban?

V: Igen, azt hiszem.

K: Ő mivel foglalkozott?

V: Ignác? Az nem volt egészen... szóval egy kicsikék azt hiszem valami hiányzott az agyából.

K: Egy kicsit bolond volt?

V: Nem volt bolond, csak olyan... hogy mondjan csak.... csendes bolond... olyan....

K: És nem is dolgozott semmit?

V: Várjál, várjál, most összekavarodtam. Mert volt akkor Kaufmann Jakab, Kaufmann Adolf..... és ott is volt egy Kaufmann Ignác, a régebbi Kaufmann Ignác. És annak a leszármazottja volt ez a ... Kaufmann Bandi, aki Károlyba vissza is jött még deportálás után, és aztán nem tudom, mi lett vele, ezzel a Bandival, kimentek vagy nem tudom.

K: Neki még volt testvére? Kaufmann Bandinak?

V: Volt, Pali.

K: Ketten voltak?

V: Ketten.

K: Ők akkor unokatestvérei voltak az édesapjának.

V: Igen. Igen.

K: És Kaufmann Adolfnak a családja?

V: Kaufmann Adolfnak a családja volt Annus, Sanyi és Imre. Ez az Annus ez Antal Istvánné volt, a férje ügyvéd volt....

K: Ott Károlyban?

V: Igen. És a lánya Antal Zsófi, aki lett Spicc Lászlóné, és.... Antal Pali.

K: Akkor Annusnak volt a másik testvére Sanyi.....

V: Igen, Sanyi

K: Ő mivel foglalkozott?

V: És Imre. A Sanyi az ivott nagyon, de gyönyörűen zongorázott. És az apjánál.... szóval jómódúak voltak, úgy látszik, hogy nem kellett menjen dolgozni, vagy mit tudom én. És Imre az fogorvos volt.

K: És az apja, Adolf, mivel foglalkozott?

V: Kaufmann Adolf? Hát azt már nem tudom. Hát egy olyan régi biztos volt földjünk vagy nem tudom mi, valami ilyesmi lehetett, vagy kitudja mi volt. De nem volt diplomás, szóval nem volt ügyvéd, az biztos, Adolf.

K: Csak hogy tetszett mondani, hogy jómódúak voltak.

V: Igen, igen. Hát, úgy öröklött vagyonok.

K: Nme dolgozott ez együtt a nagytatájával, Kaufmann Jakabbal, az ő testvérével, ebben a fűszer üzletben?

V: Nem, nem. Mert az csak a miénk, már a nagypapáé volt, aztán az apámé. Az a Kaufmann Jakab és fia cég volt, úgy is hívták.

K: Akkor azt a nagyapja alapította azt a céget.

V: Igen. Igen. A kép ott van, Sorinnál van, ahol most is ki van írva Kaufmann Jakab és fia cég.

K: Ki van most is írva?

V: Nem most, azon a lapon. De ott van Sorinnál, odaadtam, egyszer elkérte, és nem adta vissza. Nem haragszol, ha azt mondom, ezt vidd ki? Mert nem akarom már....

.....
K: Cukor Lajosnak volt a felesége Lujza.

V: Lujza néni.

K: És a Lujza néni édesapja?

V: Azt nem tudom, csak a Lujza néni gyerekei voltak Eluska, Irénke és Pista. Pista orvos volt Pesten, Elus süketnéma volt, és Irénke az nem tudom, hogy hol is volt, kinél volt férjnél..... nem is Irénke volt, te....

K: De még egy lány volt?

V: Már nem tudom....

K: ;s ez az amerikai Cukor, ez milyen rokonságban van?

V: Hát, ez onnan vándoroltak ki. Nem tudom, Nagyszőlősről vagy.... azt tudom, hogy Cukor Pista az nemrég szóval,, a mikor én még kislány voltam, az még Pesten volt, Pista. És úgy,

ahogy most emlékszem, parkinsonos volt, mert mindig reszketett a feje. De gyönyörű szép ember volt, egy magas, gyönyörű, jó kinézésű. És egy nagyon szép felesége volt, a Lenke néni, gyönyörű felesége volt....

K: Nekik volt gyerekük?

V: Nem.

K: Pista akkor Lajosnak volt a testvére?

V: A fia.

K: És más gyerekük volt?

V: Kinek?

K: Lajosnak, Cukor Lajosnak?

V: Cukor Lajosnak, mondom, volt, ez az Irénke, Pista, na, az előbb mondtam.

K: Ja, az a lány, akinek nem jut eszébe a neve.

V: Elus. Irénke, Pista és Ella. Ella volt a süketnéma.

.....
V: Jaj, szegény, ez volt egy nagyon drága barátnőm. Szigeti lány volt, de Károlyba jött férjhez, és mikor ezt a képet meglátta, az egyiket össze is tépte, és eldobta, és én gyorsan ezt megmentettem.

K: Hát miért?

V: Hogy legyen nekem, mert neki nem tetszett, hogy nagyon csúnya itten. Ez egy nagyon szép nő volt. Magas, csak a lábai voltak.....

K: megöregedett ő is ...

V: Hát persze. Oda jött Károlyba férjhez, szigeti lány volt. Ki írta eztet? Nem Magdi? Nézd csak....

K: Nem, ez németül van írva. Liebe Rózsika...

V: Rózsika. Akkor azt ...nem Josif írta? Josef Schöngut, az unokatestvére anyunak. Iegn, 1917. 27 augusztus. Zugliget.

K: És németül leveleztek?

V: Úgy látszik. Igen, mert az Bécsben volt, Josef. Schöngut. 1917, akkor én 3 éves voltam.

.....
V: Ez volt a nővéremnek az udvarlója, ennek. Ez egy másik....

K: De hogy hívták őt?

V: Politzer Mihály.

K: Melyik nővérenek udvarolt?

V: Ennek.

K: Az melyik?

V: A legidősebb. Akkor Berkes ennek udvarolt. És a nővérem és én.

K: ez kicsoda itt?

V: Ez a barátnője, Ignác Rózsi.

K: Ennek udvarolt a Berkes.

V: A Berkes.

K: Tehát Politzer, Berkes, Klári néni.....

V: Nem, Manyika, Kaufmann Manyi...

K: Ja, igen.

V: ... Ignác Rózsi, Kaufmann Anci és én.

K: .. És Klári néni. És ez ott volt Károlyban a szalonban?

V: Az ebédlőben. És ez a kinyitható asztal itt van most fenn, csak nincsenek meg az üvegek minden, és mindig mondtam, hogy veszek és veszek.....

K: de ezek itt likőrös üvegek poharakkal?

V: Igen. Igen. Ilyen kinyitható asztal, megvan.

K: Ja, igen, és akkor úgy előbújt belőle...

V: Igen. Megvan nekem.... szóval Károlyban van az enyém, és akkor ennek a barátnőmnek, ennek a Macunak itt volt ugyanaz. Azt mondja, mért vigyed te azt vissza, azt mondja, az maradjon nekem, és ez, ami ott van nekem... az egyformák. De nem egészen egyformák, mert a miénk tiszta új volt, és még volt benne két üveg, és

K: És ezek kicsodák?

V: Ezek a férjemnek unokatestvére és a felesége. Mi az, hova mész?

A lánya: Semmi. Ezek más képek?

V: Nem, a régi. Mondd csak, hova mész?

A lánya: Sehova.

K: Melyik unokatestvére, hogy hívták?

V: Sándor, de milyen Sándor? Margit és Sándor. Nem tudom.

K: Ő tisz volt amagyar hadseregben?

V: Igen, de én nem ismertem őt. Margitot már... meg Sándort is megismertem, igen. Ennek megvan a lánya Pesten.

K: Itt kik vannak?

V: Itt van..... ez Anci nővérem, ez anyu, ez én...

K: Az a pici, ott az ölbe?...

V: Igen. Ez Manyi nővérem, ez Áginak a nagymamája, Teri néni, Sándor bácsi, egy nagybátyám....

K: : Igen, ez balról a harmadik, Sándor bácsi. Mellette balra?

V: Nem a felesége, Vilma néni, Emilnek a felesége.

K: És ez, aki háttal ül?

V: Nem tudom, és ez meg Schöngut Klári.

K: A gyerek ott leghátul.

V: Igen.

K: és itt ez a fej?

V: Nem tudom.

K: És ez itt a legszélén?

V: Nem tudom.

K: : És ez a kettő?

V: Ez a német kisasszony, Oti. Akit azt nagypapa adott férjhez.

K: És ez?

V: Az biztos a másiknak a német kisasszonya.

K: Ez Aknaszlatinán volt?

V: Igen.igen. igen.

.....
V: Szóval péntek este és vasárnap, vagy szombat délután és vasárnap.

K: És ugyanez a társaság vagy jöttek mások is?

V: Nem, nem, mindig egy társaság volt?

K: És miket csináltak? Beszélgettek?

V: Hát.. beszélgettek...

K: Valami játékokat nem játszottak, valami társasjátékokat?

V: Nem, nem. Nem. A nővérem leült zongorázni, és énekelt...

K: És aztán mégse ehhez ment hozzá a testvére?

V: Nem, mert aztán ennek nagyobb igénye volt, mert mi szegények voltunk, de közben ő is egy nem, azt hitte, hogy elvesz valaki izét, és a végén ő is szegény lányt vett el. Szóval, azt hitte, hogy biztos ott fog kapni valamit, de bizony nem kapott semmit se.

K: így akart meggazdagodni?

V: Igen. Hát úgy volt régebben, hogy a fiúk partit csináltak, jó partit kellett, hogy csináljanak, hogy ...

K: De ő jó családból volt?

V: Kicsoda?

K: Ez a fiú.

V: Politzer? Igen, igen. Szóval jó családból volt, egyetlen fiú volt, nem volt testvére. Nagyon önző anyja volt, és nagyon büszke anyja volt, úgyhogy annak senki se imponált, pláne egy ... hiába voltunk jó familia, de hát ha szegények voltunk, akkor nem engedte volna, hogy

K: Igen, és ő volt az egyedüli fiú....

V: igen.

K: És mi volt a foglalkozása ennek a Politzernek?

V: Ő ilyen.... aztán úgy mondtuk.... ilyen rövidáru ízéje volt, gombokat, ptykéket árult meg nem tudom mi, de jómódú volt, és egy nagyon szép házuk volt, de borzasztó féltette a mama a fiát. Akart, hogy ... én még akkor igazán gyerek lehettem! Mennyi idős lehettem? Hát nme voltam már itt gyerek. Itt egy olyan 13-14 éves....

K: 15 ha '29-ben van.

V: Igen, '29-ben. Mondom, nem voltam olyan gyerek. Istenem!

K: És ő magyar fiú volt vagy zsidó?

V: Zsidó. Ez mind zsidó itten, a Rózsi is, mind zsidó.

K: És ennek a másiknak?

V: Berkesnek? Ez ennek udvarolt.

K: És aztán elvette?

V: Nem vette el, nem, nem, nem. Ez aztán férjhez ment egy nagyon gazdag zsidó kereskedőhöz... Ignác Rózsi.... Weisz Lajosnak a fiához ment férjhez, Weisz Sanyihoz.

K: Károlyiak voltak ezek? É mivel kereskedtek?

V: Ige. Nagy fűszerkereskedésük volt, nagy angroszisták voltak, de izébe, detájlba is árultak.

K: És hogy tetszet mondani, hogy hívták ezt a fiút?

V: Berkes.

K: Berkes, ő mivel foglalkozott?

V: Banktisztviselő volt. Az akkor egy nagy izé volt... nagy állás.

K: És a másik nővérenek nem volt akkor udvarlója?

V: Ez a Fluch Micu volt, de.....

K: Ő nem járt?

V: Járt, de nem mikor ezek voltak.

K: Ő mért nem jött akkor.

V: Úgy látszik ő .. azt hiszem akkor már nem voltak ők... Magyarban voltak Fluchék.

.....
K: Mit tetszett mondani, hogy hívták ezt a két gyereket?

V: Imrus és Judit, és Marika. Fuchs Marika.

K: Mi volt a családnevük?

V: Ménesi. Mertz, de Ménesire magyarosították. Mertz. .. ez Sorin..

K: Oda jártak játszani?

V: Egy udvarba laktunk, szóval ezeknek a Ménesiéknek ott volt a fényképészeti műterem, a mi udvarunkon, mondtam.

K: Igen. És akkor hozta a gyerekeket is oda.

V: Igen.

K: És azt honnan tetszett megtudni, hogy azt mondta Marika az édesanyjának, amikor vitték őket, hogy Mért vagyunk mi....

V: .. A sógorom... „Mért vagyunk mi zsidók?” Igen. A sógorom mesélte. Amikor deportálták, hát akkor még egy vagonban vitték őket.

K: Amikor innen Károlyból vitték?

V: Nem őket... Szóval először Károlyban voltak, akkor Károlyból vitték Szatmárra, és Szatmárról vitték..

K: Szatmárról vitték vagonokkal?

V: Igen. Szégyenfoltja Európának.

.....
V: Ez? A férjem, amikor be volt vonulva. Várjál, ird fel oda, Márkus Bandi! Nincsen egy ceruzád?

K: De igen.

V: Dr. Márkus Bandi.

K: De ez mikor volt?

V: Hát, amikor kezdődött a háború, gondolom én.

K: És őt katonának vitték?

V: Nem, tisztnek. Mert akkor már orvos volt. Ez a férjem.

K: Igen. De a második világháborúban?

V: Igen, igen. Nem, az első. Vagy... A másodikban, persze. De még akkor nem volt a férjem.

K: Vagy ez akkor lehetett, amikor a katonaságot csinálta?

V: Lehet.

K: Mert a második világháborúkor őt elvitték munkaszolgálatra, nem?

V: Igen.....ihen.

K: Nem ír rajta semmit.

V: Ez nem az én írásom.

K: Nem, ezt most írtam rá, tetszett mondani, írjam rá, hogy ..

V: Igen, igen.

K: De ez vajon magyar vagy román katonaruha?

V: Ez román.

K: Román?

V: Román bizony.

K: Akkor biztos, amikor katonaságba kellett vonuljon a román időben, akkor volt.

V: Igen,igen. Írd rá körülbelül, hogy mikor volt! Hát ha izé, ha ő 1901-es volt, akkor mikor ő bevonult katonának.....

K: Hány éves korában vitték?

V: Hát olyan 25 kellett hogy legyen, mert elvégezte az orvosit, tudod, és ha ő már tiszt volt, akkor ő már orvos volt. Tehát akkor körülbelül mikor kellett, hogy legyen?

K: Hát, olyan 1926-27. 1920-as évek vége vagy harmincas évek eleje?

V: Várjál csak, ha ő '01-ben születet, akkor ő 29 éves volt. Nem volt itt 29 éves. Olyan 25 éves lehetett, gondolom.

K: Akkor olyan '26 körül.

V: Igen. Írjál '27-et.

K: Beírom, hogy körülbelül.

.....
K: Neumann-nak hívták?

V: Neumann, dr. Neumann Ernő, nagyon rendes, egy úr volt... Jaj, drága , nagyon sajnálom, hogy ottan kínlódsz..

K: És ez volt a testvérenek az eljegyzése.

V: Az eljegyzése, igen.

K: Tartottak akkor valami fogadást?

V: Hát igen, látod, már... szóval akkor is küldtek virágot, az eljegyzésre is küldtek virágot. Látod, hány ilyen kosár van?

K: A rokonok vagy..?

V: Ismerősök, barátok, akik meg voltak hívva. Ez a terítő még most is megvan, és ez a kinyitható asztal, amit cseréltem a ...

K: Igen.

V: ... barátnőmmel.

K: És hogy zajlott le az eljegyzésük? Ott a házban?

V: Igen.

K: Adott neki gyűrűt is?

V: Biztos, biztos.

K: És kik voltak meghívva?

V: Hát kik? Csak a barátok és barátnők.

K: A baráti társaság?

V: Igen. Igen.

K: És hozott mindegyik egy-egy virágcsokrot.

.....
V: a nővéremnek az esküvője, így ment ki a baldachin alá. Itt állok én, itt a sógornője, itt áll egy Friedné nevezetű... szóval sokan voltak az esküvőn.

K: És ki vezeti a

V: Az unokatestvérünk, ez a Kaufmann Jenő.

K: És ez az édesanyja itt hátul?

V: Igen, ige, valószínű.

K: És jönnek a zsinagógából ki?

V: Nem a zsinagógából, a lakásból, a lakásból, és kint volt a baldachin.

K: Itt elől.

V: Igen. Elöl.

.....
V: a nővérem, Kaufmann Anci és Erdős Sári.

K: : Erdős Sári nem a ...

V: Nem, ezek Cegléd-iek.

.....
V: igen, igen.... nézd meg, milyen gyönyörű ez a ruha!

K: Oda járt nyaralni?

V: Ceglédre. Az unokatestvérekhez. Nagyon tartottuk... akkor más volt....

K: De nyaralni ment oda, több ideig vagy...?

V: Igen, igen. Nem, rokoni látogatásra.

K: Ott hízott meg.

V: Igen, mert mikor mindig kiküldték valamiért, „Eridj, hozd be a konyhából ezt!” És addig raktak a tányérjára. És ő szegény azt hitte, még mindig az, és még mindig evett, és úgy meghízott, hogy borzasztó. És nevettek rajta, mert ő nem vette észre, hogy neki mindig raktak a tányérjára. Kiküldték, hogy „Eridj csak, hozzál egy kanalat, hozzál egy azt...”

K: És így felhízlalták.

V: De nagyon kövéren jött haza.

K: Minden évben ment oda?

V: Hát, amikor úgy.....

K: Klári néni nem ment?

V: Nem, nem, mert ezek idősebbek voltak nyolc évvel, mint én, ez a Magdi. Kati még idősebb volt. Magdi volt egyidős a nővéremmel.

K: De csak az egyik nővére ment?

V: Igen.

K: A másik nem szokott oda menni?

V: Nem, nem.

.....
V: ... nagyon rendesek voltak. Képzeld el, ezek voltak azok, akik azt a kis rongyunkat ami volt is visszaadták. Mikor visszajöttem én, nekem. És sose tudtam volna.....

K: Ők.. őket is....

V: Nem, ezek keresztények voltak. Ménesiék. Akik most a két gyerek, ez a Judit és Imrus Szatmáron vannak.

K: És nem azt tetszett mondani, hogy megváltoztatták a nevüket?

V: Igen, mert Mertzék voltak, és most Ménesiék.

K: És a Mertz az milyen név?

V: Hát német.

K: Német?

V: Igen.

K: Miért változtatták meg vajon.

V: Hát magyarra, Ménesi.

K: Mikor változtatták meg?

V: Hát, ez olyan... már háború után.

K: Háború után? Akkor még amikor a képen vannak, akkor még Mertzek voltak?

V: Igen. Igen.

K: És most hívják őket ..

V: ...Ménesinek, igen.

K: És élnek mind a ketten?

V: Élnek Szatmáron. Hál Istennek ők élnek, de a szüleik már nem élnek. Ez a férjen, ezt mondtam.....

K: Igen, a férje az üveggel.

V: Igen.

K: 1905-ben.

V: Erre úgy emlékszem, erre a képre, azt is emlékszem, hogy először pulóverben voltunk, mert ez ugyanakkor készült, és akkor átöltöztem én ilyen nyári ruhába, és mindegyik átöltözött nyáriba.

K: Átvették az egész ruhát? Vagy csak levették a pulóvert?

V: Nem, más... átöltöztünk. Arra is emlékszem, egy olyan lapos sarkú cipőm volt és itten ilyen spanglival. Jól van!

K: Itt el tetszik mondani, hogy sorban kik vannak.

V: Ez én vagyok, Anci nővérem, Berkes, Ignác Rózsi, Kaufmann Manyi és Politzer Miska, Mihály.

K: Politzert hogy kell leírni?

V: Poli ... t... z...

K: ...er.

V: Igen. Miska.

K: Igen, itt látszik hogy még pulóveresen vannak az első képen.

V: Igen. Igen.

K: Mikor is volt ez? 1939. január 9-e.

V: Ez meg április 7-én volt.

K: likőrt ittak?

V: Igen.

K: Látom, itt vannak kávécsészék is, biztos azt is ittak előtte.

V: Biztos azt is.

K: Szabad volt Klári néninek is koccintani?

V: Hát, 15 éves voltam akkor, nem voltam olyan kicsi.

K: Ez volt a babakocsija? A gyerekkocsija? Ott hálul.

V: Hát egy olyan babakocsi, egy olyan játék kocsis.
K: Játék kocsis?
V: Igen. Várjál csak, itt mi van itten? Áhá, Oti ölében.
K: Itt hányat ír? 1940?
V: '41.
K: Ez melyik ajtó volt? A házba a bejárati ajtó?
V: Igen.
K: És ez az ablak?
V: Igen.
K: Itt szoba volt, ezen a felén?
V: Igen, igen. Hát, már nem visznek engemet, hogy menjek el még egyszer Károlyba, de nem is nagyon merek menni, mert az az igazság....
K: Akkor volt ez a Szlatinán... Vajon ki fényképezte ezt a képet?
V: Fogalmam sincs. Fogalmam sincs. 1915-ben. Akkor csak Huszty fényképész volt.
K: Igen, csak ez Szlatinán volt.
V: Igen, Szlatinán volt, igen. Várjál csak, de mért nincs odaírva, hogy Szlatina? Írd már rá, hogy Szlatina!
K: Itt még egy kisgyerek is van, itt egy pici a férfi ölében.
V: Igen, de már nem tudom, hogy kié.
K: Akkor itt elől ez a kettő....
V: igen, a két nővérem, Anci és Manyi.
K: A hátuknál ez a kicsi ez Klári néni az édesanyja ölében.
V: Ez én vagyok, igen.
K: Itt is van még egy gyerek egy nővel, mellettük, az
V: Nem tudom.
K: Akkor a következő?
V: Itt kell legyen Schöngut Klári is. A másik Klári. Ő volt a nagy Klári, én voltam a kis Klári. Lehet, hogy itt van, már nem tudom. Hát honnan tudjam! Anci, Manyi, Klári anyu ölében, Oti, Oti ez a német kisasszony.
K: Ez mi volt itt ez az épület?
V: Fogalmam sincs, hát Szlatinán egy ... ki tudja hol volt.
K: És ez az édesanyaj.
V: Igen. Látod ez meg van, ez itten jelölve, de nem tudom, kicsoda.
K: Ilyen magas volt a háznak a bejárata?
V: Nem. Nem alacsony volt.
K: Akkor mi látszik itt, ez a két oszlop.
V: Semmi, az ajtó. Ez megvan most is, ez a ház.
K: Csak úgy néz ki, minthogyha.....